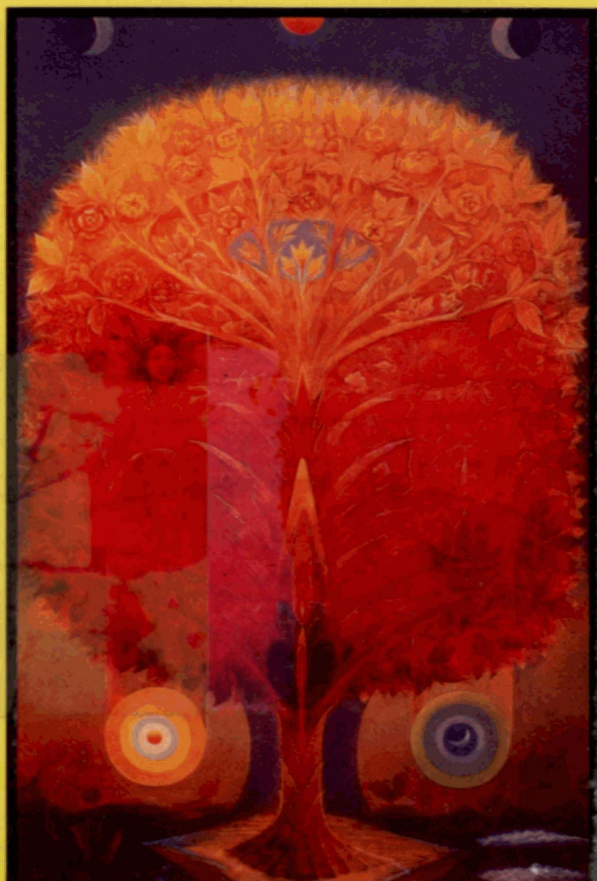

คนไทย

หลงทางหรือไร

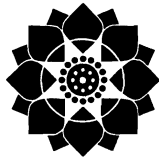
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

กองทัพอากาศ
กรมการช่างอากาศยาน

คนไทย หลงทางหรือไร

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

มูลนิธิพุทธธรรม
สพุพทาน์ ฅมมทาน์ ชินาติ
การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

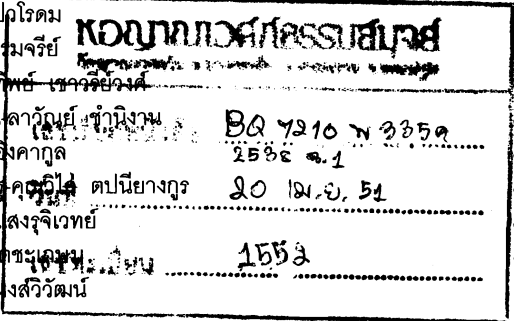
คนไทย หลงทางหรือไร

© พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-7890-20-8

พิมพ์ครั้งที่ ๒ - กันยายน ๒๕๓๘ ๕,๑๐๐ เล่ม

- มูลนิธิพุทธธรรม ๓,๕๕๐ เล่ม
- คุณยงยุทธ์-คุณชุตินา ธนะประ ๕๐๐ เล่ม
- คุณวนิดา ปอโรตม ๓๐๐ เล่ม
- คุณวลัย ธรรมจริย ๑๐๐ เล่ม
- คุณหม่อมพรทิพย์ เขาวรรณวงศ์ ๑๐๐ เล่ม
- คุณประสาน ลาภัญญ์ ช่างนิทาน ๑๐๐ เล่ม
- คุณวิบูลย์ อิงคาภูล ๑๐๐ เล่ม
- คุณประเสริฐ-คุณวิไล ตปนิยางกูร ๑๐๐ เล่ม
- คุณณรงค์ แสงรุจิเวทย์ ๑๐๐ เล่ม
- คุณวิสิทธิ์ เตชะเกษม ๑๐๐ เล่ม
- คุณนิตดา นงส์วิวัฒน์ ๕๐ เล่ม

ที่อยู่ : มูลนิธิพุทธธรรม ๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์
แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐
โทร. ๕๘๙-๙๐๑๒, ๕๘๐-๒๗๑๙ โทรสาร ๙๕๔-๔๗๙๑

ภาพปก : พิชัย นีรันตร์ (ชื่อภาพ ต้นไม้แห่งชีวิต)

จัดจำหน่าย : บริษัท เค็ดไทย จำกัด โทร. ๒๒๕-๙๕๓๖-๔๐

พิมพ์ที่ : บริษัท สหธรรมิก จำกัด ๕๔/๘-๙ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒
ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ
โทร. ๔๑๒-๓๐๘๗, ๐๑-๙๒๓-๘๘๒๕

๕๐ บาท

มูลนิธิพุทธธรรม

๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์

แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กทม. ๑๐๙๐๐

๒๔ สิงหาคม ๒๕๓๗

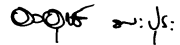
เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ

กราบนมัสการ ท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก ที่เคารพอย่างยิ่ง

เนื่องด้วย มูลนิธิพุทธธรรมได้เล็งเห็นถึงคุณค่าอันประมาณมิได้ในผลงานของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ จึงมีความประสงค์ที่จะรวบรวมผลงานทั้งหมดที่เคยมีการพิมพ์ไว้ ณ โอกาสต่างๆ และจัดพิมพ์ต่อไป เพื่อเป็นการเผยแพร่พระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในวงกว้าง โดยจะแบ่งหนังสือดังกล่าวเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งจะได้จัดส่งยังสถาบันต่างๆ เช่น โรงเรียน หอสมุด และหน่วยราชการ เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งจะได้วางจำหน่าย ณ ร้านขายหนังสือทั่วไป

ดังนั้น กระผมในนามของมูลนิธิพุทธธรรม จึงกราบขอโอกาสจากท่านเจ้าคุณอาจารย์ เพื่อจะได้ดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวต่อไป

ด้วยความเคารพอย่างสูง

(นายยงยุทธ์ ณะปุระ)

ประธานมูลนิธิพุทธธรรม

วัดญาณเวศกวัน
จังหวัดนครปฐม

๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือ

เจริญพร ประธานมูลนิธิพุทธรธรรม

อ้างถึง หนังสือของมูลนิธิพุทธรธรรม ลงวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๗

ตามหนังสือที่อ้างถึง ทางมูลนิธิพุทธรธรรมได้แจ้งความประสงค์ที่จะรวบรวมผลงานของอาตมภาพ ทั้งที่เคยพิมพ์มาก่อนแล้วและจะพิมพ์ต่อไป มาจัดพิมพ์ขึ้นให้ครบทั้งหมด ดังความแจ้งแล้วนั้น อาตมภาพเห็นว่าเป็นความดีที่ดี ทั้งในแง่ที่เป็นการประมวลผลงานทั้งหมดให้มารวมอยู่ด้วยกันเป็นที่เดียว ไม่กระจัดกระจาย และในแง่ที่เป็นแหล่งกลาง ซึ่งจะอำนวยความสะดวกให้ผู้ต้องการเกิดความมั่นใจว่าจะหาหนังสือได้ครบถ้วน จึงขออนุโมทนากุศลเจตนาของมูลนิธิพุทธรธรรมไว้ ณ ที่นี้

อย่างไรก็ดี เนื่องจากอาตมภาพ ถือเป็นหลักที่ได้ปฏิบัติตลอดมาว่า หนังสือของอาตมภาพ ผู้ใดจะพิมพ์เผยแพร่ก็ได้ โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์ใดๆ ทั้งสิ้น (แต่ก็ควรบอกกล่าวไว้ให้ทราบ และทำโดยสุจริต) ดังที่สถาบัน องค์กร และเอกชนต่างๆ ได้ดำเนินการพิมพ์เผยแพร่หนังสือของอาตมภาพอยู่แล้วหลายแห่ง โดยเฉพาะท่านผู้ศรัทธาที่พิมพ์แจกเป็นธรรมทานในโอกาส

สำคัญ เช่น วันเกิด พิธีมงคลสมรส และงานปลงศพ เป็นต้น อาตมภาพ ไม่ประสงค์จะยกเลิกหลักการบำเพ็ญธรรมทานที่ได้ปฏิบัติตลอดมานี้

ฉะนั้น เพื่อให้วัตถุประสงค์และหลักการทั้งของมูลนิธิพุทธธรรม และของอาตมภาพ สำเร็จผลดีด้วยกันทั้งสองฝ่าย จึงขอให้ปฏิบัติดังนี้

๑. หนังสือที่มีผู้อื่นพิมพ์เผยแพร่อยู่แล้ว โดยเฉพาะหนังสือเล่มหลักๆ ที่มีการพิมพ์อย่างเป็นประจำ เช่น พุทธธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ ธรรมนุญชีวิต ทีมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์จำหน่ายหารายได้บำรุงการศึกษาของมหาวิทยาลัย เป็นต้น ขอให้สถาบัน หรือองค์กร ตลอดจนเอกชนรายนั้นๆ เป็นผู้จัดพิมพ์เผยแพร่ต่อไปตามเดิมก่อน หรือทางมูลนิธิพุทธธรรมอาจจะตกลงกับผู้จัดพิมพ์รายนั้น เพื่อให้มูลนิธิพุทธธรรมร่วมพิมพ์หนังสือเล่มนั้นๆ คู่เคียงไปด้วย แต่ทั้งนี้ การตกลงกันนั้น จะต้องเป็นไปในลักษณะของการร่วมกันเผยแพร่ธรรม โดยไม่มีการจ่ายผลประโยชน์แก่กันไม่ว่าอย่างใดทั้งสิ้น

๒. ในกรณีที่มีสถาบัน องค์กร หรือเอกชนรายอื่นต้องการพิมพ์หนังสือเล่มใดเล่มหนึ่งคู่เคียงกันกับมูลนิธิพุทธธรรม โดยเฉพาะหนังสือที่สถาบัน องค์กร หรือเอกชนรายนั้นมีส่วนเกี่ยวข้อง (เช่น เป็นผู้จัดรายการปาฐกถาธรรม อันเป็นที่มาของหนังสือเล่มนั้นๆ) ทางมูลนิธิพุทธธรรมก็คงยินดีให้มีการพิมพ์ได้ตามประสงค์ โดยไม่มีเงื่อนไขใดๆ เช่นเดียวกัน

๓. การที่ผู้ศรัทธาขอพิมพ์หนังสือธรรมะแจกในโอกาสต่างๆ เช่น งานทำบุญอายุ งานมงคลสมรส และงานปลงศพ นับว่าเป็นการบำเพ็ญธรรมทานที่ควรสนับสนุนอย่างยิ่ง ดังนั้น จึงขอให้การพิมพ์แจกเป็นธรรมทานอย่างที่กล่าวนี้ ดำเนินต่อไปอย่างเต็มที่ตามปกติ การอนุญาต

การพิมพ์ของมูลนิธิครั้งนี้ ไม่มีผลกระทบต่อธรรมทานดังกล่าวมานั้นแต่อย่างใด

หนังสือที่อาตมภาพเรียบเรียง มักมีการปรับปรุงหรือเพิ่มเติมเท่าที่มีโอกาส ดังนั้น เพื่อให้ไม่สูญเสียบทโอกาสเช่นนี้ จึงขอให้การพิมพ์หนังสือของอาตมภาพทุกเล่มในแต่ละครั้งได้รับความเห็นชอบจากอาตมภาพก่อน

อนึ่ง บางครั้งได้ยินข่าวว่ามีการนำหนังสือที่เป็นผลงานของอาตมภาพไปจำหน่ายในรูปแบบต่างๆ นอกเหนือจากที่ได้แจ้งความประสงค์ ซึ่งบางกรณีอาจทำให้เกิดความเสียหาย เช่น ความเข้าใจผิดเป็นต้น ดังที่มีผู้ได้พบพจนานุกรมพุทธศาสตร์ และพุทธศาสน์ ทั้งสองเล่มรวมอยู่ด้วยกันในกล่องใส่เป็นชุด โดยจำหน่ายในราคาแพง เมื่อมูลนิธิรวบรวมผลงานของอาตมภาพมาพิมพ์ ถ้าช่วยสอดส่องพฤติกรรมเกี่ยวกับการจำหน่ายหนังสืออย่างนี้ด้วย ก็จะเป็นประโยชน์ เพราะเท่ากับได้ช่วยกันรักษาวงการบำเพ็ญธรรมทานให้ดำรงอยู่ในขอบเขตแห่งกุศลกรรมสืบไป

ขอให้ความดำรงอันเป็นกุศล และบุญจรรยาของมูลนิธิพุทธธรรมในการจรรโลงพระพุทธศาสนานี้ จงสัมฤทธิ์ผล เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม และความแผ่ขยายแห่งประโยชน์สุขของประชาชน อย่างกว้างขวางยั่งยืน ตลอดกาลนาน

ขอเจริญพร

พระธรรมปิฎก

(พระธรรมปิฎก)

ประวัติ

ของ

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต หรือประยุทธ์ อารยางกูร) เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑ ที่ตลาดศรีประจันต์ อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นบุตรของนายสำราญ และ นางซุนสี อารยางกูร ซึ่งประกอบอาชีพค้าขาย จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยได้รับทุนเรียนดีของกระทรวงศึกษาธิการ บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ ขณะมีอายุ ๑๓ ปี ที่วัดบ้านกร่าง อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี สอบได้นักธรรมชั้นตรี โท เอก และเปรียญธรรม ๓ ถึง ๘ ประโยค ขณะยังเป็นสามเณร จึงได้รับพระราชทานพระบรมราชาอนุเคราะห์ให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในฐานะนาคหลวง ในวันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ ณ อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ซึ่งมีน้อยคนที่จะมีความสามารถจนได้รับโอกาสเช่นนี้

ภายหลังจบการศึกษา ได้รับปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับ ๑) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสอบได้วิชาชุดครุ พ.ม. ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองเลขาธิการมहाจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งท่านได้สร้างความก้าวหน้าให้มหาวิทยาลัยทั้งด้านบริหารและวิชาการอย่างมาก โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรที่เน้นบทบาทและภาวะทางสังคมที่เพิ่มขึ้นของสงฆ์ รวมทั้งสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนไว้ในหลักสูตร ซึ่งเป็นที่ยอมรับมาจนปัจจุบัน สำหรับงานบริหารคณะสงฆ์ ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระพิเรนทร์ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ปรับปรุงกิจการภายในวัดจนเป็นระเบียบเรียบร้อย แล้วได้ยื่นหนังสือลาออกในพ.ศ. ๒๕๑๘ แต่กั

ยังช่วยเหลืองานของคณะสงฆ์ตลอดมา และมากขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดญาณเวศกวัน ตำบลบางกระทึก อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

นับจากอุปสมบทจนถึงปัจจุบันมากกว่า ๓๐ ปีชีวิตของท่านเต็มไปด้วยการอุทิศให้กับงานเผยแผ่พระศาสนา ช่วยชี้นำสั่งสอนบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตน เพื่อนำไปสู่ชีวิตที่มีความสุขสงบ โดยการใช้ปัญญาไตร่ตรองเรื่องต่างๆ บนพื้นฐานของเหตุผล ข้อเท็จจริงอันจะนำไปสู่ความมีสันติภาพในสังคมมนุษย์ เป็นการทำงานทั้งภายในและต่างประเทศทุกรูปแบบ ตั้งแต่การสอน การบรรยาย การปาฐกถา การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแสดงพระธรรมเทศนา เป็นที่ปรึกษาของหน่วยงานต่างๆ และงานนิพนธ์

งานนิพนธ์ด้านเอกสารวิชาการและตำราต่างๆ นั้น ปัจจุบันท่านได้นิพนธ์ไว้มากกว่า ๑๕๐ เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นภาษาไทย และมีภาษาต่างประเทศบ้าง ซึ่งนับวันจะเพิ่มปริมาณขึ้น ทุกเรื่องล้วนเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายว่าเป็นงานที่ดีเยี่ยมตามมาตรฐานของงานวิชาการ มีความถูกต้องชัดเจนทั้งด้านภาษาและหลักวิชาการทางศาสนา ตลอดจนความสมบูรณ์ของการอ้างอิง ประการสำคัญที่สุดคือเนื้อหาสาระให้ประโยชน์แก่การดำรงชีวิตในสังคมของมวลมนุษย์ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นอย่างมาก งานนิพนธ์ของท่านต้องเพิ่มจำนวนการพิมพ์เสมอ เนื่องจากท่านมีฉันทะในการสร้างงานวิชาการเพื่อประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง ท่านได้มอบลิขสิทธิ์ในการพิมพ์แบบให้เปล่าทุกครั้ง รางวัลที่ได้รับจากงานนิพนธ์ทั้งหมดก็มอบให้เป็นทุนการศึกษาของพระภิกษุสามเณรตลอดมา

ในด้านกาเผยแผ่ต่างประเทคนั้น ท่านได้รับนิมนต์ไปบรรยายที่ต่างประเทศหลายครั้ง เช่น บรรยายเรื่องพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ที่ University Museum, University of Pennsylvania ไปสอนพุทธศาสนาครั้งละ ๑ ภาคเรียนหลายครั้งที่ Swarthmore College ใน Pennsylvania เป็น Guest

Lecturer ที่ Faculty of Arts and Sciences, Harvard University เป็น Visiting Scholar ที่ Center for the Study of World Religions, Harvard University เป็น Research Fellow ที่ Faculty of Divinity, Harvard University, Cambridge, Massachusetts.

นอกจากนี้ ท่านยังเป็นพระภิกษุที่ได้รับการอาราธนาพระพุทธรูปให้เป็นผู้แสดงปาฐกถาในการประชุมนานาชาติขององค์กรระดับโลกหลายครั้ง เช่น ปาฐกถาธรรมเรื่อง “Buddhism and Peace” ในการประชุม The International Conference of Higher Education and the Promotion of Peace ในปีพ.ศ. ๒๕๒๙ เรื่อง “Identity of Buddhism” ในการประชุม Buddhist Knowledge Exchange Program in Honour of His Majesty the King of Thailand ในปีพ.ศ. ๒๕๓๐ และปาฐกถาเรื่อง “Influence of Western vs. Asian Thought on Human Cultural Development” ในการประชุมปฏิบัติการพัฒนาเด็กและวัยรุ่นแห่งเอเชีย ครั้งที่ ๖ และในการประชุมสหประชาชาติโลก ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้จัดทำสารบรรยายเรื่อง “A Buddhist Solution for the Twenty-first Century” มอบให้ที่ประชุม เนื่องจากท่านอาพาธด้วยโรคสายเสียงอักเสบ Dr. Jim Kenney ประธานในที่ประชุมจึงได้เป็นผู้อ่านแทน

ในปัจจุบัน ชีวิตที่อุทิศต่องานพระศาสนา สังคมของมนุษยชาติของพระธรรมปิฎก มีความสงบ เรียบง่าย มีวัตรปฏิบัติที่อ่อนน้อมถ่อมตน ให้ความสำคัญและความสนใจต่อบุคคลที่เข้าพบโดยไม่เลือกชาติ ศาสนา ผิวพรรณ และเพศ เป็นพระสงฆ์ที่ให้คุณประโยชน์ต่อวงวิชาการพระพุทธศาสนา และสังคมของมวลมนุษยชาติอย่างหาที่เปรียบได้ยาก นับเป็นแบบอย่างที่ดีของพระสงฆ์และมวลมนุษยชาติ ได้รับการยกย่องกล่าวถึงในฐานะนักปราชญ์เป็นผู้มีวิริยะและฉันทะต่อการสร้างงานวิชาการที่เป็นรากฐานสำคัญต่าง ๆ เพื่อสื่อสารให้คนยุคใหม่เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง ให้เยาวชนเล็งเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา ทั้งในองค์ความรู้ที่สำคัญต่อการพัฒนา

จิตใจและปัญญา และในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตของสังคมไทย จึงทำให้มีบุคคลสนใจศึกษาวิจัยประวัติและแนวคิดของท่านทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น Dr. Grant Olsen จากมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา ได้ศึกษาวิจัยประวัติของท่านในฐานะทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่าสูงสุดคนหนึ่ง กล่าวได้ว่า ท่านเป็นตัวแทนด้านสติปัญญาของประชาชาติที่ชาวโลกสามารถอ้างอิงได้ด้วยความภูมิใจ

แม้ท่านจะทำงานเพื่อประโยชน์สุขของสังคมส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทน สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ซึ่งได้เล็งเห็นถึงความเป็นเลิศทางด้านวิชาการของท่าน ก็ได้ถวายปริญญาคุณวุฒิปดกิตติมศักดิ์หลายสาขา คือ

๑. ทางด้านพุทธศาสตร์ จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕ เนื่องจากท่านเป็นพระสงฆ์ที่ทำความประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างหาที่เปรียบได้ยาก ผลงานนิพนธ์ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ การบรรยายธรรมในมหาวิทยาลัยชั้นนำทั้งในประเทศและต่างประเทศ ตลอดจนหน่วยงานต่างๆ และการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดองค์กรการบริหารของคณะสงฆ์

๒. ทางด้านปรัชญา จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๒๘ เนื่องจากผลงานด้านการบรรยายธรรมทางพระพุทธศาสนา และผลงานนิพนธ์ของท่าน ซึ่งมหาวิทยาลัยได้นำมาเป็นหนังสือให้นักศึกษาได้เรียน

๓. ทางด้านการศึกษา จาก

- มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. ๒๕๓๐
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๓๐
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ. ๒๕๓๓
- มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ พ.ศ. ๒๕๓๗
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๓๘

เนื่องจากความเป็นผู้นำทางปัญญาในการวิเคราะห์ปัญหาสังคมของ

ประเทศ การวิเคราะห์ปัญหาทางการศึกษาของท่าน ประกอบด้วยความรอบรู้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง ทันทต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวิทยาการในปัจจุบัน โดยไม่ละเลยแนวคิดที่มีคุณค่าของพุทธปรัชญา

๔. ทางด้านภาษาศาสตร์

- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๑
- มหาวิทยาลัยมหิดล พ.ศ. ๒๕๓๒

เนื่องจากความสามารถเข้าใจแก่นแท้และธรรมชาติของภาษา ได้ส่งเสริมให้การประกอบภารกิจด้านภาษาศาสตร์ของท่านประสบผลสำเร็จในหมู่ชนเป็นวงกว้าง ทั้งภายในและต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีความเข้าใจเรื่องภาษาศาสตร์สังคมอย่างลึกซึ้งถึงความแตกต่างของคนที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นชุมชนและสังคม ผลงานของท่านจึงเข้าถึงกลุ่มผู้รับได้อย่างดีทุกประเภท เพราะท่านสามารถเลือกใช้รูปแบบภาษาได้อย่างเหมาะสม หลักฐานทางรูปธรรม คือท่านได้จัดทำพจนานุกรมพุทธศาสนา เป็นฉบับประมวลศัพท์และฉบับประมวลธรรม

นอกจากนี้ ท่านยังได้รับรางวัลอื่น ๆ อีก คือได้รับพระราชทานโล่รางวัล “มหิดลวราวุฒสรณ์” พ.ศ. ๒๕๓๒ และรางวัลกิตติคุณสัมพันธ์ “สังข์เงิน” สาขาเผยแพร่พระพุทธศาสนาประจำปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ล่าสุด ยูเนสโก ได้ถวายรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพให้ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ นับเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับเกียรติให้รับรางวัลนี้ ซึ่งเป็นการสร้างเกียรติประวัติและชื่อเสียงให้ประเทศไทยอย่างมาก

สารบัญ

ประวัติ ของ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)

คนไทย หลงทางหรือไร	๑
อินเดีย แคนเทวดา	๑
เสียงพูดถึงอินเดีย	๒
สังเวชนียสถานสี่แห่ง	๓
เห็นอินเดียแล้วทวนคิดถึงเมืองไทย	๖
อินเดียปัจจุบันกับวันเก่าในอดีต	๗
อินเดียที่เหมือนเดิม	๙
พุทธศาสนาในตู้โชว์ของอดีต	๑๑
เทวดาเต็มฟ้า ปวงประชาหน้าแห่ง	๑๒
อินเดียคู่เทวดา เมืองไทยจะแถมสุราและการพนัน	๑๔
ท่าทีพุทธกับท่าทีพราหมณ์ ในการนับถือเทวดา	๑๖
พระพุทธเจ้าประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์	๑๗
เป็นคนต้องรู้จักพึ่งตน เพียรพยายามใช้ปัญญาแก้ปัญหา	๑๙
มนุษย์เพียรจริง เทวดาก็กีดกันไม่ได้	๒๐
มนุษย์กับเทวดา ชนະกันที่ธรรม	๒๒
แต่เทวดา ด้วยท่าทีแบบพุทธ	๒๗
เทวดาที่พึ่งปรารถนาในสังคมไทย	๒๖
ปฏิบัติผิดต่อเทวดา คือไล่พุทธศาสนาจากแผ่นดินไทย	๒๘
ปฏิบัติถูกต้องเทวดา พระพุทธศาสนาจะอยู่คู่ชาติไทย	๒๘

บทเรียนของชาวพุทธ

เมืองสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า	๓๑
ศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๓๗
บุคคลสำคัญที่ชาวพุทธศรัทธาในพุทธกาล	๓๕
ภิกษุณีไม่มีกิเลส มีลูกเป็นพระอรหันต์	๓๗
จะชำระความแบบพระเทวทัต	
หรือจะตัดลินความแบบพระพุทธเจ้า	๓๙
เมื่อลูกไปรดแม่	๔๒
ช่วยกันให้พึ่งตนได้	๔๕
เมืองพุทธ เมืองพราหมณ์	๔๗
พุทธศาสน์ยิ่งรุ่ง ยุคหลังพุทธกาล	๔๘
จากหัตถ์ที่ปกป้องเชิดชู สู่กำมือของผู้พิฆาต	๔๙
มหาราชไม่แล้งชมพุทธรูป	๕๐
ผ่านยุครุ่งเรือง สู่ระยะทำลาย	๕๓
อินเดียยังไม่สิ้นคนดี	๕๔
อาณาจักรกัณโถวสาน พุทธศาสน์ก็อันตรธาน	๕๖
อินเดียแห่งความหลัง	๕๗
แดนพุทธที่ล้มร้าง	๕๙
เหตุให้พุทธศาสนาสูญสิ้นจากอินเดีย	๖๑
ใจกว้างจนลืมหลัก เสียหลักจนถูกกลืน	๖๒
คลาดหลักกรรม ไปคลำหาฤทธิ์	๖๔
เทวดาแสนเก่ง ก็ต้องเกรงมนุษย์ที่มีธรรม	๖๖
เฉยมิใช่ไร้กิเลส แต่เป็นเหตุให้พระศาสนาสิ้น	๖๘
ยิ่งกิเลสสิ้นไป ยิ่งได้งานเต็มที	

หมดกิเลสอยู่ป่า ทำงานพระศาสนาไม่หยุด	๗๐
โจรเข้ามาปล้นศาสน์ เลยกวัดให้แก่โจร	๗๒
พุทธแต่ในนาม ไม่ต้องทำอะไรก็เป็นพุทธ	๗๓
ความเป็นพุทธ กับความเป็นชาวอินเดีย	
หนึ่งเดียวหรือแยกเป็นสอง	๗๔
กลืนกับฮินดู แต่ไกลกับมवलชน	๗๕
ศาสนสถานโอฬารหรู เครื่องเซตชูหรือคัฏฐของพระศาสนา	๗๖
ปลงได้ ใจใสสงบ ไม่ต้องหลบไปไหน	
ยิ่งชวนขายแก้ปัญหา และพัฒนาสร้างสรรค์	๗๗
ถ้าวัดเมืองถอยล้ำ วัดในป่าต้องยังคง	๘๐
บทเรียนและภูมิหลัง ช่วยให้เห็นใจพระศาสนา	๘๑
แต่ตัวแกน คือความหมายตามหลักการ	๘๒
สาระแท้จริงที่จะรักษาพระศาสนาไว้ได้	๘๓
พุทธศาสนาเมืองไทย สู่ปีใหม่ ๒๕๓๔	๘๕
พุทธศาสนากำลังวิกฤตจริงหรือ?	๘๕
ควรจะคิดอย่างไร	
กับเหตุการณ์ไม่ติดต่อพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้น?	๘๗
มีการวิจารณ์ผู้บริหารคณะสงฆ์	
ว่าทำงานอึดอาดแก้ปัญหาไม่ได้?	๘๘
มีข่าวว่าพระชื้อพดัยศักัน ทำให้เกิดความแตกแยก?	๘๙
คิดว่าหน่วยงานของรัฐควรเข้ามามีส่วนช่วย	
ศาสนาตอนนี้อย่างไรบ้าง?	๙๒
มองบทบาทของกรมการศาสนาเป็นอย่างไร	
ควรแยกออกจากกระทรวงศึกษาหรือไม่?	๙๓

มีการพูดกันว่า การพัฒนาประเทศปัจจุบันละทิ้งด้านจิตใจ เป็นเหตุให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย?	๙๖
พรปีใหม่ สำหรับชาวไทยทุกคน	๙๙
งานเผยแพร่ธรรม ของ มูลนิธิพุทธธรรม	๑๐๑

คนไทย หลงทางหรือไร

อินเดีย แคนเทวดา

ขอเจริญพร ท่านอาจารย์ ท่านผู้ปฏิบัติงาน และนักศึกษา
ผู้สนใจใฝ่ธรรมทุกท่าน

วันนี้ อาตมภาพได้รับนิมนต์มาพูด โดยตั้งหัวข้อว่า
อินเดียในระหว่างและหลังพุทธกาล เรื่องนี้เกิดสืบเนื่องมาจาก
การที่อาตมภาพได้เดินทางไปประเทศอินเดีย เมื่อ ๒-๓ เดือน
ที่แล้วมา คุณหมอกาญจนารู้ดีต่อนิมนต์ ก็เลยสนับสนุน
ให้พูดเกี่ยวกับประเทศอินเดีย เพราะเดินทางกลับมาใหม่ๆ
อาตมภาพเองก็ได้ช่วยคิดชื่อให้เป็นที่อินเดียระหว่างและหลัง
พุทธกาล

แต่เมื่อตั้งชื่อไปแล้ว ก็มานึกอีกทีว่า เรื่องนี้ที่จริงเป็น
เรื่องของผู้เชี่ยวชาญ ต้องรู้เรื่องอินเดียมากทีเดียว และจะต้อง
มาเล่าประวัติศาสตร์กันยืดยาวนาน ไม่ใช่เรื่องที่จะพูดกันใน
ระยะเวลาสั้นๆ อาตมภาพนั้นเพิ่งเคยไปอินเดียจริงๆ ครั้ง

เดียวเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น จะไปรู้เรื่องอินเดียเข้าถึงทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปได้ ก็ต้องทำใจกันไว้ก่อนว่า ที่มาพูดวันนี้ นั้น เป็นการมาแล้วความคิดคำนึงแสดงความคิดเห็นบางอย่าง โดยที่ว่าไม่ต้องไปมุ่งเอาความจริงที่ลึกซึ้งทางประวัติศาสตร์อะไร มุ่งเอาแต่สิ่งที่เราจะนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์

การที่อาตมภาพได้รับนิมนต์ไปอินเดียนั้น ก็เนื่องจากว่า โยมผู้หวังดีนิมนต์ให้ไปพักผ่อน แต่ในการไปพักผ่อนนี้ ก็ได้ไปนมัสการสังเวชนียสถาน พร้อมทั้งสถานที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาด้วย เมื่อได้ไปเช่นนี้แล้ว จะได้พักผ่อนหรือไม่ได้พักผ่อนก็ตาม ถือว่าได้ประโยชน์คุ้มค่าอยู่ในตัว

เสียงพูดถึงอินเดีย

เรื่องการไปประเทศอินเดียนี้ แม้ว่าอาตมภาพจะได้ไปเป็นครั้งแรก จะถือว่ารู้จักน้อยก็จริงในแง่ของการได้พบได้เห็น แต่ในแง่ของการสดับตรับฟังแล้วละก็ได้ยินมานาน มีท่านที่รู้จักเป็นพระบ้างเป็นคฤหัสถ์บ้าง โดยเฉพาะพระที่ท่านไปศึกษาเล่าเรียนอยู่ประเทศอินเดียนานๆ กลับมาแล้ว ท่านก็เล่าให้ฟัง

เพราะฉะนั้น ก็ได้ยินเรื่องประเทศอินเดียมาไม่น้อยเหมือนกัน โดยมากจะเป็นเสียงพูดในทางที่ไม่ค่อยดี เช่น เมื่อ

พูดถึงดินแดนประเทศอินเดีย ก็พูดถึงความแห้งแล้ง ความยากจน ความสกปรก ความไม่สะดวกสบายต่างๆ อาหารที่รับประทานได้ยาก ไม่ถูกปากคนไทย ถ้าพูดถึงผู้คน ก็ว่าคนอินเดียนั้น นอกจากจะยากจนแล้วก็ขี้เหนียว ใจแคบ อะไรต่างๆ ก็พูดถึงว่าแห้งแล้งทั้งแผ่นดิน แห้งแล้งทั้งน้ำใจ

อันนี้ก็เป็นที่ได้ยินมาก่อน ก็เลยเป็นอันว่าได้ยินในทางไม่ค่อยดีเกี่ยวกับประเทศอินเดียไว้มากทีเดียว บางท่านที่เป็นอาจารย์ผู้ใหญ่ที่นับถือ ได้ยินว่าอาตมภาพจะไปอินเดีย ท่านบอกว่า อินเดียไม่ใช่ประเทศสำหรับไปพักผ่อน ถ้าหากจะไปดูไปศึกษาละก็ได้ เป็นประโยชน์ ตัวท่านเองเคยไปอินเดียมาแล้ว บอกว่าเป็นการเดินทางที่ลำบากยากแค้นที่สุดในชีวิต ก็ไม่มีความปรารถนาจะไปอีก นอกจากว่าเพื่อการศึกษานั่น อันนี้ก็เป็นที่ได้ยินเกี่ยวกับประเทศอินเดียมาก่อน

สังเวชนิเวศน์

ก่อนที่จะพูดถึงเรื่องราวที่ตัวไปเห็นว่าเป็นอย่างไร อยากจะขอแทรกสักชนิดหนึ่ง ที่พูดเมื่อกี้ว่าเดินทางไปนี้ ก็ได้ไปนมัสการสังเวชนียสถาน *สังเวชนียสถาน* ก็เป็นที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา แปลกันว่าสถานที่ตั้งแห่งความสังเวช ถ้าเป็นชาวพุทธไป ก็ต้องมุ่งไปที่สังเวชนียสถาน ซึ่งมีอยู่ ๔ แห่ง คือ

สถานที่พระพุทธเจ้าประสูติ สถานที่พระองค์ตรัสรู้ สถานที่พระองค์ทรงแสดงปฐมเทศนา และสถานที่เสด็จดับขันธ-
ปรินิพพาน

ข้อที่อยากจะพูดแทรกในที่นี้ ก็คือความหมายของคำว่า
สังเวช รู้สึกว่าเป็นเรื่องที่ต้องแก้ไขทำความเข้าใจให้ถูกต้อง
คำว่า สังเวช ในภาษาไทย มักจะมองกันในแง่ของความสลด
หดหู่ใจ หรือไม่ก็ห่อเหี่ยวไปเลย ซึ่งความหมายเดิมในบาลีไม่
ใช้อย่างนั้น

สังเวชนี แปลว่ากระตุ้นเตือนหรือเร้าใจ หมายถึง กระตุ้น
เตือนใจให้ได้คิดที่จะเลิกละความชั่ว หรือเลิกละความประมาท
และเร้าใจให้เร่งทำความดีงาม ด้วยความไม่ประมาท

ความหมายของคำหลายคำในภาษาบาลี อาตมภาพว่า
มันตรงกันข้ามกับความหมายในภาษาไทยเดี๋ยวนี้ ต้องแก้กัน
ใหม่ เช่นอย่างพระพุทธพจน์ที่ตรัสถึงเรื่องสังเวชนียสถาน ๔ นั้น

ในพระไตรปิฎก ในมหาปรินิพพานสูตร พระพุทธเจ้าได้
ตรัสถึงสังเวชนียสถาน ๔ โดยใช้คำควบว่าเป็นทัศนียสถาน
ด้วยว่า ทสสนีนียานิ สังเวชนีนยานิ จานานิ สถานที่อันเป็นทัศนียะ
เป็นสังเวชนียะ ๔ ที่นี้เราเอาเฉพาะคำหลัง ก็มีเหลืออยู่แต่
สังเวชนียะ พระพุทธเจ้าตรัสโดยปรารภถึงว่าสมัยก่อนเมื่อ
พระองค์ทรงพระชนม์อยู่ พระภิกษุทั้งหลายเดินทางมาจากที่

ไกลๆ มุ่งจะมาได้พบเห็นสนทนาปราศรัยกับพระภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นที่เจริญใจ (มโนภาวนีโย) เพราะว่าเมื่อมาเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วก็มีสาวกผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ทรงคุณธรรมต่างๆ อยู่ ด้วยมากมาย แต่เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธล่วงลับไปแล้ว ก็จะไม่ได้อีกโอกาสเช่นนั้น ก็เลยให้มาดูสถานที่ทั้ง ๔ นี้

เมื่อมาดูแล้ว ก็อาจจะเกิดความรู้สึกได้หลายอย่าง ในแง่หนึ่ง ก็อาจจะรู้สึกปลง เห็นไตรลักษณ์ โดยเฉพาะความไม่เที่ยงว่า พระพุทธเจ้า พระวรกายของพระองค์ก็ตกอยู่ในอำนาจของคตินิรมิตตา ต้องแตกสลายเสื่อมโทรมไป หรือจะมองในแง่ที่เกิดความรู้สึกปีติยินดีก็ให้เห็นว่า โอ... นี่สถานที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แสดงว่าพระพุทธเจ้าของเรามีอยู่จริง พระองค์ได้เคยมาประทับในสถานที่นี้ เรามาถึงสถานที่ที่พระองค์เคยประทับ เคยทรงใช้สอย เคยเสด็จมา เราก็เกิดความเอิบอ้อมใจปลาบปลื้มปีติยินดีขึ้นมา แล้วก็มีความกำลังใจในการที่จะประพฤติปฏิบัติดีงาม

ไม่ว่าจะนึกในแง่ไหนก็ตาม ถ้าทำให้เกิดความไม่ประมาท คิดชวนชวายเป็นทำความดีงามแล้ว ความรู้สึกเร้าใจเตือนใจอย่างนั้นท่านเรียกว่า ความสังเวช

ถ้าหากว่าเราประสบเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นต้นแล้ว มีความรู้สึกที่จะไม่ประมาทเร่งชวนชวายเป็น

ทำความเข้าใจมันเรียกว่าเกิดความสังเวช

แต่ถ้าหากว่าเกิดความสลดหดหู่ใจ จะเป็นคุณธรรมได้อย่างไร มันไม่เป็นกุศลแล้ว สลดหดหู่ใจนั้นเป็นกิเลส เรียกว่านิวรณ์ เป็นถิ่นมิทธะ ไม่ดีแน่ๆ เพราะฉะนั้น อาตมภาพเลยพูดแทรกขึ้นมา เรื่องความหมายของคำว่าสังเวช ขอผ่านไป

เห็นอินเดียแล้วหวนคิดถึงเมืองไทย

เมื่อเดินทางไป สังเกตดูในหมู่ท่านที่อยู่ในขณะเดินทางเอง สิ่งทีละละความรู้สึกก็เป็นเรื่องของความแห้งแล้ง ทั้งของแผ่นดิน ทั้งบนฟ้า และทั้งบนใบหน้าคน หมายความว่า บนผืนแผ่นดินนั้นก็หาน้ำได้ยาก แห้งแล้ง ต้นไม้เขียวๆ ก็ไม่ค่อยจะมี ดูหน้าตาผู้คนที่ผ่านไป ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ ก็แห้งไปหมด มีขอทานมากมายเต็มไปทั่ว นี่... เป็นสิ่งที่กระทบความรู้สึกในเบื้องต้น

ในแม่น้ำแทนที่จะมีน้ำก็มีแต่ทราย เช่นแม่น้ำเนรัญชรา ที่พระพุทธเจ้าไปประทับและได้ตรัสรู้อยู่บนริมฝั่งแม่น้ำนี้ บัดนี้ก็ไม่เห็นน้ำสักหยดเดียว มีแต่ทรายเต็มไปหมด บนภูเขาที่ไม่มีต้นไม้ หาดต้นไม้ได้ยาก มีแต่หินแต่ทราย มีแต่ดินสีแดง อะไรพวกนี้

อาตมภาพผ่านไปในสถานที่เหล่านี้ จิตใจก็หวนนึกมาถึง

เมืองไทยอยู่เสมอ มานึกถึงว่า เอ...ประเทศไทยของเรานี้ กำลังเดินไปสู่ภาวะที่จะเป็นอย่างไรนั้นหรือไม่ เช่น มีการตัดไม้ ทำลายป่า เป็นต้น ต่อไปเมืองไทยเราจะแห้งแล้งอย่างนั้น แม่น้ำจะเหือดแต่ทราย ภูเขาจะเหือดแต่ดินแดงหรือเปล่า มีความรู้สึกเช่นนี้อยู่ตลอดเวลา

นี่ก็เป็นความรู้สึกที่ได้เกิดขึ้น เป็นสิ่งที่เรียกว่า ความรู้สึก เพราะฉะนั้น ก็ไม่ต้องพูดถึงเหตุผล ห้ามไม่ได้ ยังไม่ใช่เรื่อง ถูกเรื่องผิด เอาแค่ที่ว่าไปเห็นแล้วก็รู้สึกอย่างนั้น ไม่ว่าใครที่ไปในขณะก็รู้สึกคล้ายๆ กันอย่างนี้ อย่างไรก็ตาม เรื่องความรู้สึกอย่างเดี่ยวนี้นี้ไม่พอ เราจะต้องพูดกันถึงเนื้อหาสาระและเหตุผลต่อไป

อินเดียนปัจจุบันกับวันเก่าในอดีต

อาตมภาพอยากพูดสรุปโดยรวบรัด เพราะเวลาเรามี น้อย ถึงภาวะของประเทศอินเดียนตามหัวข้อที่ตั้งไว้ว่า “อินเดียน ในระหว่างและหลังพุทธกาล” ถ้าพูดโดยย่อแล้ว ก็มี ๒ ฝ่าย คือ สิ่งที่ไม่เหมือนเดิม กับสิ่งที่เหมือนเดิม

เอาสิ่งที่ไม่เหมือนเดิมก่อน สิ่งที่ไม่เหมือนเดิม โดยสภาพธรรมชาติ ก็คล้ายกับที่ได้กล่าวมาเมื่อกี้ คือเรื่องต้นไม้ แม่น้ำ ธรรมชาติแวดล้อม ความอุดมสมบูรณ์ต่าง ๆ ที่ได้ยวนี่

มันไม่เป็นอย่างนั้น

ถ้าเรามองย้อนไปในสมัยพุทธกาล โดยศึกษาจากคัมภีร์วรรณคดีพุทธศาสนาที่กล่าวถึงก็เข้าใจว่า จะต้องมีความอุดมสมบูรณ์ ถึงแม้จะไม่อุดมสมบูรณ์มากนัก แต่ก็ต้องดีกว่าสมัยนี้ เช่นอย่างกล่าวถึงสถานที่ที่พระพุทธเจ้าประสูติก็เป็นป่า คือป่าลุมพินี ดงไม้สาละ บัดนี้ มันไม่เป็นป่าแล้ว มันเป็นที่โล่งอย่างแม่น้ำเนรัญชราที่พระพุทธเจ้าไปประทับทำความเพียรจนตรัสรู้ นั่น ก็มีคำบรรยายไว้ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงธรรมชาติที่สวยงาม ต้นไม้ที่ร่มรื่นเขียวขจี มีทำนน้ำ มีแม่น้ำกระจ่ายใสแจ้ว เป็นที่รื่นรมย์ใจ พระพุทธเจ้าเสวยข้าวมธุปายาสแล้ว ก็ไปลอยเถาที่แม่น้ำเนรัญชรา แต่บัดนี้ แม่น้ำเนรัญชรา ก็มีแต่ทราย พระพุทธเจ้าจะไปลอยเถาได้อย่างไร โดยเฉพาะเดือน ๖ ไม่มีน้ำจะให้ลอยเถาแน่นอน

พูดถึงสภาพผู้คนที่ยังมองเห็นโดยทั่วไป ก็คือสภาพความยากจนและความขาดการศึกษา มีคนไม่รู้หนังสือมากมาย ถ้าเรามองกลับไปดูสภาพในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงตั้งคณะสงฆ์ ต่อมาก็มีภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์ก็มีผู้ทรงความรู้ เป็นพระเถรีที่ทรงปัญญา เป็นอัครสาวิกา เป็นนักแสดงธรรมที่เก่งกาจ แม้แต่สาวิกาฝ่ายอุบาสิกาเป็นคฤหัสถ์ก็มีที่เป็นเอตทัคคะในทางพหูสูตร เป็นผู้คงแก่เรียน แสดงว่าในสมัย

พุทธกาล อย่างน้อยพุทธศาสนาก็ทำให้คนทั่วไป รวมทั้งสตรี ได้รับการศึกษาขึ้นมาเป็นอันมาก

ครั้นมาถึงสมัยพระเจ้าอโศก ที่เป็นกษัตริย์นับถือพระพุทธศาสนา ฝรั่งเศสเขียนหนังสือสันนิษฐานว่า สมัยนั้นมีการรู้หนังสือเป็นเปอร์เซ็นต์สูงเหลือเกิน แต่มาในสมัยปัจจุบัน อินเดียเสื่อมลงในด้านการศึกษา มีการศึกษาน้อย โดยเฉพาะก่อนที่จะปรับปรุงประเทศ ถึงแม้ตอนนี้จะปรับปรุงประเทศแล้ว ก็ยังไม่ก้าวหน้าไปมากมายนัก เพราะฉะนั้นในแง่นี้ก็จะถือว่าเป็นความไม่เหมือนกัน

อินเดียที่เหมือนเดิม

ต่อไป ด้านที่เหมือนเดิม ที่ว่าเหมือนเดิม ก็คือ มีมาแต่ก่อนพุทธกาลอย่างไร เดียวนี้ก็มียังนั้น ว่าถึงในแง่เหมือนเดิมนี่ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ดีหรือ เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าพยายามแก้ไข แต่มันก็ไม่หมดสิ้นไป เหลืออยู่จนกระทั่งปัจจุบันนี้ เช่นการบำเพ็ญตบะ ทราบว่าที่อินเดียนั้น คนก็ยังบำเพ็ญทุกรกิริยา มีความเชื่อเหล่านี้กันมาก นักบวชในลัทธิต่างๆ ก็ยังบำเพ็ญตบะกัน ยืนขาเดียวเหนี่ยวกิ่งไม้ นอนบนหนาม อดอาหาร ถอนผมที่ละเส้น จนหมดศีรษะ ยืนกลางแดด อะไรต่างๆ เพื่อบรรลุโมกษะ ยังทำกันอยู่โยคีในประเทศอินเดียก็

ยังถือกันมาเป็นพันๆ ปี ไม่ได้ต่างออกไป

ถัดไปก็เรื่อง วรรณะ วรรณะเป็นเครื่องแบ่งคนออกเป็น
ชนชั้น มีกษัตริย์ มีพราหมณ์ มีแพศย์ มีคหฺนร เกิดมาอย่างไรก็
ต้องอยู่ในภาวะ ในฐานะนั้นๆ ตลอดชาติ พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น
มา ก็พยายามแก้ไข ให้ถือว่า คนเรานี้จะสูงจะต่ำ มิใช่เพราะ
ชาติกำเนิด แต่เป็นเพราะการทำความประพฤติ มีการตั้ง
คณะสงฆ์ ไม่ว่าจะใครจะมาจากวรรณะไหน เมื่อมาบวชแล้ว ก็
เป็นสมณศากยบุตรเสมอกัน พยายามแก้ไขมา แต่ศาสนา
เดิมเขาก็พยายามดำรงรักษาระบบนั้นไว้

ต่อมาภายหลังเมื่อพระพุทธศาสนาเสื่อมแล้วระบบวรรณะ
ก็กลับยิ่งเข้มงวดกว่าเก่า กลับรุนแรงยิ่งขึ้น จนกระทั่งปัจจุบัน
นี้ แม้ว่าในทางกฎหมาย รัฐบาลอินเดียจะให้ถือว่าไม่มีชน
ชั้นวรรณะ แต่ในทางปฏิบัติก็ยังถือชั้นวรรณะอยู่ตามเดิม
นั่นเอง เวลาที่พันปีมาแล้ว อินเดียก็ยังคงอยู่อย่างเดิมใน
เรื่องวรรณะ

อีกอย่างหนึ่ง คือ การบวงสรวงอันวอนเทพเจ้า อินเดีย
เป็นประเทศที่เต็มไปด้วยเทวดา มีเทพเจ้ามากมาย มีพระ
พรหม พระปชาบดี ต่อมา มีพระศิวะ พระนารายณ์ เป็นเทพ
ใหญ่ แดกแยกกันเป็นนิกายต่างๆ พวกหนึ่งถือพระศิวะ ก็เป็น
นิกายไศวะ นับถือว่าพระศิวะยิ่งใหญ่ที่สุด อีกพวกหนึ่งนับถือ

พระวิษณุ ถือว่าพระนารายณ์ยิ่งใหญ่กว่าก็เป็นนิกายไวยษณพ หรือไวยษณะ เป็นต้น แล้วก็มีเทวดาต่างๆ เล็กน้อยลงไปมากมาย มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เยอะแยะ เดี่ยวนี้ก็ยังมีการบวงสรวงอ้อนวอนเทวดากันทั่วไป นี่ก็เหมือนเดิม

พุทธศาสนาในตู้โชว์ของอดีต

ทีนี้ สิ่งที่ไม่เหมือนเดิมซัดๆ ก็คือพระพุทธรศาสนาเอง นั้นแหละ เคยอยู่ในประเทศอินเดียเจริญรุ่งเรือง บัดนี้ก็สูญสิ้นไปจากประเทศอินเดียเสียแล้ว นี่แสดงว่าไม่เหมือนแน่ๆ แต่มีนักปราชญ์กล่าวว่า ถึงแม้พุทธรศาสนาจะสูญสิ้นไปจากอินเดีย แล้วก็ตาม (เดี๋ยวนี้อาจจะเริ่มกลับไปบ้างแล้ว นิดๆ หน่อยๆ) แต่อิทธิพลของพุทธรศาสนา สิ่งที่พระพุทธรศาสนาสอนไว้ก็หาได้สูญสิ้นไปไม่ กลับมีอิทธิพลต่อศาสนาในท้องถิ่นเดิม อย่าง ศาสนาฮินดูก็ต้องปรับปรุงตัว ต้องรับเอาคำสอนในพุทธรศาสนา เข้าไป ที่เห็นซัดๆ ได้แก่ หลักอหิงสา

ศาสนาพราหมณ์ที่มาเป็นศาสนาฮินดูนั้น เดิมเป็นศาสนาแห่งการบูชาอัถุ ม่าสัตว์ ตลอดจนกระทั่งฆ่าคนบูชาอัถุ ทีนี้ พระพุทธรศาสนาเกิดขึ้นมา สั่งสอนเรื่องความเมตตา กรุณา การช่วยเหลือกัน การงดเว้นจากการเบียดเบียน คำสอนเหล่านี้ ก็ทำให้ศาสนาพราหมณ์ต้องปรับปรุงตัวเอง กระทั่งต่อมา

อีกนานภายหลังกพุทธกาล ศาสนาฮินดูกลายเป็นศาสนาแห่งการไม่กินเนื้อสัตว์ไป คนแขกโดยทั่วๆ ไปเป็นชาวฮินดูไม่กินเนื้อสัตว์ อาจจะเป็นด้วยว่าต้องการแข่งกับพุทธศาสนาให้เห็นว่า ฉันทืออหิงสายิ่งกว่าในพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป

นี่ก็เป็นเรื่องต่างๆ ที่นำมากล่าว แต่ภาพหนึ่งที่ปรากฏขึ้นมา ก็คือความรู้สึกที่ว่า ฮินเดียนั้นคือตัวโชว์อดีต คือใครไปประเทศอินเดีย ก็มุ่งจะไปดูภาพความเจริญซึ่งเป็นอารยธรรมในอดีต เมื่อ ๒,๐๐๐-๓,๐๐๐ ปี ๑,๐๐๐ กว่าปี ๕๐๐-๖๐๐ ปีมาแล้ว คนที่ต้องการไปอินเดีย เพื่อดูภาพปัจจุบันนี้หายากหมายความว่า ถ้าไม่มีซากของอดีตที่แสดงว่าอินเดียเคยเจริญรุ่งเรืองมีอารยธรรม คนก็ไม่รู้จะไปประเทศอินเดียทำไม เพราะฉะนั้นในแง่นี้ก็เลยเรียกว่าเป็นตัวโชว์ของอดีต

เทวดาเต็มฟ้า ปวงประชาหน้าแห่ง

อยากจะพูดถึงเรื่องที่ควรเน้นสักนิดหน่อย ในเวลาอันจำกัดต้องยกประเด็นอันน่าจะพูดขึ้นมาพูดเป็นเรื่องๆ ที่นี้ในบรรดาเรื่องที่ผ่านมาที่ว่าเหมือน และไม่เหมือนอะไรต่างๆ ในครั้งพุทธกาลกับครั้งปัจจุบันนั้น ก็มีเรื่องที่เด่นในความรู้สึกของอาดมภาพ เมื่อเดินทางไปประเทศอินเดีย ๒ เรื่อง หรือ ๒ สิ่ง แต่ ๒ เรื่องนี้ อาจจะเป็นเรื่องเดียวกันก็ได้ เพราะบางที

๒ อย่างแต่เป็นเรื่องเดียวกันก็มี ในที่นี้ก็มี ๒ อย่างที่เด่นในความรู้สึก

เรื่องทีหนึ่งคือ ความแห้งแล้ง

สองก็เรื่อง เทวดา

ไปในอินเดีย ภาพสองอย่างนี้มีมาก ทำให้เด่นในความ
รู้สึก

เรื่องความแห้งแล้งกับเทวดานั้น เป็น ๒ อย่างก็จริง แต่อาจสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกันก็ได้ ถ้าเอามาบรรจบกัน ลองพูดดู ก็อาจจะบอกว่า ในประเทศอินเดียนั้น บนแผ่นดินเต็มไปด้วยความแห้งแล้งยากจน บนผืนฟ้าก็เต็มไปด้วยเทวดาผู้ทรงฤทธิ์ เมื่อเอามาบรรจบกันอย่างนี้แล้วจะได้ความคิดว่าอย่างไร

ข้อที่หนึ่ง บางท่านก็อาจจะคิดว่า ประเทศอินเดียก็มีเทวดายิ่งใหญ่ ทรงฤทธิ์อำนาจมาก มีทั้งพระพรหม พระศิวะ พระนารายณ์ ทำไมจึงปล่อยให้ประเทศอินเดียให้โทรม ทำไมไม่ช่วยแก้ไขให้เป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่ อุดมสมบูรณ์ เพราะเทพที่นั่นล้วนใหญ่โต เป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้ดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง คนอินเดียก็บวงสรวงบูชานับถือท่านเหลือเกินด้วย ทำไมท่านปล่อยให้ประเทศอินเดียให้มันแห้งแล้ง ยากไร้อย่างนั้น นี่ก็เป็นแง่ที่หนึ่งที่อาจจะคิดขึ้นมา แง่นี้ขอผ่านไปก่อน

อินเดียคู่เทวดา เมืองไทยจะแถมสุราและการพนัน

ขอแทรกตรงนี้หน่อยว่า เช่นอย่างพระพรหมนั้น เวลานี้ในเมืองไทยก็นับถือเช่นสรวงบูชาท่านมาก คนบางคนก็รู้เห็นพฤติกรรมของท่านดี อาจจะต้องพ้อท่านขึ้นมาทีเดียวว่า ท่านรับเครื่องเช่นสังเวद्यในอินเดียมานาน จนเวลานี้อินเดียแห้งแล้งหมดจะไม่มีอะไรเช่นไหว้อีกแล้ว และทั้งๆ ที่เขาก็ยังนับถือบูชาท่านอยู่ ท่านก็ละทิ้งเขาเสีย มารับเครื่องเช่นสรวงบูชาต่อที่เมืองไทย ปล่อยให้อินเดียซบโทรมผจญชะตากรรมไปตามลำพัง ต่อไปภายหน้า พอเครื่องเช่นสรวงบูชาที่เมืองไทยร่อยหรอ แผ่นดินไทยแห้งแล้งยากไร้ลง ท่านก็คงละทิ้งแผ่นดินไทยไปหาเครื่องเช่น ณ ที่ใหม่ในดินแดนอื่น เช่นที่ท่านได้ทำมาแล้วกับอินเดีย

น่าตั้งข้อสังเกตว่า การที่มีความนิยมนับถือบูชาพระพรหมกันมากขึ้นในสังคมไทย จะเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงระบบความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรกับผู้ปกครอง หรือผู้เป็นใหญ่ในบ้านเมืองที่มีการพึ่งพาอาศัย เช่น (เครื่องเช่น สังเวद्य) และเส้น (เส้นสาย) เพิ่มมากหรือดาษตื่นขึ้น และแสดงถึงสภาพชีวิตจิตใจ ตลอดจนแนวโน้มแห่งพฤติกรรมของประชาชน ที่อ่อนล้าต่อการเพียรพยายามพึ่งตนเอง มีวิถีชีวิตที่เลื่อง และหันมาเป็นอยู่ด้วยการรอคอยความหวังอย่างเลื่อนลอยมากยิ่งขึ้น

ขึ้น สภาพปัจจุบันเป็นไปในลักษณะนี้หรือไม่

แง่ที่สอง อาจจะมีความสัมพันธ์เป็นวงจรแบบปฏิกิจ-สมุปบาท คือว่า คนมีความหวังพึ่งเทวดามาก ก็สวดอ้อนวอน รอคอยความช่วยเหลือ ไม่ทำการทำงาน ไม่เพียรพยายามด้วยตนเอง เมื่อไม่เพียรพยายามด้วยตนเองก็ยิ่งยากจนชั้นแค่นลง ยิ่งยากจนชั้นแค่นลง ไม่มีใครช่วยเหลือได้ ก็ยิ่งหวังพึ่งเทวดามากขึ้น หวังพึ่งเทวดามากขึ้น ไม่ทำอะไรมันก็ยิ่งยากจน เพราะฉะนั้น มันก็สนับสนุนซึ่งกันและกันให้ยิ่งหนักลงๆ กลายเป็นวงจรแบบปฏิกิจสมุปบาทไป

ก็เลยนึกว่า คนอินเดียนปลอบใจตัวด้วยเทวดา แล้วก็มานึกถึงเมืองไทยว่า เหมือนคนไทยปลอบใจตัวด้วยสุราและการพนัน นี่เป็นข้อคิดอันหนึ่ง คือเป็นลักษณะของการปลอบใจตัวอยู่ด้วยความหวัง ที่ทำให้ไม่เพียรพยายามขวนขวายที่จะแก้ไข ปรับปรุงการทำงาน ฝ่าแต่รอคอยผลที่จะลอยมา อันนี้ก็จะ เป็นทางแห่งความเลื่อม จะเป็นการปลอบใจตัวด้วยเทวดาหรือ จะปลอบใจด้วยสุราและการพนัน ก็จะมีผลออกมาคล้ายๆ กัน

ทีนี้เมื่อมานึกถึงเมืองไทยเราเนี่ย มันจะหนักขึ้นไปอีก เดี่ยว จะเพิ่มการปลอบใจตัวด้วยเทวดาเข้ามาอีกหนึ่ง ก็เป็นสาม คือ ปลอบใจตัว ทั้งด้วยเทวดา ทั้งด้วยสุรา และด้วยการพนัน ถ้าอย่างนี้ก็ไม่ว่าจะพัฒนาประเทศกันได้อย่างไร นี่ก็เป็นข้อ

คิดต่างๆ ที่เกิดขึ้นมา

ทำที่พุทธกับทำที่พราหมณ์ ในการนับถือเทวดา

อย่างเรื่องเทวดาของอินเดียท่านมีอิทธิฤทธิ์ต่างๆมากมาย เหลือเกิน เทพเจ้า ๒ องค์ อาจจะมีมารบกัน ยกกองทัพมา มี พลนิกายเป็นแสน เป็นล้าน เป็นโกฏิ ยกทัพมาแล้วก็แสดง ฤทธิ์กัน เทพองค์ ก. อาจจะมีบันดาล ด้วยอิทธิฤทธิ์ให้เทพ องค์ ข. ตกจากสวรรค์ลงไปใต้บาดาล เทพองค์ ข. นั้น ตกไป ใต้บาดาล แล้วก็แสดงฤทธิ์ บันดาลให้ตัวใหญ่โตขึ้นมา สูง จากบาดาลขึ้นมาถึงสวรรค์ ตัวใหญ่มาก ก็จับเทพองค์ ก. เทพองค์ ก. ก็เอาพระขรรค์ขว้างไปถูกเทพองค์ ข. เสียงดัง เปรี๊ยะปรั๊างพระเคียวขาด อะไรทำนองนี้ ก็เป็นเรื่องสนุก สนุกสนานอัศจรรย์ คึกคักดี คนที่นับถือฟังเรื่องเหล่านี้ ก็ทำให้ ลืมความทุกข์ยากไปได้ชั่วคราว สนุกสนานตื่นเต้น ก็เลยมี ความหวังกับเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ นี่ก็เป็นเรื่องของเทวดาที่มีมา ในคติของฮินดู

ในพุทธศาสนาเรา ก็กล่าวถึงเรื่องเทวดาเหมือนกัน อาตมภาพว่าในสมัยปัจจุบันนี้ การเกี่ยวข้องกับเทวดาชักจะ มากขึ้น เราน่าจะมาพูดถึงทัศนคติทำที่ของพุทธศาสนาต่อ เทวดา ให้มันชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะว่ามันต่างจากความ

นับถือของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูอย่างไร มิฉะนั้นแล้วชาวพุทธจะไขว้เขว ซึ่งการแยกการปฏิบัติให้ถูกต้องเป็นเรื่องสำคัญมาก

พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักธรรมไว้ข้อหนึ่ง ให้ระลึกถึงเทวดา เรียกว่า เทวดานุสติ แต่ท่านหมายความว่าให้ระลึกถึงคุณธรรมความดีงามที่จะทำให้เป็นเทวดา เช่น ความมีทริโอดตัปปะ เป็นต้น คือระลึกถึงในการที่จะประพฤติปฏิบัติตนให้น่านับถือ ให้ตัวเองเป็นเทวดาได้ ไม่ใช่ระลึกถึงเพื่อเช่นสร้างอ้อนวอนขอผลจากเทวดา

พระพุทธเจ้าประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์

อาตมภาพอยากจะยกพุทธพจน์ข้อหนึ่งขึ้นมาอ้างไว้ก่อน เมื่อพระพุทธเจ้าประสูติ ท่านเล่าว่าพระองค์ได้ประกาศเปล่งอาสภิวาจา หรือวาจาอันอาจหาญว่า *อคโคทมสมิ โลกสฺส, เชฏฺฐโฆทมสมิ โลกสฺส, เสฏฺฐโฆทมสมิ โลกสฺส.* แปลว่า เราเป็นบุคคลผู้เลิศแห่งโลก เราเป็นผู้ใหญ่ยิ่งในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐสุดในโลก

บางท่านว่า พระพุทธเจ้าทำไมประกาศพระองค์ยิ่งใหญ่อย่างนั้นะ ที่จริงอาตมภาพมองว่านี่คือการประกาศอิสรภาพของมนุษย์ คำต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าประกาศในอาสภิวาจานั้น

แต่ก่อนโน้น เป็นคำที่ศาสนาพราหมณ์เขาใช้แสดงความยิ่งใหญ่ของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้งนั้น

หมายความว่า ก่อนพุทธกาลนั้น คนทั้งหลายยอมตนต่อเทพเจ้าไปหมด มีแต่เทพเป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้ดลบันดาลทุกอย่าง มนุษย์ได้แต่พากันบูชาัญญบวงสรวงอ่อนวอนด้วยประการต่างๆ ฝากชะตากรรมไว้กับการดลบันดาลของเทพเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์ประกาศอิสรภาพว่า มนุษย์นี้แหละ สามารถจะฝึกตนให้ประเสริฐ เป็นพระพุทธเจ้าที่เลิศยิ่งกว่า เทพเจ้าทั้งหลายทั้งหมด เทวดามาร พรหม ต้องบูชาพระพุทธเจ้าทั้งสิ้น นี่เป็นการประกาศอิสรภาพของมนุษย์ แต่เราได้คิดอันนี้หรือเปล่า นี่ก็เป็นข้อที่น่าพิจารณา

หลักการในพระพุทธศาสนานั้น ท่านเปลี่ยนจากการหวังพึ่งเทวดามาเชื่อกรรม เชื่อกรรมก็คือเชื่อการกระทำ หมายความว่า เราต้องการผลก็ต้องกระทำเหตุ เราเชื่อการกระทำใหม่ มั่นใจในการทำความดีใหม่ หรือจะเชื่อหวังการอ่อนวอนนี้เป็นเรื่องสำคัญ นี่เป็นจุดตัดสินใจว่าเป็นพุทธหรือเป็นพราหมณ์

พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธเทวดา อันนี้เป็นข้อที่ต้องพิจารณากันอย่างหนึ่ง แล้วก็ได้ให้เป็นปฏิปักษ์ต่อเทวดา แต่ท่านมีหลักการปฏิบัติชัดเจนในเรื่องเทวดา คือให้อยู่ร่วม

กันกับเทวดาด้วยไมตรีจิตมิตรภาพ ฐานเป็นเพื่อนร่วมโลก เพื่อนร่วมทุกข์ ร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันหมดทั้งสิ้น จะเหมือนญาติหรือเหมือนมิตรร่วมโลกก็แล้วแต่

ท่านสอนให้แผ่เมตตาแก่เทวดา และให้เอื้อเพื่อสงเคราะห์ เทวดาโดยทำบุญอุทิศไปให้ด้วยซ้ำ ดังที่เรียกเป็นศัพท์ว่า เทวดาพลี แล้วท่านก็สอนตัวอย่างไว้มากมาย ให้ชาวพุทธ ปฏิบัติให้ถูกต้องในเรื่องเทวดา แต่บางทีเราก็ไม่ได้สังเกตว่า ท่านสอนไว้อย่างไร อาตมภาพจะเล่าเรื่องที่ท่านสอนไว้สัก ๓ เรื่อง แล้วจะสรุปเป็นข้อปฏิบัติของชาวพุทธต่อเทวดาได้

เป็นคนต้องรู้จักฟังตน

เพียรพยายามใช้ปัญญาแก้ปัญหา

เรื่องที่หนึ่ง คือ เรื่องมหาชนกชาดก หรือมหาชนกใน ทศชาติ มหาชนกแสดงวิริยบารมี คือความเพียรพยายาม ท่านเล่าว่า มหาชนกได้เดินทางไปในเรือเดินสมุทร แล้วเรือ แตก เมื่อเรือแตกกลางทะเลนั้น คนจำนวนมาก บางพวกก็ได้ แต่ทุกข์ใจ ระส่ำระสายร้องไห้เศร้าโศก บางพวกก็แสดงความท้อแท้หมดอาลัยตายอยากในชีวิต บางพวกก็อ่อนวอน เทพเจ้าที่ตนนับถือขอให้มาช่วย แต่มหาชนกโพธิสัตว์หา กระทำเช่นนั้นไม่ ท่านใช้ปัญญาของมนุษย์ พิจารณาว่าเมื่อ

ปัญหาเกิดขึ้นเช่นนี้เราจะแก้ปัญหายังไง แล้วท่านก็หาทางออก ในที่สุดท่านก็หาได้ก่อนไม่ใหญ่มาท่อนหนึ่ง

พอเรือแตกไม่นาน คนอื่นก็ตายหมด แต่มหาชนกอาศัยก่อนไม่นั้นเกาะลอยไปในทะเล เพียรพยายามว่ายน้ำเรื่อยไม่รู้จักสิ้นสุด จนกระทั่งนางมณีเมขลา เทพธิดาประจำมหาสมุทร ได้มองเห็น และตามดูพฤติกรรมของท้าวมหาชนกนี้ว่า ทำไมจึงเพียรพยายามอยู่ได้อย่างนั้น แล้วก็เลยมาแกล้งทดสอบดู

นางเทพธิดาถามว่าใครนั่นนะ มาเพียรพยายามว่ายน้ำอยู่กลางมหาสมุทร ทั้งๆ ที่มองไม่เห็นฝั่ง ถ้าขืนพยายามอย่างนี้ต่อไป ไม่เห็นจุดหมายก็คงตายเสียเปล่า มหาชนกโพธิสัตว์ก็ตอบว่า เราจะตายก็ไม่เป็นไร ถ้าเราได้เพียรพยายามทำหน้าที่ของคนแล้ว ถึงจะตายก็ตายไปอย่างไม่เป็นหนี้ใคร ถ้าได้ทำกิจหรือหน้าที่ของลูกผู้ชายแล้ว จะเป็นอย่างไร ก็ไม่ต้องเสียใจ ไม่ต้องเดือดร้อนใจ ท่านว่าอย่างนี้ แล้วก็โต้ตอบกันไปมา ในที่สุดนางมณีเมขลา ก็เลยช่วยพาขึ้นฝั่งไป นี่เป็นเรื่องที่ ๑ เดี่ยวจะสรุปว่า ท่านสอนอะไรบ้าง

มนุษย์เพียรจริง เทวดาก็คิดกันไม่ได้

เรื่องที่ ๒ มีกษัตริย์ ๒ เมือง คือ กษัตริย์ฝ่าย ก. กับ ฝ่าย ข. ยกทัพมาตั้งเตรียมพร้อมที่จะรบกัน ตอนนั้นก็มิเสียงเล่าลือ

กองกานเวศกรสมุข

วิเทศการพิมพ์ ๒๕๓๕

กันว่า มีพระฤษีท่านหนึ่ง ตั้งอาศรมอยู่ริมแม่น้ำคงคา ฤษีนี้ติดต่อกับพระอินทร์ได้ แล้วก็ถามพระอินทร์ได้ว่า เหตุการณ์ภายหน้าจะเป็นอย่างไร ในเมื่อมีชื่อเสียงเล่าลืออย่างนี้ กษัตริย์ทั้ง ๒ ฝ่าย ก็อยากจะรู้ว่าใครจะชนะ ใครจะแพ้ ก็เลยหาโอกาสลอบไปถามพระฤษีนี้ ปรากฏว่าไปถามคนละครั้ง มหากษัตริย์ฝ่าย ก. ก็ไปถาม พระฤษีก็นัดให้มาวันนั้น ฉะนั้นจะพบกับพระอินทร์ก่อน แล้วค่อยมาเอาคำตอบ พอมารับคำตอบ ท่านก็บอกว่า กษัตริย์ ก. ชนะ พระอินทร์บอกแล้ว ต่อมากษัตริย์ ข. ถามบ้าง ฤษีก็บอกว่า ท่านน่าจะแพ้ พระอินทร์บอกอย่างนั้น

ที่นี้กษัตริย์ฝ่าย ก. ได้รับคำทำนายว่าจะชนะ มาบอกเสนาข้าทหาร ก็เลยสนุกสนานเพลิดเพลินเลี้ยงดูกันใหญ่ หมู่มหาทหารเมามายหลับไหลกันเต็มที่ ฝ่ายกษัตริย์ ข. ได้รับคำทำนายว่าจะแพ้ แต่เป็นกษัตริย์ที่ไม่ยอมย่อท้อ ก็เลยยิ่งระวังตัวใหญ่ เตรียมทหารมากยิ่งขึ้น เพียรพยายามกระทำการด้วยความรอบคอบ วางแผนอย่างดี ผลที่สุดเมื่อรบกันจริงก็ปรากฏว่ากษัตริย์ฝ่าย ข. ชนะ

กษัตริย์ฝ่าย ก. ก็เสียใจโกรธเคืองพระฤษีมากกว่า ฤษีหลอกต้ม เมื่อหนีทัพไป วิ่งมาผ่านอาศรมพระฤษี ก็ร้องตะโกนว่าฤษีโกหก ฝ่ายพระฤษีก็น้อยใจว่าพระอินทร์ทำไมหลอกเรานะ ทำให้เราเสียชื่อในหมู่มนุษย์ รอเวลาพระอินทร์

๒๐
๗๒๑๐
๗๓๓๕๐
๑๕๓๘
๑-๕

1552

ลงมาก็เลยต่อว่าพระอินทร์ พระอินทร์ก็ให้คดีออกมา บอกว่า “ความเพียรพยายามของมนุษย์นั้นแม้แต่เทวดาก็เทียบกันไม่ได้” นี่เป็นคติทางพุทธศาสนาในเรื่องเทวดาอย่างหนึ่ง

มนุษย์กับเทวดา ชนະกันที่ธรรม

เรื่องที่ ๓ มีครอบครัวหนึ่งที่นับถือพุทธศาสนา พระภิกษุที่ตระกูลนี้บำรุงอยู่เป็นประจำนั้น ท่านไปอยู่ปฏิบัติธรรมในป่า เทวดาที่อยู่ในบริเวณนั้นก็มีความอึดอัดใจ เพราะมีผู้ทรงศีล ทรงคุณธรรมมาอาศัยอยู่ ตนอยู่จะทำอะไรก็ไม่ค่อยสะดวก ก็เลยอยากจะทำร้ายทางไสให้พระภิกษุของคณีนี้นี้หายไปเสีย แต่ต้องทำให้ท่านเสียศีลก่อนจึงจะไล่ได้ ก็ใช้วิธีไปบีบคั้นเอาทางครอบครัวที่บำรุง โดยไปสิงในร่างของลูกชายของตระกูลนั้น ทำให้คอปิด แล้วก็บอกแก่อุบาสกพ่อบ้านว่า ท่านจะต้องให้พระภิกษุรูปนั้นทำอย่างนั้น ซึ่งเป็นกรทำให้เสียศีล แล้วฉันจึงจะออก อุบาสกเป็นผู้มั่นคงในธรรมก็ไม่ยอมปฏิบัติตาม ลูกฉันจะตายก็ยอมละ แต่ฉันจะไม่ยอมประพฤติดลละเมิดธรรมเป็นอันขาด ผลที่สุด ด้วยอำนาจของคุณธรรม ความมั่นในธรรมของอุบาสกผู้นั้น เทวดาก็เป็นฝ่ายแพ้ไป

หรืออย่างเรื่อง *อนาถบิณฑิกเศรษฐี* ที่เป็นเศรษฐีใหญ่ในสมัยพุทธกาล และเป็นอุบาสกใหญ่ในพระพุทธศาสนา

เหมือนกัน อันนั้นเทวดาที่อยู่ในเขตบ้านของท่าน ก็มาชวนให้เลิกทำบุญทำทานอะไร เศรษฐีก็ไม่ยอมและขับไล่เทวดาออกจากบ้าน เทวดาเดือดร้อนต้องไปหาทางคืนดี เอาอกเอาใจท่านเศรษฐี สนับสนุนให้ท่านทำกุศล ท่านจึงยอมให้กลับเข้าไปอยู่ในบ้านได้

แต่เทวดา ด้วยทำที่แบบพุทธ

อันนี้ก็เป็นคติในพุทธศาสนา จะสรุปทำที่ของพุทธศาสนาที่มีต่อเทวดา ก็มีดังนี้

ประการหนึ่ง ท่านให้เราอยู่ร่วมกับเทวดาอย่างมิตรอย่างผู้ร่วมทุกข์ร่วมสุขในโลก ให้แผ่เมตตาไมตรีจิตต่อกัน ไม่เบียดเบียนกัน ให้เกียรติต่อกัน เคารพนับถือกันเหมือนอย่างญาติมิตรหรือผู้ใหญ่ผู้น้อย แต่ไม่ให้ไปหวังพึ่งอันวอนกันอยู่ มนุษย์ต้องเพียรพยายามทำกิจของตนไป เราต้องเพียรทำกิจหน้าที่ของเราให้เต็มที่ ไม่ต้องรอการอันวอนหรือหวังพึ่งเทวดา

ถ้าเทวดามีคุณธรรม เป็นเทวดาดี เขาเห็นควรช่วยเขาก็จะมาช่วยเอง นั่นก็เป็นเรื่องความดีของเขา เหมือนผู้ใหญ่หรือผู้บริหาร เห็นผู้น้อยเพียรพยายามทำความดี ถ้าผู้ใหญ่หรือผู้ปกครองดี มีคุณธรรม ก็เข้ามาช่วยสนับสนุน ถ้าเทวดาไม่ดี

ไม่มีคุณธรรม ไม่มีเทวดาดีมาช่วยก็ให้มันรู้ไป ก็เหมือนอย่าง
กรรมิมหาชนก ท่านทำความเพียรของท่านไป ไม่ต้องคำนึงถึง
เทวดาหรืออะไรทั้งนั้น เห็นโดยเหตุผลว่าถูกต้องควรทำแน่
นอนก็ทำไป นางมณีเมขลาเป็นเทวดายังมีคุณธรรมอยู่ อดรน
ทนไม่ได้ก็ต้องมาช่วย อันนั้นเป็นเรื่องของเทวดาเอง เมื่อเขา
มีคุณธรรมเขาก็มาช่วย ไม่มีคุณธรรมก็ไม่มาช่วย ก็แล้วไป

ประการที่ ๒ ที่บอกไว้ชัดในเรื่องที่ ๒ คือเรื่องความ
เพียรพยายามของมนุษย์นั้น แม้แต่เทวดาก็เกียดกันไม่ได้
อาดมภาพไปมองภาพอินเดียนแล้วก็นึกถึงชาวยิว เป็นเรื่อง
ความคิดคำนึง อาจจริงหรือไม่จริงก็เล่าให้ฟังกัน คนยิวนั้น
หวังฟังการกระทำของมนุษย์ แต่คนอินเดียนหวังฟังการกระทำ
ของเทวดา รอคอยการช่วยเหลือของเทวดา

หวังฟังการกระทำของมนุษย์อย่างไร คือหวังฟังตัวเอง
ได้ทราบจากคนที่ไปเมืองยิวมาว่า คนเมืองยิวเขาฝึกกันมา
อย่างดี ทุกคนทำได้ทุกอย่าง จะเป็นผู้หญิงก็ตามผู้ชายก็ตาม
ถ้าลงเรือก็ขับเรือได้ ถ้าขึ้นรถก็ขับรถได้ ขึ้นเครื่องบินก็ขับ
เครื่องบินได้ มีกรณีต้องเป็นช่างต้องซ่อมอะไรทำได้ทุกอย่าง
หมายความว่าคนเดียวทำได้เหมือนกับคนชาติอื่น ๑๐ คน
เพราะฉะนั้น รบกับคนชาติอื่นมีกำลังมากกว่า ๑๐ เท่า ๒๐ เท่า
เขาก็เอาชนะได้

ที่จริงยิวก็นับถือเทวดาเหมือนกัน แต่เทวดาคือ พระยโหวา ท่านให้แผ่นดินแห่งสัญญาไว้ในกาลภายหน้าอีกนาน ทีนี้จะมาช่วยในอีกกี่พันปี ก็หมื่นปีก็ไม่รู้ ตอนนี่เธอต้องช่วยตัวเองไปก่อน เพราะฉะนั้นพวกยิวก็ต้องช่วยตัวเอง ก็เลยทำกันเต็มที่ ใช้ความเพียรของมนุษย์อย่างสุดกำลัง ไม่รอความหวังจากเทวดา จุดสำคัญก็คือมนุษย์ต้องเพียรพยายามด้วยตนเอง หวังพึ่งการกระทำของตน พุทธศาสนาสอนไว้แล้วให้เชื่อการกระทำ ไม่ใช่ไปหวังพึ่งอ้อนวอนพระเจ้าอยู่

ประการที่ ๓ ในเรื่องการปฏิบัติต่อเทวดาก็คือ ในบรรดาเทวดาทั้งหลายนั้น อาจจะมีเทวดาที่ไม่มีคุณธรรม เทวดามีจฉาทีฐิ เป็นต้น พวกนี้อาจจะมาล่อหลอกมนุษย์ให้มนุษย์ประพฤติผิดธรรม หรือว่ามาช่วยเหลื่อมมนุษย์เพียงหวังเครื่อง เช่นสังเวย เป็นต้น ถ้าหากเป็นเช่นนี้ชาวพุทธก็จะไม่ยอม ต้องถือว่าธรรมเป็นสำคัญ ยึดเอาหลักการไว้ไม่ยอมแม้แต่เทวดา ถ้าหากเขาประพฤติผิดธรรม ธรรมจะต้องเหนือเทวดา ถ้าธรรมขัดกับเทวดา ต้องถือตามธรรม และไม่ยอมแก่เทวดา นี้ก็เป็นคติของพระพุทธศาสนาในเรื่องเทวดา ซึ่งเราไม่ได้ปฏิเสธความมีอยู่ แต่ว่าสอนให้ปฏิบัติให้ถูกต้อง

เทวดาที่พึงปรารถนาในสังคมไทย

อาตมภาพอยากพูดอีกอย่างหนึ่งคือ ความจริงบทบาทของเทวดานั้นก็คล้ายกับบทบาทของผู้ใหญ่ ในสังคมนั้นก็มีส่วนใหญ่และผู้น้อย ในแง่หนึ่งผู้ใหญ่ก็เปรียบเหมือนเทวดา แต่แบ่งออกไปก็มี ผู้ใหญ่ที่เป็นแบบเทวดาฮินดู กับผู้ใหญ่แบบเทวดาพุทธ ถ้าเป็นผู้ใหญ่แบบเทวดาฮินดูก็เป็นผู้ใหญ่แบบที่มองหาเครื่องเซ่น อาจจะไม่ต้องเป็นเครื่องเซ่นสินบนอะไรอย่างอ่อนๆ ก็อาจจะเป็นการเอาอกเอาใจ การพะเน้าพะนอแค่นี้ก็ถือว่าเป็นเทวดารอเครื่องเซ่น เรียกว่า เทวดาแบบฮินดู

ทีนี้เทวดาแบบพุทธเป็นอย่างไร เทวดาแบบพุทธนั้นก็คอยดูแลสอดส่องว่า มีใครทำความดีบ้าง ใครทำความดีก็เข้าไปโอบอุ้มสนับสนุน ไม่ต้องรอให้เขามาพะเน้าพะนอเอาใจเหมือนอย่างเรื่องมหาชนกก็เป็นตัวอย่างที่ได้สอนแล้วว่า บทบาทของผู้ใหญ่ในทางพุทธเป็นอย่างไร เทวดาที่ดีต้องคอยสอดส่องมนุษย์ที่ทำความดี แล้วไปช่วยเหลือเขาเอง ไม่ใช่รอให้มนุษย์ไปอ่อนวอนหรือเซ่นสรวงสังเวญเอาอกเอาใจ

เพราะฉะนั้น ผู้ใหญ่ก็เช่นเดียวกัน ถ้าเราถือเทวดาตามคติฮินดู ต่อไปผู้ใหญ่ของเราก็จะเป็นแบบเทวดาฮินดู คือ เป็นผู้ใหญ่ที่รอการเอาใจ แต่ถ้าเราปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา เราก็จะมีผู้ใหญ่ในสังคมประเภทที่คอยสอดส่องการ

กระทำความดีของผู้น้อย แล้วไปช่วยโอบอุ้มสนับสนุน

ความจริงเรื่องนี้ก็เป็นวงจร ปฏิจัสมุบบาท มันย้อนกลับมา
ไปแล้วก็ย้อนกลับมา ถ้าหากว่ามนุษย์นั้นคอยจะหวังพึ่งเทวดา
เช่นสรวงบูชา ต่อมาเราก็จะมีเทวดาชนิดที่ชอบเครื่องเซ่น หรือ
เทวดาที่ชอบเครื่องเซ่นก็จะมาอยู่ใกล้มนุษย์ เทวดาดีๆ ที่จะ
ช่วยเหลือผู้มีคุณธรรม ก็อาจจะหนีหายไป หรือเข้ามาไม่ถึง
มันเป็นวงจรกลับไปอย่างนี้

ที่นี้ เมื่อเทวดามาคอยรอเครื่องเซ่นแล้วจึงจะช่วยก็ยิ่ง
ทำให้มนุษย์ยิ่งเซ่นสรวงมากยิ่งขึ้น แล้วเทวดาก็ช่วยด้วยเห็น
เครื่องเซ่น ไม่ใช่ช่วยด้วยเห็นความดี แล้วมนุษย์ก็บ่นกันหาว่า
ทำดีแล้วไม่ได้ดี คนไม่ทำดีก็ได้ดี วิปริตไปหมด

ฉะนั้น จึงต้องหาทางที่จะแหกวงล้อมทำลายวงจรปฏิจัส-
มุบบาทแบบนี้ออกไปเสีย ในสังคมเดี๋ยวนี้ก็เหมือนกัน เมื่อผู้
ใหญ่รอการเอาอกเอาใจ ก็จะมีผู้น้อยประเภทไม่ชอบทำการ
ทำงาน ก็อยากมาคอยเอาใจผู้ใหญ่ ผู้น้อยชอบเอาใจผู้ใหญ่
ต่อมาเราก็จะได้แต่ผู้ใหญ่ที่คอยรอการเอาอกเอาใจของผู้น้อย
มันกลับไปกลับมา ที่นี้จะแก้จุดไหนมันก็แก้ได้ทั้งสิ้น มันก็
ทำให้วงจรนี้ขาดไป

ปฏิบัติผิดต่อเทวดา

คือไล่พุทธศาสนาจากแผ่นดินไทย

ทั้งหมดนี้ก็เป็นคติต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องเทวดา แต่โดยสรุปก็คือว่า อาตมภาพได้ไปอินเดียมา ซึ่งอินเดียนี้ก็เป็นดินแดนแห่งแสนโกฏิเทวดา ก่อนพุทธกาลนั้นเทวดายิ่งใหญ่มาก ก็เป็นเจ้านายมนุษย์ ครั้นมาถึงพุทธกาล พระพุทธเจ้าได้ทำให้เทวดาลงมาเป็นมิตรของมนุษย์มาอยู่ร่วมกันฉันมิตร ครั้นภายหลังพุทธกาลต่อมาอีกไม่นาน เทวดาก็เริ่มขยายจำนวนมีมากมายขึ้น แล้วก็มีคามยิ่งใหญ่มาก จนกระทั่งในที่สุด แม้พระพุทธเจ้าเอง ก็ได้กลายเป็นนารายณ์อวตารปางหนึ่งไป

เมื่อพระพุทธเจ้ากลายเป็นเพียงอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ ผลที่สุดศาสนาพราหมณ์หรือเทวดา ก็เลยเบียดพุทธศาสนาตกจากประเทศอินเดียไป อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ก็ต้องมาดูว่าประเทศไทยเรานี้กำลังเดินทางไปในวิถีเดียวกับอินเดียหรือเปล่า ถ้าเป็นเช่นนั้น พุทธศาสนาก็อาจถูกเทวดาเบียดตกไปจากแผ่นดินไทย เช่นเดียวกัน

ปฏิบัติถูกต้องเทวดา พระพุทธศาสนาจะอยู่คู่ชาติไทย

นี่เป็นคติที่อาตมภาพว่า เอาเรื่องเดียวกันพอในการที่ได้ไปอินเดีย ขอให้มาช่วยกันคิดว่าทำอย่างไรจะให้เราปฏิบัติ

กันให้ถูกต้องในเรื่องเทวดานี้เป็นต้น ซึ่งมีความหมายรวมมาถึงการปฏิบัติต่อกัน ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้ผู้น้อยในสังคมด้วย เมื่อปฏิบัติได้ถูกต้องแล้ว มนุษย์ก็จะอยู่ดี พระพุทธศาสนาก็จะคงอยู่ช่วยมนุษย์ได้ และเราก็จะช่วยให้เทวดาสามารถรักษาคุณธรรมของเทวดาไว้ได้ด้วย เมื่อได้พูดมาถึงตรงนี้ก็เป็นเวลาพอสมควร

ในที่สุดนี้ อาตมาภาพขออาราธนาคุณพระรัตนตรัย อวยชัยให้พร แต่ท่านผู้สนใจใฝ่ธรรมทุกท่านในที่ประชุมนี้ ขอจงเป็นผู้ส่งออกงามด้วยคุณธรรม และเจริญด้วยประโยชน์สุขจากการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา โดยทั่วกันทุกท่าน เทอญ.

บทเรียนของชาวพุทธ*

จะเล่าเรื่องบางอย่าง และทบทวนความรู้บางประการเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในสมัยอดีต เพื่อเสริมความรู้ให้หนักแน่น และเพื่อเป็นบทเรียนแก่ชาวพุทธในกาลข้างหน้า

เมืองสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า

เรื่องแรกเกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองในสมัยพุทธกาล คัมภีร์พระพุทธศาสนา เช่นพระไตรปิฎก กล่าวถึงเมืองและแคว้นแคว้นสำคัญๆ หลายแห่ง ในบรรดาเมืองเหล่านั้น เมืองที่เด่นมากซึ่งชาวพุทธควรรู้จักให้ดี จะกล่าวไว้ในที่นี้ ๒ เมือง คือ ราชคฤห์ กับ สāvasthī

ราชคฤห์เป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธ สāvasthīเป็นเมืองหลวงของแคว้นโกศล สองแคว้นนี้เป็นแคว้นมหาอำนาจที่ยิ่ง

* ตัดตอนจากหนังสือ “ตามทางพุทธกิจ” ของผู้เรียบเรียงเอง

ใหญ่ที่สุดในครั้งพุทธกาล นอกจากมีความสำคัญในทางการเมืองแล้ว ก็มีความสำคัญในทางพุทธศาสนามากที่สุดด้วย

แคว้นมคธ นั้น มีความสำคัญเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาตลอดมา เป็นเวลาหลายร้อยปี เริ่มด้วยเมืองราชคฤห์ เป็นที่ประดิษฐานพุทธศาสนาให้มั่นคง ครั้นมั่นคงแล้ว ก็เป็นแหล่งที่กระจายเผยแพร่อำสอนออกไป

ส่วน เมืองสาวัตถี เป็นเมืองที่เมื่อพระพุทธเจ้าประดิษฐานพุทธศาสนามั่นคงดีแล้ว ก็เสด็จไปประทับอยู่สบายๆ แล้วแสดงพระธรรมเทศนาเรื่อยไป

ถ้าจะพูดเปรียบเทียบกัน ก็ว่าราชคฤห์เป็นฐานที่มั่น เป็นเหมือนด่านหน้าหรือป้อมค่ายที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งกองทัพธรรม แล้วส่งกองทัพธรรมนั้นดำเนินการขยายกระจายคำสอน ส่วนเมืองสาวัตถีที่เชตวันเป็นแหล่งป้อนข้อมูลหรือเตรียมเสบียงให้ พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับที่นั่น แล้วก็แสดงธรรมประทานเนื้อหาคำสอนต่างๆ พระแม้จะออกไปจากเมืองราชคฤห์ แต่ก็ได้คำสอนจากสาวัตถี หรือจากพระเชตวันนี้ เพราะฉะนั้น ๒ แห่งนี้ก็มีความสำคัญด้วยกันทั้งคู่

เราจะเห็นความเป็นไปในประวัติศาสตร์ สนับสนุนเรื่องที่ว่า อาตมภาพกล่าวมานี้ว่า สาวัตถีพระพุทธเจ้าประทับและแสดงธรรมมากก็จริง แต่ในด้านเหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับการแพร่

หลายหรือขยายเผยแผ่พระพุทธศาสนา ราชคฤห์เป็นศูนย์กลางทั้งหมด ตอนแรกพระพุทธเจ้าไปแสดงธรรมแก่พระเจ้าพิมพิสาร และทำให้พระเจ้าพิมพิสาร พร้อมทั้งข้าราชการ และประชาชนนับถือพระพุทธศาสนา ต่อมาทรงได้อัครสาวก คือพระสารีบุตร และพระโมคคัลลาน์ ก็ได้ที่เมืองนี้

ศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ที่เมืองราชคฤห์นี้ พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจจนประดิษฐานพระพุทธศาสนามั่นคง แต่พระองค์ประทับที่นั่นเพียง ๓ พรรษาเท่านั้น ก็ทรงทำงานเรียบร้อย ต่อจากนั้นก็ไว้วางพระทัยพระสาวกทั้งหลายได้ให้ทำงานกันไป จนกระทั่งเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว เมืองราชคฤห์หรือแคว้นมคธ ก็เป็นสถานที่สำคัญในการทำงานทางพุทธศาสนาอีก คือเป็นที่ทำการสังคายนา พอพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๓ เดือน ก็มีการจัดสังคายนาครั้งที่ ๑ จัดระเบียบคำสอนของพระพุทธเจ้าให้เป็นหมวดหมู่ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การสังคายนานั้นก็ทำที่เมืองราชคฤห์แห่งแคว้นมคธนี้

ต่อมาอีก ๒๐๐ กว่าปี มีพระเจ้าแผ่นดินผู้ยิ่งใหญ่เกิดขึ้นคือ พระเจ้าอโศกมหาราช ครองแคว้นมคธ ตอนนั้นเมืองหลวงของแคว้นมคธได้ย้ายจากราชคฤห์ไปอยู่ที่เมืองปาตลีบุตร

ปัจจุบันเรียก ปัตนะ อยู่เลยจากนาลันทาไปนิดเดียว เป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธในยุคหลัง คือหลังจากราชวงศ์พระเจ้าพิมพิสารแล้ว ต่อมาก็ย้ายเมืองหลวงไปอยู่ที่ปัตนะ หรือ ปาตลีบุตรนี้

พระเจ้าอโศกครองราชย์อยู่ที่เมืองปาตลีบุตร ก็ได้ทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ส่งพระธรรมทูตออกประกาศศาสนาจากปาตลีบุตรนี้ เพราะฉะนั้นมคธจึงเป็นดินแดนที่เผยแพร่มะพุทธศาสนา และทำหน้าที่นี้ตลอดมา พระศาสนทูตที่มายังเมืองไทยมาสุวรรณภูมิ พระโสณะ และพระอุตตระก็มาจากที่นี่ ในลังกา พระมหินท์ และพระสังมิตตาเถรีก็มาจากที่นี่ คือมาจากแคว้นมคธ

เพราะฉะนั้น มคธจึงเป็นถิ่นฐานสำคัญในทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก จนกระทั่งมาถึงท้ายสุด ตอนพระพุทธศาสนาจะสูญสิ้นจากอินเดีย ตอนนั้นราชวงศ์ที่ครองอินเดียคือ ราชวงศ์पालะ ต่อจากपालะ ก็มีราชวงศ์เล็กชื่อ เสนะ เขามักรวมเรียกกันในทางศิลปะว่า ปาลเสนะ ปาละเป็นราชวงศ์ที่นับถือพุทธศาสนา ก็ครองราชย์ที่เมืองปาตลีบุตรเช่นกัน จนกระทั่งมุสลิมบุกเข้ามาทำลายหมด

โดยนัยนี้ มคธจึงมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตลอดมา และเพราะเหตุที่ว่าได้เป็นสถานที่สำคัญทางพระ

พุทธศาสนา จึงมีวัดวาอารามมากเหลือเกิน บางวัดก็ใหญ่โตเป็นมหาวิหาร ที่เรียกเป็นมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน เช่น นาลันทา ก็อยู่ในแคว้นนี้ เพราะเหตุที่มีวัดวาอารามมากนี้ แม้เมื่อพระพุทธรศาสนาจะสูญสิ้นไปแล้ว ก็มีซากวัดวาอารามเหลืออยู่ทั่วไป

ต่อมาคำว่า มคธ ได้เลือนหายไปจากความทรงจำของชาวอินเดีย แต่เพราะเหตุที่มีวิหาร หรือวัดมากมาย คำว่า วิหาร หรือวัดนี้ก็กลายเป็นชื่อของแคว้นหรือรัฐนี้ แทนมคธ แต่คำว่า วิหาร ได้แปลงมาเป็น พินหาร ตัว ว แผลงเป็น พ ได้ เช่นคำว่า วงศ์ ก็แผลงเป็น พงศ์ ได้ คำว่า วรณ เป็น พรณ ได้ ตัว ว เป็น พ ในภาษาไทยมีใช้กันมากมาย ปัจจุบันในแผนที่นี้ก็เขียนไว้ว่า พินหาร นี่คือชื่อรัฐ หรือแคว้นนี้ในปัจจุบัน เดิมก็คือแคว้นมคธ เพราะเหตุที่มีซากวัดวาอารามมาก ก็เลยเรียกตามสภาพที่เป็นมาทางประวัติศาสตร์ว่า วิหาร หรือ พินหาร

บุคคลสำคัญที่ชาวพุทธภูมิใจในพุทธกาล

นอกจากนี้ อาตมภาพก็อยากจะเล่าให้เห็นภาพชีวิตของคนในยุคหนึ่งเพื่อจะได้เห็นภาพของมคธ และโกศลเพิ่มขึ้น พร้อมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างเมืองทั้งสองนั้น อาตมภาพเคยเล่าไปบ้างแล้วว่าพระเจ้าแผ่นดิน ๒ แคว้นนี้เป็นญาติกันโดย

การแต่งงาน คือ พระกนิษฐภคินีของแต่ละแคว้นไปเป็นมเหสีของพระมหากษัตริย์อีกแคว้นหนึ่ง พระเจ้าพิมพิสาร แห่งแคว้นมคธ มีมเหสีเป็นน้องสาวของพระเจ้าปเสนทิโกศล แห่งแคว้นโกศล พระเจ้าปเสนทิโกศลที่ครองกรุงสาวัตถีแห่งแคว้นโกศลก็มีมเหสีเป็นน้องสาวของพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ

หรืออย่าง อนาคตภิกษุเศรษฐี ซึ่งเป็นเศรษฐีประจำเมืองสาวัตถีแห่งแคว้นโกศลก็มารู้จักพระพุทธเจ้า มานับถือพระพุทธศาสนาที่กรุงราชคฤห์ เพราะแกมีเพื่อนเป็นเศรษฐีที่กรุงราชคฤห์ คราวหนึ่งมาเยี่ยมเยียนเพื่อน ตอนนั้นพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้ว แกก็เลยได้รู้จักพระพุทธเจ้าแล้วก็เลื่อมใส ประกาศตนเป็นพุทธศาสนิกชน เป็นอุบาสก แล้วนิมนต์พระพุทธเจ้าเสด็จไปที่แคว้นโกศล ไปประทับที่สาวัตถี เป็นครั้งแรกที่ทำให้พระพุทธเจ้าเสด็จไปสาวัตถี แล้วแกก็ได้สร้างเซตวัน ถวาย ซึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษามากที่สุด รวมถึง ๑๘ พรรษา

อีกท่านหนึ่ง ที่มีความสำคัญมากในพระพุทธศาสนา คือ มหาอุบาลิกาชื่อน วิสาขา ท่านผู้นี้ก็อยู่ที่สาวัตถีเช่นเดียวกัน มหาอุบาลิกาวิสาขานั้น พ่อชื่อว่า ธนัญชัยเศรษฐี ธนัญชัยเศรษฐีนั้นก็เป็นลูกของเมณฑกเศรษฐี เมณฑกเศรษฐีเป็นเศรษฐีอยู่ในแคว้นมคธ แคว้นมคธนั้นรุ่งเรืองมาก มีเศรษฐี

มาก แต่ก่อนนี้แคว้นใดจะแสดงความรุ่งเรืองของตน จะต้องบอกได้ว่าตนมีเศรษฐีเยอะ ที่นี้แคว้นมคธมีเศรษฐีเยอะ แคว้นโกศลกก็เลยขอเศรษฐีไปคนหนึ่ง ทำนองขอยืมเพื่อจะไปประดับเกียรติของแคว้น

พระเจ้าโกศลกขอเศรษฐีคนหนึ่งจากแคว้นมคธ ทางแคว้นมคธก็ให้ธนัญชัยเศรษฐี ซึ่งเป็นลูกของเมณฑกเศรษฐี เดินทางไปยังแคว้นโกศลก ธนัญชัยเศรษฐีได้ไปสร้างเมืองขึ้นใหม่ชื่อว่า เมืองสาเกต อยู่ใกล้ๆ เมืองสาวัตถี ธนัญชัยเศรษฐีก็เป็นบิดาของนางวิสาขา วิสาขาก็เป็นมหาอุบาสิกา ได้สร้างวัดสำคัญชื่อว่า วัดบุพพาราม ที่พระพุทธเจ้าได้ประทับหลายพรรษา รวมทั้งหมด ๖ พรรษา สลับไปมากับเขตวันของอนาถปิณฑิกเศรษฐี

ภิกษุณีไม่มีกิเลส มีลูกเป็นพระอรหันต์

อาตมภาพอยากจะเล่าเรื่องทั่วไป เป็นตัวอย่างให้ฟังกัน อีกสักเรื่อง ที่แสดงภาพชีวิตในสมัยพุทธกาลเกี่ยวข้องกับเมืองสาวัตถีและเมืองราชคฤห์นี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับพระภิกษุณีกับพระภิกษุ พระภิกษุณีรูปหนึ่งซึ่งเป็นพระอรหันต์ เป็นมารดาของพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งเป็นพระอรหันต์เหมือนกัน โยมอาจจะสงสัยว่าเป็นได้อย่างไรกัน พระภิกษุณีมีลูกเป็นพระ

อรหันต์ อาตมภาพจะเล่าแทรกสักหน่อย เพื่อประดับให้มองเห็นภาพชีวิตในสมัยพุทธกาลมากขึ้น

ที่กรุงราชคฤห์ในสมัยพุทธกาล มีตระกูลเศรษฐีตระกูลหนึ่งมีลูกสาวคนเดียว ลูกสาวคนนี้เกิดมาแล้วก็มีจิตใจโน้มไปทางพระศาสนา ตอนนั้นพระพุทธเจ้าประดิษฐานพระพุทธรูปในแคว้นมคธมั่นคงแล้ว แก่ก็มีจิตศรัทธา คิดจะบวชอยู่เรื่อย ทีนี้เมื่อเติบโตพอสมควร ก็อ่อนวอนขอร้องบิดามารดาที่เป็นเศรษฐีว่า อยากจะออกบวช ฝ่ายเศรษฐีบิดามารดาก็ไม่อนุญาต บอกว่าตระกูลของเรามีลูกคนเดียว ถ้าลูกไปบวชแล้วใครจะสืบต่อวงศ์ตระกูล ทรัพย์สมบัติจะเอาไปไหน ก็ไม่ยอมให้บวช จะขอร้องอย่างไรก็ไม่สำเร็จ แก่ก็เลยตั้งความหวังว่า เอละต่อไปมีครอบครัวแล้วค่อยคิดใหม่ สามีของเราอาจจะเป็นคนที่พูดง่ายก็ได้ ต่อมาแก่ก็แต่งงาน แต่งงานไปได้ระยะหนึ่ง พอมีโอกาสก็พูดกับสามี สามีก็ตกลงเป็นอันว่าให้บวช สามีก็เป็นเจ้าภาพในการบวชของภรรยาที่เป็นธิดาเศรษฐีนี้ แต่เขามีความคุ้นเคยกับสำนักภิกษุณีที่เป็นฝ่ายของ พระเทวทัต ก็เลยพาไปบวชในสำนักภิกษุณีนั่น

ภิกษุณีนั่นตอนที่บวชแกไม่รู้ตัวว่า แก่ได้เริ่มตั้งครรภ์แล้วนิดหน่อย บวชต่อมาครรภ์ก็โตขึ้นๆ ฝ่ายภิกษุณีทั้งหลายมองเห็นเมื่อครรภ์ปรากฏชัดก็บอกว่า นี่เธอยังไงกันนี้ มาบวชเป็น

ภิกษุณี ทำไมไม่มีกรรมล่ะ พระภิกษุณีองค์นั้นก็บอกว่าฉันก็ไม่ทราบเหมือนกัน มันยังงៃกันแน่ แต่ฉันรู้ตัวว่าฉันบริสุทธิ์แน่นอน ก็เกิดเป็นปัญหาขึ้นมา

จะชำระความแบบพระเทวทัต

หรือจะตัดสินความแบบพระพุทธเจ้า

พระภิกษุณีทั้งหลายก็บอกว่า เรื่องนี้ต้องชำระความให้เสร็จสิ้นกันไป แล้วก็สั่งว่าฉันเราไปหาพระเทวทัตให้ตัดสินเรื่อง ตกลงพระภิกษุณีทั้งหลายก็พาเอาพระภิกษุณีธิดาเศรษฐีไปหาพระเทวทัตให้ตัดสินความ ฝ่ายพระเทวทัตได้รับเรื่องพิจารณาก็คิดห้วงแต่ชื่อเสียงของตน คิดว่าเรื่องนี้มันเกิดขึ้นในฝ่ายของเรา ถ้าหากปรากฏข่าวออกไปเราก็เสียชื่อหมด อ้อ! ภิกษุณีในฝ่ายของเทวทัตมีกรรม! หมดแล้ว เสียหายหมด จิตใจไม่ได้เอาเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง นึกถึงแต่เรื่องกลัวตัวเองจะเสียชื่อ ก็ไม่ได้คิดอะไรมาก นึกอะไรก็ไม่ออก ความรู้ก็ไม่ชัดว่าจะพิจารณาเรื่องนี้อย่างไรดี ก็เลยตัดสินเองง่ายๆ ว่าพวกเธอจัดการสึกกันไปเสียเถอะ อย่าให้มันมีเรื่องอื้อฉาวขึ้นมา ยกเรื่องปิดไปเลย

ฝ่ายภิกษุณีพวกนั้นก็พูดกับภิกษุณีลูกเศรษฐีว่า นี่พระเทวทัตท่านก็ได้สั่งให้สึกแล้วจะว่ายังไง ฝ่ายภิกษุณีธิดาเศรษฐี

ก็เสียใจมากบอกว่า ดิฉันนี่ก่อนจะบวชได้ก็ยากเย็นเหลือเกิน เป็นผู้บวชด้วยความตั้งใจจริง แม้บวชมาแล้วก็พยายามตั้งใจปฏิบัติธรรมเต็มที่ เพราะฉะนั้น จะให้เหตุการณ์เล็กน้อยที่ดิฉันเองก็เป็นผู้บริสุทธิ์ มาทำลายชีวิตของดิฉันทั้งหมด ทำลายความตั้งใจความเพียรพยายามของดิฉันทั้งหมด มันไม่สมควรเลย เอาอย่างนี้เถอะ ดิฉันไม่ได้บวชในศาสนาของพระเทวทัตนะ ดิฉันบวชในศาสนาของพระพุทธเจ้า อย่างไรก็ตามก็ขอให้ได้นำคดีนี้ไปถวายพระพุทธเจ้าตัดสินเถิด ขอให้ถึงพระพุทธเจ้าก่อน

พระภิกษุณีพวกนั้นก็เห็นใจบอกว่า ตกลงเราจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่ภิกษุณีสำนักพระเทวทัตอยู่ในเมืองราชคฤห์ ส่วนพระพุทธานุชาตอนั้นประทับอยู่ที่เชตวัน เมืองสาวัตถี คณะภิกษุณีเหล่านั้นจึงต้องพากันเดินทางจากเมืองราชคฤห์ไปเมืองสาวัตถี ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์ว่าเป็นระยะทางเดินทั้งหมด ๕๕ โยชน์

อาตมภาพเอามาเทียบกับที่เราเดินทาง เราเดินทางจากพุทธคยา ไปราชคฤห์ ผ่านเมืองพาราณสีก่อน ๒๓๐ กม. จากพาราณสี สารนาถ ไปโครักขปุระ ๑๘๐ กม. จากโครักขปุระไปสาวัตถี ๑๓๒ กม. รวมเป็น ๕๔๒ กม. นี่เป็นระยะทางที่พระภิกษุณีเหล่านั้นเดินทางไป แต่ถ้าเทียบกับที่คัมภีร์กล่าวไว้ ๕๕

โยชน์ อาตมภาพคิดคร่าวๆ เป็นไมล์ได้ประมาณ ๔๕๐ ไมล์ ก็ได้ ๗๒๐ กม. ยาวกว่าที่เราเดินทางคราวนี้ อาจเป็นได้ว่า เส้นทางเดินสมัยโบราณเป็นเส้นทางเกวียน อาจจะอ้อมกว่า เหมือนอย่างสมัยปัจจุบันนี้ไปสุพรรณฯ เมื่อ ๗-๘ ปีก่อน ไปเส้นทางเก่าทางรถยนต์ประมาณ ๑๖๐ กม. แต่เดี๋ยวนี้เส้นทางใหม่เหลือ ๑๒๐ กม.แล้ว แต่เส้นทางเดินทางใกล้ไกลต่างกัน ได้ ตัวเลขนี้ก็ไม่ห่างกันมากนัก ก็เป็นอันว่าท่านต้องเดินทางกันเป็นระยะทางยาวนานเลยทีเดียว แล้วไปเฝ้าพระพุทธเจ้า

เมื่อไปถึงพระเชตวันแล้ว คณะพระภิกษุณีเหล่านั้นก็นำพระภิกษุณีธิดาเศรษฐีเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า กราบทูลเรื่องทั้งหมดถวาย พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาแล้วก็ทรงทราบว่าเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่มาก่อนบวช แต่จะตัดสินใจไปเฉยๆ คงไม่เป็นการดี คนอาจดิ้นนินทา ยิ่งเป็นพระภิกษุณีที่เคยอยู่ในสำนักพระเทวทัตด้วย คนก็อาจบอกว่า โอ! นี่พระพุทธเจ้าเอาภิกษุณีที่พระเทวทัตทิ้งแล้วมาเลี้ยงดู หรือว่าเป็นการสนับสนุนพวกที่แตกมาจากฝ่ายโน้นมาเข้าฝ่ายนี้ เป็นการไม่ดี ต้องทำให้เรื่องนี้ปรากฏชัดในที่ประชุม พระองค์จึงตรัสสั่งพระอานนท์ให้ไปเตรียมการเชิญบุคคลสำคัญมา ถ้าว่าถึงชาติตระกูลภิกษุณีนี้ก็เป็นผู้ใหญ่เหมือนกัน เป็นธิดาเศรษฐี ก็ให้ไปเชิญพระเจ้าปเสนทิโกศล อนาถบิณฑิกเศรษฐี นาง

วิสาขามหาอุบาสิกาไปยังที่ประชุม ทางฝ่ายพระภิกษุก็ทรงมอบพระอุบาลี ซึ่งเป็นพระวินัยธร ให้เป็นเจ้าของเรื่อง

วันรุ่งขึ้น นัดประชุมแล้วก็พิจารณาเรื่องในที่ประชุม พระอุบาลีเป็นเจ้าของเรื่อง ได้พิจารณาโต้สวนกัน พระอุบาลีก็มอบให้นางวิสาขามหาอุบาสิกาพิจารณาความ นางวิสาขาก็ไปสืบสาวราวเรื่องกับนางภิกษุณี ดูสภาพร่างกาย สืบถามประวัติความเป็นมาแล้วก็วินิจฉัยได้ว่า จะต้องตั้งครมร์มาก่อนอุปสมบท จากนั้นก็นำเอาเรื่องราวที่ได้โต้สวนทั้งหมดมาเล่าให้พระอุบาลีฟัง และนำเข้าไปประชุมวินิจฉัยโดยพร้อมหน้า ตัดสินได้ว่านางภิกษุณีริดาเศรษฐีเป็นผู้บริสุทธิ์ ได้ตั้งครมร์มาก่อนอุปสมบท เป็นอันว่าเรื่องราวเสร็จสิ้นไปด้วยดีเป็นที่ปรากฏแจ่มชัดแก่มหาชน พระภิกษุณีนั้นก็พ้นคดีไป

เมื่อลูกโปรดมเป่า

เมื่อท่านพ้นคดีแล้ว ก็อยู่ปฏิบัติธรรมเรื่อยมา จนกระทั่งครมร์แก้ก็ได้คลอดบุตร แล้วท่านก็เลี้ยงเด็กอยู่ในสำนักนางภิกษุณีนั่นเอง อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้า คือพระองค์เสด็จมาบ่อยๆ มาเฝ้าพระพุทธเจ้าเรื่อย วันหนึ่งก็เสด็จมาทางสำนักภิกษุณี ได้ยินเสียงเด็กทารกร้อง ก็ตรัสถามข้าราชการว่า เด็กทารกที่ไหนมาร้องอยู่ใน

วัดในวา ข้าราชการบริพารก็ทูลว่า นี่ก็คือเด็กทารกลูกของนาง ภิกษุณีองค์นั้น องค์ที่ได้ตัดสินคดีในวันนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ตรัสว่า เรื่องการเลี้ยงดูเด็กเป็นเรื่องยาก ท่านเป็นภิกษุณี ท่านย่อมไม่สะดวกในเรื่องปัจจัยการเป็นอยู่ การที่จะเลี้ยงเด็กย่อมไม่สะดวกเลยทุกประการ เราจะช่วยเหลือท่าน

พระเจ้าปเสนทิโกศล ก็เลยไปขอเด็กทารกนั้นมา บอกว่าจะขอไปเลี้ยงในวัง เป็นอันว่าเด็กคนนั้นก็เลยได้ไปอยู่ในวัง เป็นอย่างราชกุมาร เด็กที่เป็นตระกูลเจ้าเขาเรียก กุมาร พอเติบโตในวังคนทั้งหลายก็เรียกว่า กุมารกัสสปะ แปลว่า กัสสปะผู้เป็นกุมาร หมายความว่า กัสสปะลูกเจ้านาย หรือ กัสสปะเด็กชาววัง อะไรทำนองนั้น หรืออย่างพระพุทธเจ้า เวลาส่งของเล็กๆ น้อยๆ ไปให้เด็กคนนี้ก็ทรงเรียกว่ากุมาร กัสสปะ ก็เลยเรียกกันมาว่า กุมารกัสสปะ

เวลาผ่านไป จนกระทั่งเด็กน้อยอายุ ๗ ขวบ ก็ได้มาบวชเป็นสามเณร ศึกษาปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ องค์หนึ่ง ชื่อว่า พระกุมารกัสสปะ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงมากสามารถในการแสดงธรรม จนได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้า เป็นเอตทัคคะในบรรดาภิกษุผู้แสดงธรรมวิจิตร อันนี้เป็นฝ่ายลูกอนาคตของฝ่ายลูกได้พัฒนามาจนสมบูรณ์ ก็เป็นผู้บรรลุธรรมสูงสุดในพระพุทธศาสนาแล้ว

ส่วนนางภิกษุณีผู้เป็นมารดานั้น ตั้งแต่บุตรของตนไปอยู่ในวังแล้วก็เฝ้าท่วงไย ร้องไห้คิดถึงแต่บุตรของตน ตลอดเวลา แม้จะได้ตั้งใจปฏิบัติธรรม แต่หากใจหนึ่งก็คิดถึงแต่ลูก จึงไม่เป็นอันปฏิบัติธรรมได้จริงจัง มีกังวล มีห่วงเกิดขึ้น ร่ำร้องหาแต่ลูกเรื่อยมา ก็เลยไม่บรรลุมรรคผลอะไรทั้งสิ้น อยู่มานานจนกระทั่งวันหนึ่ง เเดินบิณฑบาต ตอนนั้นพระกุมารกัสสปะเป็นพระอรหันต์แล้ว พระภิกษุณีมารดามาเจอเข้ากับลูก พอเจอเข้าด้วยความดีใจเป็นอย่างยิ่งก็ร้องเรียกว่าลูกรัก แล้วก็โผเข้าไปหา แต่อารามร้อนรน พอโผเข้าไปหาที่ชวนเซแล้วก็พลัดล้มลงไป เขวากันว่ามารดาพอนึกถึงลูกรักก็น้ำนมจะไหล ก็ปรากฏว่าน้ำนมไหลเปื้อนจีวร แล้วก็ไปจับลูก

ฝ่ายพระกุมารกัสสปะ ก็มีใจเมตตาการุณย์ต่อมารดานึกถึงว่า มารดา ยังไม่ได้บรรลุธรรม เป็นเพราะความรักความห่วงใยในตัวเราผู้เป็นบุตร เราจะช่วยอย่างไรดี ถ้าหากว่าให้แม่มีจิตใจครุ่นกังวลอยู่กับความรักความห่วงใยอยู่อย่างนี้ ก็จะไม่รู้จักได้บรรลุมรรคผลแน่นอน เราจะต้องใช้วิธีการเป็นอุบายสักอย่าง ทำให้แม่ตัดความรู้สึกผูกพันกังวลนี้ให้ได้ ท่านก็เลยพูดคำหนึ่งขึ้นมา ซึ่งเป็นคำที่ฟังแล้วไม่น่าสบายใจนัก แต่โดยเจตนา ก็ทำเพื่อให้แม่ตัดความรู้สึกผูกพันลงไป จะได้ปฏิบัติธรรมได้

ท่านพระกุมารกัสสปะพูดท่านเองว่า “แม่ ทำอะไรอยู่ ความรักแค่นี้ก็ตัดไม่ได้” อะไรทำนองนี้ ก็ทำให้แม่รู้สึกน้อยใจ ขึ้นมาว่า “ลูกเรานี้แหละ เราอุตส่าห์ตามหา ร้องไห้ ท่วงมาไม่รู้ กี่ปีแล้ว พอเจอกันก็มาพูดอย่างนี้ ไม่เอาแล้ว เขายังไม่รักเรา เราอย่าไปรักเขาเลย” เป็นทำนองนี้ ทำให้ตัดความรู้สึกห่วงใยผูกพันลดน้อยลงไปได้ ตั้งแต่นั้นก็ตั้งใจปฏิบัติธรรม ต่อมาก็ได้บรรลุลอรหัตผล เป็นพระเถรอรหันต์รูปหนึ่ง เรื่องก็จบลง ด้วยดี พระภิกษุณีมารดา ก็ได้เป็นพระอรหันต์ พระภิกษุที่เป็นลูกก็ได้เป็นพระอรหันต์ เลยมีเรื่องพระภิกษุณีผู้เป็นอรหันต์ เป็นแม่ของพระภิกษุผู้เป็นอรหันต์ เป็นเรื่องเป็นไปได้ที่ไต่เกิดขึ้นแล้ว ดังที่ได้เล่ามานี้

ช่วยกันให้ฟังตนได้

เรื่องนี้ได้เป็นที่ปรารภของพระสงฆ์ในธรรมสภา จนกระทั่งทำให้พระพุทธรเจ้าตรัสธรรมอื่นๆ อีกเรื่องหนึ่งที่พระพุทธรเจ้าตรัสโดยปรารภเรื่องนี้ ก็คือเรื่องการเกิดขึ้นของป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ที่พระโพธิสัตว์เกิดเป็นกวาง คงจำกันได้ที่อาดมภาพเล่าให้ฟัง แล้วก็สละชีวิตตัวเองแทนแม่เนื้อแม่กวางที่กำลังตั้งครรภ์ใหม่ๆ ภายนี้แหละ ทำให้เกิดนิยายเกี่ยวกับ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ขึ้น นั่นก็เรื่องหนึ่ง

อีกเรื่องหนึ่ง ก็คือ เป็นเหตุให้พระพุทธรเจ้าตรีศัพทภาษิตที่ว่า “อดดา ทิ อดตโน นาโถ” ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน พระพุทธรเจ้าทรงแสดงไขเนื้อความอันนี้ว่า แม้แต่เป็นลูกเป็นแม่กัน แต่ในการบรรลุนิพพานเบื้องสูง ในการทำจิตใจให้พ้นจากกิเลส ถึงยังงั้นตนก็เป็นที่พึ่งของตน คนอื่นจะมาช่วยไม่ได้ ลูกก็ช่วยแม่ไม่ได้ แม่ก็ช่วยลูกให้พ้นจากกิเลสไม่ได้ ตนจะต้องทำด้วยตนเอง พระองค์ตรีศัพทภาษิตนี้ เพราะพระภิกษุท่านปรารภเรื่องนี้สนทนากัน เรื่องพระภิกษุณิธิดาเศรษฐีกับพระภิกษุกุมารกัสสปะ พระพุทธรเจ้าทรงมาได้ฟังก็เลยทรงแสดงธรรมให้เห็นว่า ตนต้องเป็นที่พึ่งของตนเองในการปฏิบัติธรรมขั้นสุดท้าย ที่จะให้บรรลุมรรคผลหรือจะให้พ้นจากกิเลสพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง

แต่อย่างไรก็ตาม คนเราก็เป็นกัลยาณมิตร ช่วยเหลือกันได้ คือช่วยให้พึ่งตนได้ อย่างในกรณีนี้พระกุมารกัสสปะก็ได้ช่วยมารดาของท่านแล้ว เป็นกัลยาณมิตรให้กับมารดา คือช่วยให้แม่พึ่งตนเองได้ ก็ช่วยเสริมกัน แต่ในขั้นสุดท้ายแม่ต้องพึ่งตนเอง คือ จิตใจจะหลุดพ้นต้องหลุดพ้นเอง นี่ก็เป็นที่มาของพุทธรภาษิตที่เรารู้จักกันมาก พุทธศาสนิกชนมักพูดกันเสมอว่า “อดดา ทิ อดตโน นาโถ” ตนแลเป็นที่พึ่งของตน ต้องเข้าใจว่าในขั้นสุดท้ายแล้วเราต้องพึ่งตัวเอง คนอื่นอาจจะ

ช่วยเกื้อกูลเพื่อให้เราพึ่งตนเองได้ ไม่ได้หมายความว่า จะตัดไม่ให้เกี่ยวข้อง ไม่ให้ช่วยเหลือกัน คือมีขอบเขตว่า เรามาช่วยกันและกันให้แต่ละคนพึ่งตนเองได้แล้วแต่ละคนก็ต้องพึ่งตนเอง

เมืองพุทธ เมืองพราหมณ์

นี่เป็นเรื่องหนึ่ง ที่อาตมภาพนำมาเล่าจะให้เห็นภาพชีวิตที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล เกี่ยวข้องทั้งเมืองราชคฤห์และเมืองสาวัตถี แต่สาวัตถีก็ดี ราชคฤห์ก็ดี ในปัจจุบันจะเห็นว่ามีแต่ซาก ปากก็เหลือน้อย เป็นที่แห้งแล้งเสียมาก สาวัตถียังเป็นที่ชุ่มชื้น มีต้นไม้มากหน่อย แต่ว่าทั้ง ๒ แห่งก็เป็นเมืองร้าง จะมีหมู่บ้านอะไรก็เป็นเรื่องของชาวบ้านเล็กๆ น้อยๆ ในชนบทห่างไกล แสดงให้เห็นคติ ความเปลี่ยนแปลงของสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน อาณาจักรที่เคยยิ่งใหญ่เป็นมหาอำนาจก็ล่มสลายไป ลึนสูญไป เมืองใหม่ๆ อาณาจักรใหม่ๆ ก็เกิดขึ้น

แต่เมืองหนึ่งที่เราไปเยี่ยมที่สารนาถ ที่พระพุทธรเจ้าแสดงปฐมเทศนา เมืองนั้นคือ เมืองพาราณสี เมืองพาราณสีเดี๋ยวนี้ ก็ยังมีความสำคัญอยู่ เพราะยังเป็นดินแดนของศาสนาฮินดู ศาสนาฮินดูยังคงรุ่งเรืองอยู่ และเมืองพาราณสีนั้นตั้งอยู่ที่แม่น้ำคงคา แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของฮินดู เดี่ยวนี้

ชาวฮินดูก็ยังไปทำน้ำที่เมืองพาราณสี ไปอาบน้ำชำระบาปกัน เอาศพไปเผาที่นั่น เพื่อจะให้คนตายไปสวรรค์ อย่างที่เราได้ไปดูมาแล้ว

พาราณสีมีความสำคัญในทางพระพุทธศาสนา เฉพาะในแง่ของอดีตคืออยู่ในเรื่องชาดก ถ้าหากเป็นสาวตฤกักับราชคฤห์แล้ว มีความสำคัญในครั้งพุทธกาลเอง เรื่องราวจะเกิดขึ้นที่นั่นมาก แต่ถ้าเป็นเรื่องอดีตชาติของพระพุทธเจ้ามักจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นที่พาราณสี ชาดกส่วนมากจะขึ้นต้นว่า ‘อดีเต พาราณสียํ พุรหมตตเต . . .’ เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในเมืองพาราณสี พระโพธิสัตว์อุบัติเป็นนั่นเป็นนี่ อย่างเรื่องกวางโพธิสัตว์ จะสละชีวิตให้กับกวางแม่ลูกอ่อน หรือแม่กวางที่กำลังตั้งครรภ์ ก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นที่เมืองพาราณสีเช่นเดียวกัน นี่ก็เป็นเรื่องสมัยพุทธกาล

พุทธศาสน์ยิ่งรุ่ง ยุคหลังพุทธกาล

ต่อไป จะข้ามมาหลังพุทธกาล ให้เห็นภาพวิวัฒนาการของพระพุทธศาสนา จะกระทั่งสิ้นสุดไปพอคร่าวๆ

ตอนนี้เรากำลังจะผ่านออกจากพุทธภูมิ คือ ดินแดนช่วงแรกที่เราเดินทางไปในมัสการ ตั้งแต่พุทธคยาไปถึงสาวตฤกัก็เป็นอันจบสิ้นไป คราวนี้ก็มาถึงหลังพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้า

ปรีนิพพานแล้ว พระสาวกก็ได้จัดการสังคายนาครั้งที่ ๑ ขึ้นที่เมืองราชคฤห์ ต่อจากนั้นก็ถือว่าพระสาวกทั้งหลายมีหน้าที่ในการสืบต่อพระศาสนา ทอดกันมาโดยลำดับ

หลังพุทธกาลแล้ว พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นมาบ้างเสื่อมบ้างเป็นระยะๆ ช่วงแรกที่เจริญสูงสุด ก็คือในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่อาตมภาพกล่าวถึงครั้งหนึ่งแล้ว พระเจ้าอโศกมหาราชครองราชย์ ที่เมืองปาตลีบุตร หรือปัตนะที่กล่าวถึงเมื่อกี้ี้ ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๘ ถึง พ.ศ. ๒๖๐ เป็นเวลาประมาณ ๔๒ ปี แต่ฝรั่งเขานับไม่เหมือนเรา ฝรั่งเขานับเทียบออกมาได้เป็น พ.ศ. ๒๗๐ ถึง พ.ศ. ๓๑๘ คือเรื่องประวัติพุทธศาสนานี้ นับแบบเรากับนับแบบฝรั่งมันจะต่างกันสัก ๖๐ ปี แทบทั้งหมด แม้แต่พระพุทธเจ้าประสูติและปรีนิพพานของฝรั่งก็ต่างจากของเรา ๖๐ ปี เพราะของเราคิดตัวเลขปีพุทธปรีนิพพาน เราบอกว่าก่อนคริสต์ ๕๔๓ ปี แต่ฝรั่งเขาเอา ๔๘๓ ปี จึงต่างกันอย่างนี้ตลอด

จากหัตถ์ที่ปกป้องเชิดชู สู่กำมือของผู้พิฆาต

พระเจ้าอโศกครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๘ ถึง พ.ศ. ๒๖๐ ได้ทำการสังคายนาครั้งที่ ๓ ส่งพระสาวกออกประกาศพระศาสนาอย่างที่กล่าวเมื่อกี้ี้ ต่อมาราชวงศ์พระเจ้าอโศก สืบมา

อีก ๗ ชั่วพระเจ้าแผ่นดิน คือ มีลูกหลานของพระเจ้าอโศกครองมาอีก ๗ องค์ ก็ถูกอำมาตย์ที่เป็นพราหมณ์จับปลงพระชนม์เสีย แล้วตั้งราชวงศ์ใหม่ชื่อ *ราชวงศ์ศุวงศ์* เป็นราชวงศ์ฮินดู ซึ่งเดิมก็เป็นอำมาตย์ของพระเจ้าแผ่นดินพุทธนั่นเอง

ต่อนั่นเมื่อพระเจ้าอโศกอุปถัมภ์พุทธศาสนา ก็มีอำมาตย์เป็นพวกพราหมณ์ด้วย แต่พอฮินดูตั้งราชวงศ์ของเขาขึ้น เขาก็ปราบชาวพุทธถึงกับทำพิธีบูชายัญ ดำเนินการปราบปรามชาวพุทธ ถึงกับให้ค่าหัวแก่คนทีไปฆ่าชาวพุทธมาได้ อะไรทำนองนี้ พุทธศาสนาก็ถูกกำจัดมาก กษัตริย์องค์นี้ชื่อ *พระเจ้าปุชยมิตร* แต่มีอำนาจไม่กว้างขวางมาก ตอนนั้นในดินแดนที่เคยเป็นแคว้นแคว้นของพระเจ้าอโศกได้มีพวกผู้มีอำนาจอื่นๆ ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ขึ้นมา แดกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย หลายแคว้นก็ดำรงพุทธศาสนาไว้ได้

มหाराชไมแล้งชมพุทวิป

แคว้นหนึ่งที่ดำรงพุทธศาสนาไว้ด้วยดี คือแคว้นของ *พระเจ้ามิลินท์* โยมคงเคยได้ยินชื่อพระเจ้ามิลินท์ ที่ถามปัญหาพระนาคเสน พระเจ้ามิลินท์เป็นกษัตริย์เชื้อชาติกรีก ในภาษากรีกเขาเรียกว่าพระเจ้าเมนนเดอร์ เมนนเดอร์นี้ครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๓๘๘ อยู่ที่เมืองสาครละ ปัจจุบันอยู่ในประเทศ

ปากีสถาน พระเจ้ามิลินท์ครองแผ่นดิน ตั้งแต่แคว้นปัญจาบ ไปจนถึงประเทศอัฟกานิสถาน ก็ใหญ่พอสมควร เมืองสาครละ ที่เป็นเมืองหลวงของพระเจ้ามิลินท์ ก็อยู่ใกล้ๆ เมืองศรีนคร ที่เราไปมาแล้วในแคชเมียร์ ขอให้โยมนึกภาพเมืองศรีนครนั้น แหละ ไต่เมืองศรีนครลงไปทางลี้ก ๒๓๐ กม. ก็เป็นเมืองสาครละ เมืองหลวงของพระเจ้ามิลินท์ พระเจ้ามิลินท์ก็เป็นผู้ครองดินแดนสำคัญแห่งหนึ่ง ที่ได้เซ็ดชุดวงประทับแห่งพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ หลังจากสมัยพระเจ้าอโศก

ต่อจากนั้นผ่านมามีอีก ๒๐๐ ปีเศษ ก็มีพระเจ้าแผ่นดินยิ่งใหญ่องค์หนึ่ง ที่ได้รวบรวมแคว้นเล็กแคว้นน้อยเข้ามาจัดตั้งเป็นมหาอาณาจักรได้ในราว พ.ศ. ๖๐๐ พระเจ้าแผ่นดินองค์นี้ชื่อ พระเจ้ากนิษกะมหาราช ครองราชย์ราว พ.ศ. ๖๐๐ ตั้งเมืองหลวงอยู่ที่เมืองปุรุชปุระ หรือ ปุรุชบุรี หรือ เปชวาร์ อยู่ในปากีสถานปัจจุบัน อันนี้ขอให้เทียบกับเมืองศรีนครที่เราไปในแคว้นแคชเมียร์ เมืองปุรุชปุระของพระเจ้ากนิษกะอยู่เลยเมืองศรีนครไปทางทิศตะวันตกประมาณ ๓๐๐ กม.

พระเจ้ากนิษกะมหาราช เป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนาแบบที่เรียกว่า *สรวาสตีวาทีน* ซึ่งไม่ใช่เถรวาท และมหายานก็เจริญในดินแดนของพระองค์ ไปกันได้กับนิกายที่ทรงอุปถัมภ์ ทำให้พุทธศาสนาแบบมหายานรุ่งเรืองขึ้นมา ในทางฝ่ายของเรา

หรือในทางเถรวาท จะไม่ค่อยรู้จักพระเจ้ากนิษกะมหาราชาเลย เพราะเราไม่นับเข้าในประวัติศาสตร์หรือในตำนานของเรา

พระเจ้ากนิษกะอุปถัมภ์พุทธศาสนา แบบสรวาสติวาทิน พร้อมทั้งพุทธศาสนาแบบมหายานก็พลอยเจริญไปด้วย ทรงจัดสังคายนาครั้งที่ ๓ ที่ฝ่ายมหายานยอมรับขึ้น เหมือนอย่างที่พระเจ้าอโศกจัดสังคายนา ครั้งที่เรารู้จักว่าครั้งที่ ๓ แต่มหายานเขาไปนับเอาของพระเจ้ากนิษกะนี้เป็นครั้งที่ ๓ ทำให้พระพุทธรูปหลายแบบแพร่ไปทางจีน ทางมองโกลเลีย ทิเบต ไปทางทิศเหนือโน้นมากมาย นี่เป็นเรื่องของพระเจ้าแผ่นดินอีกองค์หนึ่ง ที่ชื่อว่ากนิษกะ ก็ได้สร้างถาวรวัตถุในทางพุทธศาสนาไว้มากเช่นเดียวกัน

หลังพระเจ้ากนิษกะแล้ว อาณาจักรก็ค่อยๆ แตกสลายลงไปอีก จนกระทั่งประมาณ พ.ศ. ๘๖๐ ผ่านพระเจ้ากนิษกะมาศตวรรษเศษ หลังจากชิงอำนาจกันมามากมาย ก็มีราชวงศ์หนึ่งตั้งขึ้น รวบรวมแคว้นน้อยใหญ่เข้ามาเป็นมหาอาณาจักรได้แก่ ราชวงศ์คุปตะ ราชวงศ์นี้เป็นราชวงศ์ฮินดู ที่ผ่านมาก็ กษัตริย์ยิ่งใหญ่เป็นพุทธ ตอนนี้เป็นฮินดู กษัตริย์คุปตะนี้ แม้จะเป็นฮินดูก็จริง แต่ต้องอาศัยชาวพุทธมาเป็นมหาอำมาตย์ เป็นผู้วางแผนในการปกครอง เป็นต้น เพราะว่าตอนนั้นชาวพุทธเป็นผู้มีการศึกษาดีมาก เพราะฉะนั้น มหาอำมาตย์ส่วน

มากหรือแทบทั้งหมดของราชวงศ์คูปตะเป็นพุทธ ตอนปลายๆ นั้นกษัตริย์คูปตะหลายองค์ก็เปลี่ยนมาเป็นพุทธเลย

ราชวงศ์คูปตะครองอำนาจอยู่ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๘๖๓ ถึง พ.ศ. ๑๐๐๐ ตอนแรกก็ครองที่ปาตลีบุตรเหมือนกัน ที่เมืองหลวงเดียวกับพระเจ้าอโศก แต่ต่อมาได้ย้ายไปที่เมืองอโยธยาซึ่งอยู่ใกล้เมืองกุสินารา เียงไปทางตะวันตกนิดหน่อย คนไทยเราเรียกเมืองหลวงเก่าของเราว่าอโยธยา เลียนศัพท์มาจากของอินเดียนี่เอง อโยธยาเป็นเมืองหลวงของราชวงศ์คูปตะ อยู่ใกล้ๆ กับเมืองกุสินาราที่เราไปมาแล้ว

ผ่านยุครุ่งเรือง สู่วะยะทำลาย

ราชวงศ์คูปตะแม้จะเป็นฮินดู แต่อาศัยชาวพุทธมาก และในเวลานั้นพุทธศาสนาตั้งมั่นคงแล้ว จนกระทั่งว่าไม่มีใครจะทำอะไรได้ เป็นอันว่าแม้ฮินดูจะมีอำนาจขึ้นพุทธศาสนา ก็เจริญมาด้วยกัน และราชวงศ์คูปตะก็ให้การอุปถัมภ์พุทธศาสนาไปด้วย เช่นว่า มหาวิทยาลัยนาลันทา ตอนนั้นรุ่งเรืองอยู่แล้ว พระเจ้าแผ่นดินคูปตะก็ได้เป็นผู้อุปถัมภ์มหาวิทยาลัยนาลันทาแทบทุกพระองค์ จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๑๐๐๐ ราชวงศ์คูปตะก็สิ้นสุดลง เหตุที่สิ้นสุดก็เพราะมีต่างชาติรุกราน ต่างชาตินี้คือชนชาติฮั่น

ชนชาติฮั่นบุกเข้ามาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย พอบุกเข้ามาก็ทำลายหมด ทำลายทุกอย่าง โดยเฉพาะได้ทำลายพุทธศาสนาาก ต้นทางที่เริ่มเข้ามา ก็คือ ดักสิลา ดักสิลาปัจจุบันนี้อยู่ในปากีสถาน ดักสิลาเคยรุ่งเรืองมาก เราได้ยืมจากในคัมภีร์พุทธศาสนาว่าเป็นดินแดนทิวเขาปาโมกข์ พอหลังพุทธกาลไม่นานก็เป็นที่ตั้งมหาวิทยาลัยพุทธศาสนา มีวัดวาอารามมากมาย พอพวกฮั่นบุกเข้ามาก็ทำลายดักสิลา ราบไปเลย เผาผลาญหมด พวกฮั่นบุกเข้ามาระยะ พ.ศ. ๑๐๔๓-๑๐๕๓ ก็ทำให้อินเดียหัวหนวแตกเป็นอาณาจักร เล็กๆ น้อยๆ มากมาย แต่ว่าตอนนั้นอินเดียยังพอต้านศัตรู ไว้ได้ เข้ามาไม่ได้ลึกมาก ผลที่สุดฮั่นก็ต้องออกไป แต่ว่าได้ทำลายพุทธศาสนาย่อยยับไปมากทีเดียว

อินเดียยังไม่สิ้นคนดี

พอต้านพวกฮั่นได้แล้ว พวกกษัตริย์ในอินเดียก็พยายามจะชิงอำนาจกันเอง จนกระทั่งมีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งรวบรวมแว่นแคว้นได้มากหน่อยชื่อ พระเจ้าหรรษวรรณะ พระเจ้าหรรษวรรณะเป็นกษัตริย์ชาวพุทธ แต่พุทธศาสนาที่เจริญรุ่งเรืองในยุคนั้น เป็นมหายานส่วนมากแล้ว เพราะฉะนั้น พระเจ้าหรรษวรรณะที่ว่าเป็นชาวพุทธและได้อุปถัมภ์พุทธ

ศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ ก็กลายเป็นอุปถัมภ์พุทธศาสนาฝ่ายมหายาน ครองราชย์ประมาณ พ.ศ. ๑๑๕๐-๑๑๙๐ เมืองหลวงตั้งอยู่ที่เมืองกระโนช เทียบปัจจุบันอยู่ระหว่างทางเมืองลักเนาไปเมืองอัครา

พระเจ้าหรรษวรรณะได้ฟื้นฟูอินเดียขึ้นมาจากยุคที่พวกฮั่นบุก เป็นพระเจ้าแผ่นดินพุทธก็ได้อุปถัมภ์พุทธศาสนามากและไม่เบียดเบียนศาสนาอื่นๆ แต่ตอนปลายรัชกาลก็ปรากฏว่าถูกปลงพระชนม์ อำมาตย์พวกฮินดูพวกพราหมณ์จัดการลอบปลงพระชนม์ ครั้งแรกไม่สำเร็จ พระเจ้าหรรษวรรณะก็ใจดี เเธอปลงพระชนม์ฉันไม่สำเร็จ มันเป็นอย่างนี้ไม่พอใจอะไรก็ว่ากันดีๆ ก็ยกโทษให้ พอยกโทษให้พวกนี้ก็เลยสมคบกันใหม่ คราวที่ ๒ ปลงพระชนม์สำเร็จ พระเจ้าหรรษวรรณะก็สิ้น พวกฮินดูจึงรุ่งเรืองขึ้นมาอีก

เหตุการณ์ผ่านมา อินเดียก็แตกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อยอีก แย่งชิงอำนาจกันมากมาย แต่ไม่มีใครที่มีอำนาจยิ่งใหญ่จริงๆ ในตอนนี้ก็มีราชวงศ์หนึ่งอยู่ทางตะวันออก แถวๆ แคว้นมคธที่พอจะรวบรวมแคว้นใหญ่ขึ้นมาคือ ราชวงศ์ปาละ เช่นพระเจ้าธรรมบาล ยุคนี้ตกในราว พ.ศ. ๑๓๐๐-๑๖๘๕ พุดง่ายๆ ตีเสี่ยวว่า ๑๓๐๐-๑๗๐๐ พระเจ้าแผ่นดินก็ครองราชย์ที่เมืองปาตลีบุตร และเป็นราชวงศ์พุทธ ได้อุปถัมภ์พระพุทธศาสนา

อุดหนุนมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาทั้งแห่งเก่าที่นาลันทา และที่ตั้งใหม่ มีมหาวิทยาลัยโศทันตปุระ วิกกรรมศิลา เป็นต้น อีกหลายแห่ง พุทธศาสนาก็รุ่งเรืองมาได้อีก แม้ว่าจะจะเป็นพุทธศาสนาแบบกลายเป็น คือ มหายานผสมฮินดู

ลิ้มเล่าไปนิดหนึ่ง ตอนยุคพระเจ้าหรรษวรรณะ มีพระภิกษุที่มีชื่อเสียงมากรูปหนึ่ง เดินทางเข้าไปในประเทศอินเดีย แล้วเล่าเรื่องการเดินทางสืบพระศาสนาในอินเดียเอาไว้ด้วย คือ พระถังซำจั๋ง ในเรื่องไซอิ๋ว หลายท่านรู้จักดี พระถังซำจั๋งเดินทางเข้ามาในสมัยพระเจ้าหรรษวรรณะ ประมาณ พ.ศ. ๑๑๕๐-๑๑๘๐ แล้วก็เล่าเรื่องราวไว้มากมาย ขนเอาพระไตรปิฎกจากไซทิหรือประเทศตะวันตกของจีนคืออินเดียนั่นเอง นำเอาพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์พระพุทธรศาสนากลับไปเมืองเซียงฮาน แล้วไปแปลออกเป็นภาษาจีน พระถังซำจั๋งเป็นปราชญ์แห่งราชวงศ์ถัง เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงมาก ทางประวัติศาสตร์ เรียกหลวงจีนเหียนจ้ง ท่านเรียนที่มหาวิทยาลัยนาลันทาด้วย และได้เขียนเล่าเรื่องเกี่ยวกับนาลันทาไว้มากมาย

อาณาจักรกัอวสาน พุทธศาสน์ก็อันตรธาน

เมื่อสิ้นยุคพระเจ้าหรรษวรรณะนั้น มาจนถึงราชวงศ์पालะ เพราะเหตุที่อินเดียแตกแยกเป็นแคว้นเล็กแคว้นน้อย

มากมาย ก็จึงชิงอำนาจกันเองเกิดความอ่อนแอ พอติดอนนี้ พวกมุสลิมเชื้อสายเตอร์กก็บุกเข้ามา มุสลิมบุกเข้ามาเรื่อยๆ ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๕๐๐ เข้าทางตะวันตกเฉียงเหนือ ตีเข้ามาได้ทีละน้อยๆ จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๑๗๐๐ ก็ตีได้ถึงแคว้นมคธ หรือแคว้นพิหารในปัจจุบัน ตอนที่มุสลิมเข้าตีมคธคราวนี้ ราชวงศ์ปาละสิ้นสุดไปแล้ว เพิ่งสิ้นสุดไปใหม่ๆ มีราชวงศ์ใหม่ชื่อราชวงศ์เสนะ ราชวงศ์เสนะก็ถูกมุสลิมทำลาย ทหารมุสลิมทำลายล้างเรียบ ไม่มีเหลือ ถ้าเป็นวัดก็เป็นอันว่าเผาหมด พระส่วนมากก็ถูกฆ่า หรือไม่ก็หนีไป

ตอนนั้นนักประวัติศาสตร์ของพวกมุสลิมเอง ก็เขียนเล่าไว้ด้วยความภูมิใจว่า เขาไปไหนเขาก็ได้ทรัพย์สินสมบัติมากมาย และเขาก็เอาดาบไปฆ่าผู้คน เมื่อปราบเสร็จแล้วเขาก็ให้เลือกเอาระหว่างดาบกับพระอัลเลาะห์ จะเอาอะไร ถ้าเอาอัลเลาะห์ก็อยู่ ถ้าไม่เอาอัลเลาะห์ก็ดาบ คือถูกฆ่า เพราะฉะนั้น ผลที่สุดพุทธศาสนาก็สูญสิ้นจากอินเดียตั้งแต่ พ.ศ. ๑๗๐๐ เป็นต้นมา นี่ก็คือประวัติศาสตร์พุทธศาสนาโดยย่อ

อินเดียแห่งความหลัง

อาตมภาพเล่าให้เห็นภาพคร่าวๆ โยมอาจจะยังเห็นไม่ชัดเจน แต่คงพอทราบว่าเป็นมาอย่างไร พุทธศาสนาในตอน

หลังๆ แผลไปทั่วอินเดียหมดแล้ว พอถึงพระเจ้าอโศก ก็แผลไปหมด พระเจ้าอโศกครองแผ่นดินที่กว้างขวางเป็นมหาอาณาจักร หลังพระเจ้าอโศกไม่นาน ก็เกิดถ้ำอย่าง อชันตา ขึ้นมา อชันตาก็เกิดระหว่าง พ.ศ. ๔๐๐-๑๒๐๐ เป็นถ้ำของพุทธศาสนาล้วนๆ เป็นถ้ำของฝ่ายเถรวาทอยู่ ๕ ถ้ำ นอกนั้นเป็นมหายาน และที่อีกภูเขาหนึ่งคือ เอลโลร์ หรือภาษาอินเดียเขาเรียกว่า เอลลูร์ ก็สร้างระหว่าง พ.ศ. ๑๑๐๐-๑๓๐๐ ยุคที่มีถ้ำพุทธศาสนาคือ ๑๑๐๐-๑๓๐๐ ยุคถ้ำฮินดูราว ๑๑๕๐-๑๔๕๐ ยุคถ้ำของเขินราว ๑๓๕๐-๑๕๕๐ หลังจากนั้นทั้งหมด คงถึงยุคหินสังครามฤกมุลิมบุก

ส่วนมหาวิทยาลัยนาลันทา ก็เป็นสถาบันการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ เริ่มขึ้นมาเมื่อประมาณ พ.ศ. ๘๕๐ รุ่งเรืองในสมัยราชวงศ์คุปตะ จนกระทั่งพุทธศาสนาลี้नสูญจากอินเดียเมื่อ พ.ศ. ๑๗๐๐ ก็ถูกเผาราบเรียบไป รวมแล้วรุ่งเรืองอยู่นานเกือบ ๑,๐๐๐ ปี

เมื่อมุสลิมได้เข้ามาครอบครองประเทศอินเดียแล้วก็มีราชวงศ์มุสลิมหลายราชวงศ์เหมือนกัน แต่ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด คือราชวงศ์โมกุล ซึ่งครองอำนาจกันมาตลอด พ.ศ. ๑๗๐๐-๒๒๕๐ พอถึงประมาณ พ.ศ. ๒๒๐๐ เศษ อังกฤษ พวกนักล่าอาณานิคมจากตะวันตก ก็เข้ามาแย่งชิงดินแดนในอินเดีย ผลที่สุดอังกฤษรบชนะกษัตริย์มุสลิม ครอบครองอินเดียตั้งแต่ พ.ศ.

๒๒๕๐ มาจนถึงอินเดียได้รับเอกราชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ตั้งแต่นั้นมาก็ถึงยุคอินเดียสมัยปัจจุบัน นี่เป็นประวัติศาสตร์อินเดียโดยย่อ

เป็นอันว่าพุทธศาสนาก็ได้สิ้นสูญไปแล้ว เหลือแต่ศาสนาอิสลามสู้กับฮินดูสู้บมา แต่ทั้งหมดก็พ่ายแพ้แก่อังกฤษ แล้วทำยี่สิบอังกฤษก็เลิกกันไปอีกทีหนึ่ง เราได้เห็นความเป็นไปในประวัติศาสตร์ตลอดเวลาเป็นพันๆ ปี มีราชวงศ์เล็กๆ น้อยๆ เกิดขึ้นมามากมาย แล้วก็แย่งชิงอำนาจกันล้มหายไป มีมหาอาณาจักรใหญ่ๆ เกิดขึ้นมา แล้วมหาอาณาจักรน้อยใหญ่เหล่านี้ ก็สิ้นสูญไปตามกาลเวลาบ้าง โดยการทำลายบ้าง มีอาณาจักรเล็กๆ เกิดขึ้นกระจายไป แล้วก็รวมกันได้อีก แล้วแตกสลายไปอีก หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไป เป็นคติธรรมดา ความเปลี่ยนแปลงที่เป็นอนิจจังนี้ ถ้าหากพิจารณาในแง่ของธรรมะคือ ไตรลักษณ์ ก็เป็นเรื่องที่ควรแก่การสังเวชใจด้วย

แดนพุทธที่ล่มร้าง

เป็นอันว่า ดินแดนทั้งหมดที่เราได้ไปดูมา ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับพุทธศาสนาทั้งนั้น เราจะเห็นหรือไม่เห็นก็ตาม อย่างที่อาตมภาพได้บอกไว้ว่าส่วนนอกเหนือจากพุทธภูมิมาแล้ว คือเลยจากสาวัดถือออกมาเป็นถิ่นที่เกี่ยวข้อง

กับพุทธศาสนาหลังพุทธกาล อชันดา เอลโลว์าก็เกี่ยวข้องกับ เดลลิก ก็เกี่ยว เพราะที่นั่นเป็นเมืองอินทปัตถ์ อยู่ในแคว้นกुरु พระพุทธเจ้าเคยแสดงมหาสติปัญญาสูตรที่นั่น แม้แต่ที่แคชเมียร์ หรือกัษมีระ ซึ่งเราไปที่เมืองศรีนคร ที่นั่นพุทธศาสนาก็เคยแพร่หลายอยู่ ประชาชนแคว้นนั้นก็เคยนับถือพุทธศาสนา แต่ปัจจุบันเป็นมุสลิมไปเกือบทั้งหมดแล้ว

พุทธศาสนาเคยรุ่งเรืองที่นั่น เช่น เมืองสาครละของพระเจ้ามิลินท์ก็อยู่ห่างจากที่นั่นประมาณ ๒๐๐ กว่ากิโลเมตร หรือเมืองปุรุชปุระของพระเจ้ากนิษกะก็อยู่ห่างจากที่นั่นสัก ๓๐๐ กม. ดินแดนแควๆ นั้น ล้วนเคยเป็นถิ่นของพระพุทธศาสนา จนกระทั่งถึงอัฟกานิสถาน และปากีสถานทั้งหมดก็เคยเป็นประเทศพุทธศาสนามาก่อน แต่ปัจจุบันนี้พุทธศาสนาแทบไม่มีเหลืออยู่เลย ที่กัษมีระเราได้เลยเข้าไปนิดหนึ่งในแดนหิมพานต์

หิมพานต์นั้น ก็เป็นดินแดนที่มีเรื่องราวในพุทธศาสนามาก เช่น เมื่อคราวที่พวกเจ้าศากยะ จะไปรบไปฆ่ากันระหว่างพี่น้อง ในสงครามใหญ่ระหว่าง โกลิยะ กับ ศากยะ เมื่อพระพุทธเจ้าไปห้ามทัพเสร็จ เจ้าชายที่จะไปรบก็เปลี่ยนเป็นบวช ก็ได้บวชกันจำนวนมากมาย พระพุทธเจ้าก็พาพระใหม่เหล่านั้น ไปเที่ยวแดนหิมพานต์กันพักใหญ่ เรื่องราวในชาดกก็

เยอะแยะ ที่เกี่ยวกับเรื่องแดนหิมพานต์

ในคัมภีร์อรรถกถาท่านพูดถึงแดนหิมพานต์ไว้ว่า มีภูเขาเป็นเทือกใหญ่ๆ ทั้งหมด ๗ เทือก ล้อมภูเขาคันธมาทน์ มีเนื้อที่สามแสนโยชน์ มียอดทั้งหมด ๘๔,๐๐๐ ยอด มีทะเลสาบใหญ่ที่ไม่เคยร้อนด้วยแสงแดดเลย ๗ ทะเลสาบ ปัจจุบันนี้ก็ขอให้ดูแผนที่เอาเองว่า หิมพานต์นั้นกว้างใหญ่ขนาดไหน อาตมภาพเองก็ยังไม่ได้ดูว่าเขาบอกไว้ว่ามีเนื้อที่กี่ล้านเอเคอร์ หรือกี่ล้านไร่ อันนี้เราไปมาแล้ว โยมก็พูดได้ว่าได้เข้าไปในดินแดนหิมพานต์แล้วนิดหน่อย

เหตุให้พุทธศาสนาสูญสิ้นจากอินเดีย

ข้อที่ควรจะกล่าวในที่นี้สักหน่อย เป็นคติในทางธรรมก็คือ เรื่องพระพุทธรศาสนาสูญสิ้นไปจากอินเดีย ควรกล่าวถึง เหตุทั้งหลายที่ให้พุทธศาสนาต้องสูญสิ้นไปจากประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ชัดเจนเมื่อ พ.ศ. ๑๗๐๐

๑. เหตุอันแรกที่เราเห็นได้ พุดง่ายๆ ว่า ชาวพุทธเราใจกว้าง แต่ศาสนาอื่นเขาไม่ใจกว้างด้วย นี่ก็เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้พระพุทธรศาสนาสูญสิ้นไป เพราะว่าเมื่อพระพุทธรศาสนาเกิดขึ้นนั้น ก็สอนแต่เพียงหลักธรรมเป็นกลางๆ ให้คนประพฤติดี ทำความดี จะนับถือหรือไม่นับถือก็ไม่ได้ว่าอะไร ถ้าเป็นคน

ดีแล้วก็ไปสู่คติที่ดีหมด ไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นชาวพุทธจึงจะไปสวรรค์ได้ หรือว่าชาวพุทธที่มานับถือแล้วทำตัวไม่ดีก็ไปนรกเหมือนกัน อะไรทำนองนี้

เมื่อชาวพุทธได้เป็นใหญ่ เช่น อย่างพระเจ้าอโศกมหาราช ครองแผ่นดินก็อุปถัมภ์ทุกศาสนาเหมือนกันหมด แต่ผู้ที่ได้รับอุปถัมภ์เขาไม่ได้ใจกว้างตามด้วย เพราะฉะนั้นพวกอำมาตย์พราหมณ์ของราชวงศ์อโศกเอง ก็เป็นผู้กำจัดราชวงศ์อโศก จะเห็นว่าอำมาตย์ที่ชื่อ ปุชยมิตร ก็ได้ปลงพระชนม์พระเจ้าแผ่นดิน ที่เป็นหลานของพระเจ้าอโศก แล้วตั้งราชวงศ์ใหม่ที่กำจัดชาวพุทธ อย่างที่เล่าเมื่อกี้ แต่ก็กำจัดไม่เสร็จสิ้น มีมาเรื่อย จนกระทั่งถึงพระเจ้าพรหมมหาราชครองราชย์ อำมาตย์ที่เป็นฮินดูก็กำจัดพระองค์เสียอีก ก็เป็นมาอย่างนี้ จนในที่สุดมุสลิมก็เข้ามาบุกกำจัดเรียบไปเลยเมื่อ พ.ศ. ๑๗๐๐ นี้ก็เป็นเหตุอันหนึ่งが見ได้ง่าย

ยังมีเหตุอื่นอีก ชาวพุทธเองก็เป็นเหตุด้วย อย่าไปว่าแต่คนอื่นเขา

ใจกว้างจนลืมหลัก เสียหลักจนถูกกลืน

ในด้านหนึ่ง ความใจกว้างของชาวพุทธนั้น บางทีก็กว้างเลยเถิดไป จนกลายเป็นใจกว้างลืมหลักหรือใจกว้างอย่างไม่มี

หลัก ไม่ยึดหลักของตัวเองไว้ กว้างไปกว้างมาเลยกลายเป็นกลมกลืนกับเขา จนศาสนาของตัวเองหายไปเลย ที่หายไปให้เห็นอย่างชัดเจนก็คือ ไปกลมกลืนกับศาสนาฮินดู ตอนที่มุสลิมยังไม่เข้ามา ศาสนาพุทธเราก็อ่อนมากแล้วเพราะไปกลมกลืนกับศาสนาฮินดูมาก ปล่อยให้ความเชื่อถือนของฮินดูเข้ามาปะปน

อย่างในถ้ำอชันดานั้น เป็นที่แสดงประวัติพุทธศาสนาได้อย่างดี จะเห็นได้ตั้งแต่เจริญจนถึงเสื่อม ตอนต้นจะเห็นว่าเดิมก็บริสุทธิ์ดีเป็นพุทธศาสนาเถรวาท ต่อมาก็กลายเป็นมหายาน มีคติความเชื่อของทางฮินดูเข้ามาปะปนมากขึ้น ผลที่สุดพุทธหมด จะเห็นได้ที่เอลโลว์รา ผลที่สุดเหลือแต่ถ้าฮินดูถ้าพุทธถูกกลืนหมด เพราะฉะนั้นก็เป็นคติสอนใจอันหนึ่งที่ว่า ใจกว้างจนลืมหลัก ไม่ยึดรักษาหลักของตัวเองไว้ กลมกลืนจนกระทั่งตัวเองสูญหายไป

ในความใจกว้างและกลมกลืนนั้น มีเรื่องหนึ่งที่น่าจะกล่าวไว้คือ ลักษณะการกลมกลืนกับศาสนาฮินดู ศาสนาฮินดูนั้นมีลักษณะสำคัญคือ การเชื่อเรื่องฤทธิ เรื่องปาฏิหาริย์ เรื่องการดลบันดาลของเทพเจ้า ตอนที่คณะเดินทาง โยมจะได้ยันท่านพระครูวิเลาถึงนิทานของฮินดูมากมาย มีแต่เรื่องเทพเจ้าองค์นั้นมีฤทธิอย่างนั้น ดลบันดาลอย่างนั้น สัปกันอย่างนั้น เอาฤทธิมาใช้ทำลายกันต่างๆ โดยมากเป็นเรื่องของ

โลภะ โทสะ โมหะ พุทธศาสนาในยุคหลังก็ทำให้คนหวังพึ่งเรื่อง
ฤทธิ์ เรื่องเทพเจ้าอะไรต่ออะไรมากขึ้น จนลืมหลักของตัวเอง

คลาดหลักกรรม ไปคลำหาฤทธิ์

๒. ในทางพุทธศาสนานั้นจะเห็นว่าพระพุทธเจ้าก็มีฤทธิ์
เหมือนกัน เป็นปาฏิหาริย์อย่างหนึ่งในบรรดาปาฏิหาริย์ ๓
แต่ต้องยืนหลักไว้เสมอว่า ปาฏิหาริย์ที่สำคัญที่สุด คือ อนุ-
ศาสนิปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ที่เป็นหลักคำสอน ไม่ใช่ปาฏิหาริย์
ที่เป็นการแสดงฤทธิ์ต่างๆ ในทางพุทธศาสนาให้ถือการกระทำ
ของเราเป็นหลัก ส่วนฤทธิ์หรือเทพเจ้านั้นจะมาเป็นตัวประกอบ
หรือช่วยเสริมการกระทำของเรา จะต้องเอาการกระทำของตัว
เองเป็นหลักเสียก่อน ถ้าหากว่าเราไม่เอาการกระทำหรือ
กรรมเป็นหลัก เราก็จะไปหวังพึ่งการดลบันดาลของเทพเจ้า
หวังพึ่งฤทธิ์ของผู้อื่นมาทำให้ ไม่ต้องกระทำด้วยตนเอง กิ่งอ
มืองอเท้า มันก็มีแต่ความเสื่อมไป

จุดที่เสื่อมก็คือตอนที่ ชาวพุทธลืมหลักกรรม ไม่เอาการ
กระทำของตัวเองเป็นหลัก ไปหวังพึ่งเทพเจ้า ไปหวังพึ่งฤทธิ์
พึ่งปาฏิหาริย์ トラบใดที่เรา ยืนหลักได้ คือเอากรรม เอาการ
กระทำเป็นหลัก แล้วถ้าจะไปนับถือฤทธิ์ปาฏิหาริย์บ้าง ฤทธิ์
ปาฏิหาริย์นั้นก็มาประกอบมาเสริมการกระทำก็ยังพอยอม

แต่ถ้าใครใจแข็งพอก็ไม่ต้องฟังฤทธิ์ ไม่ต้องฟังปาฏิหาริย์อะไร ทั้งสิ้น เพราะพุทธศาสนานั้น ถ้าเราเอากรรมหรือการกระทำ เป็นหลักแล้ว ก็จะยืนหยัดอยู่ได้เสมอ ยกตัวอย่างเรื่อง อนาถ-บิณฑิกเศรษฐี ซึ่งเป็นชาวพุทธในสมัยพุทธกาล

อนาถบิณฑิกเศรษฐี นั้น ที่บ้านหรือที่ปราสาทของท่าน ก็มีเทวดามาอยู่ เทวดานี้มีความลำบากมาก เพราะพระพุทธรเจ้ากับพระสงฆ์เสด็จมาที่บ้านของท่านเศรษฐีบ่อยๆ ด้วยความเคารพพระสงฆ์เทวดาก็ต้องฝืนใจลงมาจากซุ้มประตูบ้าน ลงมาข้างล่าง เขาจึงมีความรู้สึกเดือดร้อนรำคาญใจ ก็เลยมา ยุแหย่อนาถบิณฑิกเศรษฐีว่า ท่านก็จนลงทุกวัน เพราะถวายทานแก่พระพุทธรเจ้าและพระสงฆ์ อย่าเลย อย่าทำลายทรัพย์สมบัติเลย เลิกนับถือพระพุทธรเจ้าเถอะ เลิกถวายทาน เทวดานี้มาสอนให้ทำไม่ดี เทวดาก็มีทั้งเทวดาดีและเทวดาไม่ดี

ที่นี้ อนาถบิณฑิกเศรษฐีนั้นเป็นผู้มั่นในพระรัตนตรัยแล้ว มั่นในคุณธรรม ไม่เอาด้วย บอกเทวดาว่า ท่านเป็นใครกัน เรื่องอะไรมาชวนข้าพเจ้าในเรื่องไม่เข้าท่าเข้าทาง เทวดาก็ บอกว่าข้าพเจ้าอยู่ที่ซุ้มประตูบ้านท่านนี่แหละ มีความหวังดีต่อท่าน อยากให้ท่านร่ำรวย ไม่ยากจนเพราะการสละทรัพย์สมบัติ เศรษฐีก็บอกว่า ต่อแต่นี้ไปท่านอย่าอยู่ที่นี้เลยนะ ไปอยู่ที่อื่นดีกว่า อยู่ที่นี้คงไม่ดีเพราะความเห็นไม่ตรงกัน ท่าน

ไม่ต้องอยู่ในธรรม มาชักชวนในทางไม่ถูกต้อง

เทวดาแสนเก่ง ก็ต้องเกรงมนุษย์ที่มีธรรม

เทวดาก็เดือดร้อนเพราะเจ้าของบ้านไล่ เลยต้องไปหา เทวดาผู้ใหญ่ให้มาอ้อนวอนอนาถบิณฑิกเศรษฐี เทียวได้ไปหา เทพเจ้าใหญ่ๆ จนถึงพระอินทร์ ให้มาช่วยอ้อนวอนเศรษฐีขอ ให้อนุญาตให้กลับเข้าบ้านได้ตามเดิม ผลที่สุดพระอินทร์ก็ บอกว่า พระอินทร์เองก็ช่วยไม่ได้ มันอยู่ที่ตัวเศรษฐีเขาจะ ยอมไม่ยอม แต่เอาละลองหาอุบายไปให้เขายอมดูซิ พระ อินทร์ก็ได้แต่แนะนำอุบายให้ บอกว่านี่ลองไปหาดูซิที่ไหนมี ชุมทรัพย์ดีๆ ไปบอกเศรษฐี

เทวดาไปเจอชุมทรัพย์แห่งหนึ่ง ก็เลยเอามาบอกเศรษฐี ว่า ท่านเศรษฐีครับ ที่นั่นมีชุมทรัพย์ใหญ่อยู่ ท่านมีทางที่จะได้ ทรัพย์สมบัติมาทำบุญอีกเยอะ เศรษฐีบอกว่า เทวดาแนะนำ อย่างนี้ พอใช้ได้ ก็เลยอนุญาตให้อยู่บ้านได้ต่อไป หมายความว่า เทวดากับมนุษย์นั้นอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน ใครจะต้อง ยอมใคร ก็อยู่ที่ว่าใครมีคุณธรรมสูงกว่า ถ้าใครมันในคุณธรรม มากกว่า อีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องยอม เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้า จึงสอนให้คนเรามั่นใจในกรรม มั่นใจในการกระทำความดี ของตนเอง แล้วเทวดาก็ต้องยอมเรา

มีเรื่องในชาดกว่า เทวดาทำนายแล้วมนุษย์ก็ยิ่งฝันได้ แม้แต่พระอินทร์ทำนาย โดยฤาษีเป็นสื่อให้บอกพระเจ้าแผ่นดิน ๒ ฝ่ายที่จะรบกัน ฝ่ายนี้จะชนะ ฝ่ายนั้นจะแพ้ ฝ่ายที่ได้รับคำทำนายจากพระอินทร์ว่าจะชนะ ก็ประมาทมัวเมา สนุกสนาน ฝ่ายที่ได้รับคำทำนายว่าแพ้ เกิดหัวหน้าคือมหากษัตริย์เป็นคนไม่ประมาท มีจิตใจเข้มแข็งเตรียมการต่อสู้เต็มที่ เหตุการณ์ก็กลายเป็นว่าฝ่ายที่ได้รับคำทำนายว่าแพ้กลับเป็นฝ่ายชนะ ฝ่ายที่ว่าจะชนะกลับเป็นฝ่ายแพ้ อย่างนี้ก็มี ฝ่ายที่แพ้ก็น่าจะไปด่าพระฤาษีบอกว่า ฤาษีโกหก ฤาษีก็น้อยใจไปต่อว่าพระอินทร์ว่า ทำไมท่านแก่ง้างข้าพเจ้า พระอินทร์บอกว่าไม่ได้แก่ง้าง แล้วก็กล่าวคติออกมาว่า “ความเพียรพยายามของมนุษย์นั้น เทวดาก็เกียดกันไม่ได้”

เพราะฉะนั้น ในทางพุทธศาสนาถือการกระทำหรือกรรมเป็นสิ่งสำคัญ เทวดาจะต้องมาเสริมมาช่วยการกระทำที่ดีของเรา ฤทธิ์จะต้องมาประกอบการกระทำ เอากการกระทำ เอาความเพียรพยายามหรือเอากการกระทำที่ดีเป็นหลัก ไม่ใช่ว่าละเลยการกระทำ ปล่อยทิ้งกรรม แล้วไปมัวหวังพึ่งอำนาจพึ่งฤทธิ์ รอคารดลบันดาลของเทพเจ้าต่างๆ ถ้าเสียหลักนี้เมื่อไร พุทธศาสนาก็เสื่อม นี่ก็เป็นตัวอย่างอันหนึ่ง แสดงให้เห็นว่า เมื่อจับหลักของตัวไม่ถูก เสียหลักแล้ว ก็กลายเป็นการกลมกลืน

กับฮินดู กลมกลืนไปมาผลที่สุดตัวเองก็หายไปหมดเลย กลายเป็นเชื่อเทวดาโน่นนี่มาดลบันดาลต่างๆ โดยไม่ต้องทำ ไม่ต้องเพียรพยายาม

เฉยมีไช้ไร้กิเลส แต่เป็นเหตุให้พระศาสนาสิ้น

๓. อีกอย่างหนึ่งที่ควรระวัง คือ พอมิภัยหรือเรื่องกระทบกระเทือนส่วนรวม ชาวพุทธไม่น้อยมีลักษณะที่วางเฉย ไม่เอาเรื่อง แล้วเห็นลักษณะนี้เป็นดีไป เห็นว่าใครไม่เอาเรื่องเอาราวมีอะไรเกิดขึ้นก็เฉยๆ ไม่เอาเรื่อง กลายเป็นดี ไม่มีกิเลส เห็นอย่างนี้ไปก็มี ในทางตรงข้ามถ้าไปยุ่งก็แสดงว่ามีกิเลส อันนี้อาจจะพลาดจากคติพุทธศาสนาไปเสียแล้ว และจะกลายเป็นเหยื่อเขา ในทางพุทธศาสนานั้น ผู้ไม่มีกิเลส ท่านยุ่งกับเรื่องที่กระทบกระเทือนกิจการส่วนรวม แต่การยุ่งของท่านมีลักษณะที่ไม่เป็นไปด้วยกิเลส คือทำด้วยใจที่บริสุทธิ์ ซึ่งพระพุทธรเจ้าก็ได้ทำเป็นคติไว้แล้ว ตั้งแต่สมัยพุทธกาล

อาตมภาพขอยกตัวอย่าง เรื่องที่เกิดขึ้นเมื่อพระพุทธรเจ้า ดำรงพระชนม์อยู่เอง สมัยหนึ่งพระพุทธรเจ้าตรัสสั่งพระภิกษุกลุ่มหนึ่งที่ทำเสียงอึกทีกให้หลีกออกไปเสีย แล้วได้ปรารภกับพระสารีบุตร และพระโมคคัลลาน์ว่า นี่แน่ะสารีบุตรและโมคคัลลาน์ เธอเห็นอย่างไร เมื่อเราสั่งให้พระสงฆ์กลุ่มนั้น

ออกไป พระสารีบุตรก็กราบทูลว่า ต่อไปนี้พระองค์จะเป็นผู้
ชวนชวายน้อย นี่เป็นศัพท์ทางพระหมายความว่า จะทรงเลิก
ยุ่งเกี่ยวกับกิจการส่วนรวม จะทรงวางมือจากการปกครอง
คณะสงฆ์ พระสารีบุตรกราบทูลต่อไปว่า ถ้าพระองค์จักเป็น
ผู้ชวนชวายน้อย ข้าพระองค์ทั้งสองสารีบุตรและโมคคัลลาก็
จักเป็นผู้ชวนชวายน้อยด้วย พระพุทธเจ้าก็ตรัสห้ามไม่ให้
คิดอย่างนั้น

จากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสถามพระโมคคัลลانب้างว่า
พระโมคคัลลันจะเห็นอย่างไร พระโมคคัลลันได้กราบทูลว่า
ถ้าพระองค์ผู้เป็นธรรมสามี หมายความว่า เป็นเจ้าของธรรม
เป็นหัวหน้าผู้ประดิษฐานธรรมะ เป็นประมุขของพระศาสนา
จะมีความชวนชวายน้อย วางมือจากการปกครองคณะสงฆ์แล้ว
ไม่เอาธุระแล้ว ข้าพระองค์ทั้งสองโมคคัลลันและสารีบุตร จะ
ทำหน้าที่นั้นต่อไป พระพุทธเจ้าก็อนุโมทนาว่า ดีแล้ว . . .
โมคคัลลัน ควรจะเป็นเช่นนั้น^๑ นี่ก็เป็นคติให้เห็นว่า พระ
อรหันต์เป็นตัวอย่างของผู้ที่จะต้องเอาใจใส่กิจการของส่วน
รวม ไม่ใช่ไม่ยุ่งไม่เกี่ยว

^๑ ม.ม. ๑๓/๑๘๘/๑๘๗

ยิ่งกิเลสสิ้นไป ยิ่งได้งานเต็มที

หมกดกิเลสอยู่ป่า ทำงานพระศาสนาไม่หยุด

มีคติรายอื่นเป็นตัวอย่างต่อมามากเรื่อยๆ เช่น พระมหากัสสปะ แม้จะเป็นพระอรหันต์ฝ่ายป่า ท่านอยู่ป่าเรื่อย ออกไปรุดงค์ เป็นเอตทัคคะทางรุดงค์ ดูคล้ายๆ กับไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร แต่ที่จริงถ้าเป็นกิจการส่วนรวม ท่านต้องยุ่งต้องเอาใจใส่ เราจะเห็นว่า เมื่อคราวที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระมหากัสสปะเป็นผู้นำเลยทีเดียวนะ ในการทำสังคายนา โดยที่ท่านได้ปรารภว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว มีผู้กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัย คือพระสุภทัตตมบรรพชิต จึงจะต้องรีบทำสังคายनावางหลักการไว้ให้แน่นอน ไม่ให้คนที่คิดร้ายได้ช่องที่จะประพฤดิไขว้เขวออกไป

และถ้าสืบต่อไปอีก การทำสังคายนา นี้ ใครเป็นผู้เคยริเริ่มไว้ก่อน ก็คือพระสารีบุตร พระสารีบุตรนั้นเคยทำสังคายนาไว้เป็นตัวอย่าง ก่อนพระพุทธเจ้าปรินิพพานด้วยซ้ำ ทำไว้ตอนที่นิครนถนาฏบุตรสิ้นชีพ ตอนนั้นสาวกของนิครนถ์แตกกัน พระสารีบุตรก็ปรารภว่า เห็นไหมสาวกในบางศาสนา พอศาสดาลิ้น เขาก็แตกกันไม่มีหลักมีเกณฑ์ เพราะฉะนั้น เราควรจะทำสังคายนาพระธรรมวินัยไว้เป็นหลักเป็นฐาน เป็นแบบแผนอันเดียวกัน จะได้ยึดถือปฏิบัติต่อไป ก็จึงได้ทำสังคายนาเป็น

ตัวอย่างไว้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เรียกว่า สังคีตีสสูตร^๑

ส่วนพระมหากัสสปะเป็นพระป่า พอพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ก็เป็นหัวหน้าจัดประชุมทำสังคายนาเป็นครั้งแรก เป็นคติแก่พระอรหันต์สมัยต่อๆ มาที่จะต้องยุ่งเกี่ยวกับกิจการส่วนรวม เช่น พระอุปัคฺตตเถระ ท่านไปจำพรรษาบำเพ็ญฌาน อยู่ในที่ไกลผู้คน ตอนนั้นพระศาสนามีงานสำคัญ มีการประชุมครั้งใหญ่ของพระเจ้าอโศก ต้องการความพร้อมเพรียงของผู้ที่จะทำกิจการส่วนรวม พระอรหันต์ทั้งหลายก็ประชุมกัน พิจารณาว่ามีพระอรหันต์อุปัคฺตนี้ไปทำสมาธิบำเพ็ญฌาน ปลีกตัวเจียบอยู่ ก็มีมตฺลึงโทษเลย มติที่ประชุมให้ลงโทษเรียกว่าทำทัณฑกรรมแก่พระอรหันต์อุปัคฺต ให้มารับหน้าที่ในการปกป้องดูแลกิจการสมโภชมหาวิหารของพระเจ้าอโศก

หรืออย่างตอนที่ พระเจ้ามิลินท์ กำลังเบียดเบียนพุทธศาสนาและทุกศาสนา ด้วยการทำได้วาทิทั่วไปหมด ใครๆ ก็แพ้ไปหมดสิ้น พุทธศาสนาก็จะแย่ เพราะไม่มีปราชญ์ไปสู่พระเจ้ามิลินท์ พระผู้ใหญ่ทั้งหลายก็มาประชุมกันหาทางแก้ไขว่า จะต้องหาคนดีมีปัญญาไปสู่พระเจ้ามิลินท์ เวลานั้นมีพระอรหันต์องค์หนึ่งไปอยู่ในป่า ไม่มาร่วมในที่ประชุม ที่ประชุมก็ลงโทษพระอรหันต์องค์นั้นเลย ทำทัณฑกรรม ให้พระอรหันต์

^๑ ที.ปา. ๑๑/๒๒๑-๓๖๓/๒๒๒-๒๘๗

องค์นี้มารับมอบหน้าที่จากที่ประชุม โดยที่ประชุมร่วมกันหา และกำหนดตัวบุคคลที่จะเอามาสู่พระยามิลินท์ แล้วให้พระอรหันต์องค์นี้คอยเป็นอาจารย์ให้การศึกษาเตรียมพร้อม เพื่อจะได้มาสู้กับพระเจ้ามิลินท์ ก็เลยได้ พระนาคเสน มา

นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงว่า กิจการส่วนรวมเป็นเรื่องที่จะต้องร่วมกันพิจารณาเอาใจใส่ นี่เป็นคติทางพุทธศาสนา แต่ในบางยุคบางสมัย เราไปถือว่าไม่เอาธุระ จะมีเรื่องราวกระทบกระเทือน มีภัยเกิดกับส่วนรวมก็ไม่ยุ่งไม่เกี่ยวอะไรต่างๆ แล้วเห็นเป็นว่าไม่มีกิเลสไปก็มี อย่างนี้เป็นทางหนึ่งของความเลื่อมในพระพุทธานุศาสน์

คติที่ถูกต้องนั้น สอดคล้องกับหลักความจริงที่ว่า พระอรหันต์หรือท่านผู้หมดกิเลสนั้นเป็นผู้บรรลุประโยชน์ตนสมบูรณ์แล้ว หมดกิจที่จะต้องทำเพื่อตนเองแล้ว จึงมุ่งแต่จะบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น ขวนขวายในกิจของส่วนรวมอย่างเต็มที่

โจรเข้ามาปล้นศาสนา เลยกวัดให้แกโจร

๔. อีกอย่างหนึ่ง คือ การฝากศาสนาไว้กับพระ ชาวพุทธจำนวนมากทีเดียว ชอบฝากศาสนาไว้กับพระอย่างเดียว แทนที่จะถือตามคติของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระ

ศาสนานั้นอยู่ด้วยบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไม่ใช่บริษัทใดบริษัทหนึ่ง แต่จะต้องช่วยกัน

ทีนี้ พวกเรามักจะมองว่าพระศาสนาเป็นเรื่องของพระ บางทีเมื่อมีพระประพฤติไม่ดี ชาวบ้านบางคนบอกว่าไม่อยากจะนับถือแล้วพุทธศาสนา อย่างนี้ก็มิ แทนที่จะเห็นว่า พระพุทธศาสนาเป็นของเรา พระองค์นี้ประพฤติไม่ดี เราต้องช่วยกันแก้ ต้องเอาออกไป แทนที่จะคิดอย่างนั้น กลับกลายเป็นว่าเรายกศาสนาให้พระองค์นั้น เหมือนโจรผู้ร้ายเข้ามาปล้นบ้านของเรา แทนที่จะรักษาทรัพย์สมบัติของเรา กลับยกสมบัตินั้นให้โจรไปเสีย พระองค์ที่ไม่ดีก็เลยดีใจกลายเป็นเจ้าของศาสนา เรายกให้แล้ว บอกไม่เอาแล้วศาสนานี้ เป็นอย่างนี้ก็มิ นี่เป็นทัศนคติที่ผิด ชาวพุทธเราทั่วไปไม่น้อยมีความคิดแบบนี้ ทำเหมือนกับว่าพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของพระ เราก็ไม่ต้องรู้ด้วย

พุทธแต่ในนาม ไม่ต้องทำอะไรก็เป็นพุทธ

ยิ่งกว่านั้น ชาวพุทธมักไม่มีข้อปฏิบัติประจำตัวของตัวเอง อย่างในศาสนาอื่น ยกตัวอย่างชาวมุสลิม เขาต้องมีละหมาดวันละ ๕ ครั้ง เป็นข้อปฏิบัติที่แสดงว่าเป็นศาสนิกของศาสนา นั้นๆ แต่ชาวพุทธคฤหัสถ์ของเราไม่ค่อยมีข้อปฏิบัติของตัวเอง ที่ชัดเจนออกมาว่า ถ้าเป็นชาวพุทธจะต้องปฏิบัติตัว ต้องรักษาข้อ

ปฏิบัติอะไรบ้าง ดังนั้น เมื่อไม่มีพระเป็นหลักรศาสนาทั้งหมด ตอนนั้นมุสลิมมาฆ่าพระหมด ชาวพุทธที่เป็นคฤหัสถ์ไม่มีหลักเลยถูกฮินดูกลืนหมด เพราะฉะนั้น ที่ว่าสูญสิ้นนั้น คือ หนึ่งถูกเขาปราบทำลาย สอง ถูกเขากลืนไปง่ายๆ นี่เป็นเพราะ ผากศาสนาไว้กับพระอย่างเดียว นี่เป็นอีกข้อหนึ่ง

ความเป็นพุทธ กับความเป็นชาวอินเดีย หนึ่งเดียวหรือแยกเป็นสอง

นอกจากนี้ก็มีเบ็ดเตล็ดอีกหลายอย่าง เช่นที่เขาบอกว่า ทางอินเดียอาจจะถือว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาของคนต่างชาติ เขาเลยพยายามกำจัดอยู่เรื่อย พระพุทธเจ้าก็มีนักปราชญ์สันนิษฐานว่าเป็นเชื้อชาติมกโกล คือแบบพวกเรานี้ ไม่ใช่เชื้อชาติอินเดียอย่างนั้น เพราะเกิดในถิ่นที่ปัจจุบันเรียกว่าเนปาล คนเนปาลก็รูปร่างหน้าตาเหมือนคนไทย เป็นมกโกลเหมือนกัน^๑ พวกอินเดียเลยไม่ชอบ

พระเจ้าอโศกเองก็เป็นเชื้อชาติมกโกล ไม่ใช่เชื้อชาติอินเดียอินเดียเลยไม่ชอบ เพราะฉะนั้นพระเจ้าอโศก แม้จะยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ แต่ถ้าฝรั่งไม่มาขุดค้นโบราณสถานแสดง

๑ บางท่านว่า คนเนปาลปัจจุบันไม่ใช่คนเผ่าศากยะดั้งเดิม แต่เป็นชนเผ่าใหม่ในถิ่นเก่า หมายความว่า ศากยะเป็นอารยัน

หลักฐานให้ปรากฏแล้ว อินเดียไม่รู้จักเลย เขาลืมกันหมด
 เรียบร้อยแล้ว จนกระทั่งฝรั่งมาขุดค้นโบราณวัตถุเจอ พระเจ้า
 อโศกจึงปรากฏเกียรติยศขึ้นมาว่า เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่

หรืออย่างพระเจ้ากนิษกะมหาราช ก็เป็นมงโกลอีก ไม่ใช่
 ชาวอินเดียแท้ มหาอำมาตย์ที่ปรึกษาของราชวงศ์คุปตะ ส่วน
 มากเป็นพุทธ ราชวงศ์คุปตะเลือกชาวพุทธ เพราะเป็นผู้มี
 ความรู้ดี และมหาอำมาตย์พวกนั้นเป็นต่างชาติทั้งนั้น ไม่ใช่
 ชาวอินเดีย อาจจะเป็นได้ว่า กษัตริย์ฮินดู หรือชาวอินเดีย
 พยายามที่จะดัดรอนพุทธศาสนา เพราะถือว่าไม่ใช่ของชาว
 อินเดียแท้จริง

กลืนกับฮินดู แต่ไกลกับมวลชน

อีกข้อหนึ่ง ที่โน้มไปในทางที่ทำให้เกิดการกลมกลืนได้
 ง่ายก็คือ ตอนที่พระพุทธศาสนารุ่งเรืองอยู่แล้ว และราชวงศ์
 ฮินดูขึ้นครองราชย์ มีอำนาจเข้มแข็ง เป็นผู้อุปถัมภ์พุทธศาสนา
 ชาวพุทธก็ใจอ่อนเพราะความใจกว้างอยู่แล้ว ก็เอาใจผู้ปกครอง
 มักจะผ่อนปรนประนีประนอม จนเสียหลักของตัว เช่นว่า
 อย่างนี้ก็ได้ อย่างนั้นก็ได้อ ย่างนั้นก็ได้อ ไปๆ มาๆ เลยกลายเป็น
 หายไปเลย กลมกลืนกันไปหมด แต่ไปรวมอยู่ข้างในศาสนา
 ฮินดู พระพุทธเจ้ากลายเป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์

อีกข้อหนึ่งก็คือพระ พอได้รับการอุปถัมภ์มาก มีความสุขสบาย บางส่วนก็มีความประพฤติย่อหย่อน และอาจจะเห็นต่างจากประชาชนทั่วๆ ไป เพราะว่าได้รับความอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์ เป็นต้น อย่างที่มหาวิทยาลัยนาแล้นทา ที่ว่า รุ่งเรืองนั้น มีความเลื่อมอยู่ด้วยในตัว พระเจ้าแผ่นดินยกหมู่บ้านที่อยู่รอบบริเวณนั้น เก็บภาษีถวายบำรุงมหาวิทยาลัยนาแล้นทา พระสงฆ์ก็เลยไม่ได้เกี่ยวข้องกับประชาชน อาศัยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าแผ่นดินอยู่สบาย เรียนหนังสือไปเป็นนักปรัชญาอะไรต่ออะไร ถกเถียงกันไป ห่างประชาชน นานๆ เข้าพุทธศาสนาก็หมดความหมายไปจากประชาชน

ศาสนสถานโอฬารหรู

เครื่องเซ็ดชูหรือศัตรูของพระศาสนา

ต่อจากนั้น ก็มาถึงคติการก่อสร้างสิ่งใหญ่โต ให้สังเกตว่า เมื่อมีการสร้างสิ่งใหญ่โตมากๆ ไม่เข้าศาสนา มักจะค่อยๆ เลื่อมบางทีพระอาจจะมัววุ่นวายหรือเพลินกับงานพวกนี้ จนลืมทำหน้าที่หลักของตัวเอง ก็เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณารายละเอียดว่าเป็นเพราะอะไร แต่อย่างน้อย ข้อพิจารณาสำคัญคือจะต้องแยกกว่าเป็นการก่อสร้างเพื่อใช้งานที่ยิ่งใหญ่ หรือเป็นการสร้างเพียงเพื่อแสดงความยิ่งใหญ่

แต่จะอย่างไรก็ตาม ในการสร้างสิ่งใหญ่โตจะต้องคำนึงถึงเสมอว่า จะต้องมีคนไว้ใช้สิ่งก่อสร้างนั้น เอาไว้รักษาบ้าง เอาไว้ใช้ให้เป็นประโยชน์บ้าง เพราะสร้างขึ้นทำไม ถ้าไม่ใช้ให้เป็นประโยชน์ ทีนี้คนที่จะใช้ก็ต้องเป็นคนที่มีความเป็นผู้นับถือตามธรรม เพราะฉะนั้นเมื่อสร้างสิ่งก่อสร้างใหญ่โตก็ต้องสร้างคนไปด้วย สร้างคนดีที่จะมาใช้มารักษาส่งที่สร้างนั้น

การลืมนำคนนี้อาจเป็นเหตุหนึ่ง ที่ทำให้พุทธศาสนาเสื่อมโทรมลงไป เพราะฉะนั้นสิ่งก่อสร้างที่ใหญ่โตนั้น เมื่อเหลือหลงมาก็กลายเป็นเหยื่อของผู้อื่นต่อไป หนึ่ง ก็กลายเป็นสิ่งที่มีค่าที่เขาอยากครอบครอง สอง เขาก็เอาไปใช้ในศาสนาของเขา ถ้าไม่ใช่ เขาก็เอามาลบหลู่ให้เป็นทีกระทบกระเทือนใจแก่พวกเรา อย่างที่ได้ไปเห็นกันหลายๆ แห่ง

ปลงได้ ใจใสสงบ ไม่ต้องหลบไปไหน

ยิ่งชวนชวยแก้ปัญหา และพัฒนาสร้างสรรค์

รวมความทั้งหมดนี้ เมื่อพระพุทธศาสนาสูญสิ้นไปก็ตีถาวรวัตถุสูญสิ้นไปก็ตี มหาอาณาจักรน้อยใหญ่สูญสิ้นทำลายไปก็ตี ก็ได้คิดธรรมตามหลักอนิจจัง ที่เป็นไตรลักษณ์ หลักอนิจจังนั้นให้คติ ๒ อย่างในทางธรรม

คติที่ ๑ ก็คือว่า ทำให้เราปลงธรรมสังเวช การปลง

ธรรมสังเวช ก็คือเป็นเรื่องกระตุ้นเตือนภายในใจของเราให้ เห็นคติธรรมดาของสังขารที่มีการเกิดขึ้น มีความตั้งอยู่ เสื่อม สลาย และสิ้นสูญไป ถ้าเรารู้เข้าใจคติธรรมดาอย่างนี้แล้ว ใจ เราก็จะได้ไม่เศร้าโศกเสียใจ มีใจผ่องใสเบิกบานอยู่ได้ เราไป เห็นสถานที่ทางพุทธศาสนาที่เคยรุ่งเรืองอยู่นานถึง ๑๗๐๐ ปี ยิ่งใหญ่ขนาดไหน แต่ทำไมเดี๋ยวนี้สูญสิ้นไปเหลือแต่ซาก

บางแห่งซากก็ไม่มีเหลือ อย่างวังของพระเจ้าปเสนทิโกศล ซากก็หาไม่ได้ วัดบุพพารามที่นางวิสาขาสร้างขึ้นก็ถูกแม่น้ำ อจิรวดีพัดพาไปหมด ไม่มีเหลือเลย แม้แต่ซาก ถ้าใจของเรา ไม่รู้เท่าทันไตรลักษณ์ เราก้อาจจะเศร้าโศกมัวหมองก็ได้

เพราะฉะนั้น เมื่อรู้ธรรมดาของสังขารอย่างนี้แล้ว ถึงจะ มองเห็นความเกิดขึ้นเสื่อมสูญไป ใจเราก็จะผ่องใสเบิกบานอยู่ ได้เป็นอิสระ อันนี้ก็เป็นการปรับใจภายใน ทำใจได้ดี นี่เป็น ประการที่หนึ่ง

ต่อไปคติที่ ๒ ก็คือเป็นเครื่องเตือนใจ เป็นบทเรียนให้ไม่ ประมาท เพราะสิ่งอย่างนี้หรือความเสื่อมความสูญสิ้นนั้น ไม่ ควรให้เกิดขึ้นบ่อยๆ ไม่ควรให้เกิดขึ้นอีก และไม่ควรถูกเกิดขึ้น โดยง่าย คือไม่ควรปล่อยหรือไม่ควรยอมให้เกิดขึ้น เพราะ ฉะนั้น สิ่งใดที่เกิดขึ้นมาในอดีตแล้วเป็นเหตุแห่งความเสื่อม สิ่งนั้นเราควรหลีกเลี่ยง สิ่งใดเป็นเหตุแห่งความเจริญ เราก็จะ

ช่วยกันสร้างสรรค์ต่อไป นี่เป็นคติของความไม่ประมาท

พระพุทธเจ้าเมื่อสอนมักสอนทั้ง ๒ อย่างนี้ คือสอนข้อที่หนึ่งเพื่อให้ใจของเราเป็นอิสระอยู่ได้ ผ่องใสเบิกบานไม่เศร้าโศก และก็สอนข้อที่สองเพื่อให้บทเรียนที่จะทำให้เกิดความไม่ประมาท โดยแสดงออกมาเป็นการกระทำที่จะปรับปรุงภายนอกให้มันดี ให้มันเจริญงอกงามต่อไปด้วย

บางทีเราได้อันเดียว พวกหนึ่งได้แต่ปรับใจภายใน ทำให้ใจไม่ให้เศร้าโศก แล้วก็ปรับปรุงข้างนอก เกิดความประมาทก็ปล่อยปละละเลย ก็เสื่อมอีกๆ มีแต่เสื่อมเรื่อยไปจนสูญหมด ส่วนอีกบางพวกก็เอาแต่ไม่ประมาทจะต้องแก้ไขปรับปรุง โดยที่ในใจก็อาจจะเร่าร้อนเศร้าหมอง เพราะฉะนั้น ต้องให้ได้ทั้ง ๒ อย่าง

เมื่อชาวพุทธปฏิบัติธรรมไม่ครบ พุทธศาสนาเองก็จะเสื่อม ดังนั้น หนึ่ง ใจต้องเป็นอิสระ ผ่องใสเบิกบานเสมอ สอง ต้องได้ความไม่ประมาทที่จะกระทำการเพื่อหลีกเลี่ยงความเสื่อม และสร้างความดีงามความเจริญก้าวหน้าสืบต่อไป

นี่ก็เป็นคติที่ได้จากเรื่อง *สังเวชนิยสถาน* ที่ผ่านมาก็เข้ากับคติคำว่า *สังเวช* ที่อาตมภาพได้กล่าวมาแล้วว่า *สังเวช* นั้นแปลว่า กระตุ่นใจให้ได้ความคิด คิดอะไร คิดรู้เท่าทันความจริง ปลงใจวางใจได้อย่างหนึ่ง คิดที่จะไม่ประมาท ที่จะเร่ง

ป้องกันและแก้ไขปรับปรุงให้มีแต่ความเจริญงอกงามมั่นคง และความดีงามอย่างหนึ่ง

นี่อินเดียก็ผ่านไปแล้ว ความเสื่อม ความพินาศสูญสิ้น ก็ได้เกิดขึ้นแล้ว เป็นบทเรียนและบทสอนธรรมอันยิ่งใหญ่

ถ้าวัดเมืองถอยล่า วัดในป่าต้องยังคง

พระพุทธศาสนาก็ยังอยู่ในประเทศไทย ในโลกเขาก็ยังถือกันว่า พุทธศาสนานี้เจริญรุ่งเรืองในประเทศไทย ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนา ก็นับว่าเรามีโชคคติที่เป็นที่รองรับ เป็นแหล่งใหญ่ของพระพุทธศาสนา แม้ว่าในบ้านเมืองของเรา พุทธศาสนาบางครั้งจะเจริญบ้างเสื่อมบ้างเป็นคตินิยมตา แต่เราก็ต้องพยายามช่วยกันรักษาไว้สืบต่อไป

เราจะเห็นว่า บางคราวพุทธศาสนาในเมืองเสื่อมไป แต่พระในป่าก็ยังช่วยรักษาพุทธศาสนาไว้ แต่พระในป่าก็ต้องเตือน ท่านเหมือนกันว่า ต้องเอาธุระกับการส่วนรวมด้วย อย่าถือคติไม่ยุ่งไม่เกี่ยว และต้องสอนต้องชักจูงชาวบ้านให้มีทัศนคติทางธรรมที่ถูกต้อง เอากิจเอาการของส่วนรวม อะไรเข้ามา กระทบกระเทือนพระศาสนา ก็ต้องชวนช่วยป้องกันแก้ไข พระพุทธศาสนาจึงจะรักษาอยู่ด้วยดี

บทเรียนและภูมิหลัง ช่วยให้เราเข้าใจพระศาสนา

เอาละ อาตมภาพจะปิดรายการละ เป็นอันว่าพุทธศาสนาในเมืองไทยนี้ก็ให้เราช่วยกันรักษาไว้ แต่การที่จะรักษาด้วยดีนั้น เราก็ต้องเรียนคติที่ได้รับจากอดีต มีบทเรียนมาช่วยด้วย ความรู้ในอดีตนั้นแหละจะมาช่วยเรา อาตมภาพกล่าวไว้อย่างหนึ่งแล้วก็ขอกกล่าวต่อไปหน่อยๆ ก็เลยเวลามาแล้ว

เคยพูดไว้ทีหนึ่งว่า การที่จะเข้าใจพุทธศาสนาให้ได้ดีนั้น ไม่ใช่เพราะเรียนหลักคำสอนเท่านั้น จะต้องรู้เหตุการณ์ความเป็นมาด้วย อันนั้นจะช่วยให้เข้าใจได้ดีขึ้น เพราะว่า การที่จะเข้าใจคำสอนที่เป็นตัวหลักของพระพุทธรศาสนา นั้น องค์ประกอบอย่างหนึ่งก็คือเราจะต้องมีการตีความ คนเรานี้อ่านอะไรก็ตาม เรียนอะไรก็ตาม เราจะมีการตีความด้วย

ทีนี้ การตีความ นั้นก็มักจะอาศัยภูมิหลัง คือความรู้ในเหตุการณ์ความเป็นมาของเราเข้าไปประกอบ ยกตัวอย่างง่ายๆ เมื่อเราไปอินเดีย เรามีภูมิหลังมีประสบการณ์ของเรา เราไปพบคนอินเดียเราก็ตีความตามภูมิหลังของเรา ชาวอินเดียโคลงหัว เรานี้ก็ว่าเขาปฏิเสธ นี่ก็คือตีความตามภูมิหลัง ประสบการณ์ที่เรามี แต่อินเดียเขาโคลงหัวหมายความว่า เขารับ ใช้ไหม มันตรงข้าม เพราะฉะนั้น เราต้องเรียนรู้เหตุการณ์

ความเป็นไป คุณมิหลังวัฒนธรรมของอินเดียด้วย จึงจะเข้าใจ ถูกต้อง

แต่ตัวแกน คือความหมายตามหลักการ

อย่างไรก็ตาม ความหมายทางคำสอนก็ต้องเรียนด้วย ต้อง ประกอบกันทั้งคู่ ไม่เช่นนั้นการตีความก็อาจจะผิด เช่นอย่าง ในเรื่องพระผู้ที่ตีความไปตามเหตุการณ์หรือตามประสบการณ์ ถ้าถามว่าความหมายของ *สมณะ* คืออะไร สมณะในพุทธ ศาสนาคืออะไร อย่างที่เคยกล่าวไว้ในวันมาฆบูชา สมณะมีความหมายว่าอะไร ถ้าเราไม่มีหลักก็อาจจะยุ่ง ภาพของความ เป็นสมณะอยู่ที่ไหน

พวกหนึ่งอาจจะมองว่า พระได้แก่ผู้มีฤทธิ์ มีปาฏิหาริย์ อย่างนี้ก็มี หมายถึงว่าถ้าเป็นพระเป็นนักบวช ก็ต้องเป็นผู้มี ฤทธิ์มีปาฏิหาริย์ พวกนี้ก็จะหวังฤทธิ์ หวังปาฏิหาริย์จากพระ

ที่นี้ บางคนในสมัยปัจจุบันอาจจะมองพระเป็นนักเรียไร ก็ได้ ถ้าเห็นพระก็ว่า นักเรียไรมาแล้ว มีหวังจะเสียเงินอีกแล้ว นี่คือภาพของพระที่อยู่ในใจของคนที่แตกต่างกันไป

แต่ภาพของพระ ในประวัติของพระพุทธศาสนา ที่แท้จริง คืออะไร คือผู้สงบ ผู้ไม่มีภัยอันตรายใดๆ ตามโอวาทปาฏิโมกข์ ที่เราพูดกันในวันมาฆบูชาว่า *น หิ ปพฺพชิตฺโต ปฺรฺฐปมาตี สมโณ*

โหดิ ปร วิเทจนุโต ผู้ที่ทำร้ายผู้อื่นไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนผู้อื่นไม่เป็นสมณะ หมายความว่า ภาพของสมณะในความหมายของเราตามหลักของพระพุทธศาสนา คือผู้ไม่มีภัยอันตราย ไปที่ไหนมีแต่ทำให้เกิดความสงบ ความปลอดภัย โปร่งโล่งใจ

สาระแท้จริงที่จะรักษาพระศาสนาไว้ได้

พระเป็นเครื่องหมายของความไม่มีภัย พระไปที่ไหน คนก็รู้สึกร่มเย็นมีความปลอดภัย โปร่งโล่งใจ ไม่ต้องระแวงภัย เพราะฉะนั้น ถ้าเราช่วยกันรักษาภาพอันนี้ไว้ได้ สมณะในพระพุทธศาสนาก็อยู่ในความหมายที่แท้จริง

สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่เราจะต้องเรียนรู้ไว้ ทั้งเหตุการณ์ความเป็นมา และหลักคำสอนที่แท้จริง เอามาใช้เพื่อจะบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงอยู่ต่อไป

การที่พระพุทธศาสนาจะเจริญมั่นคง เราต้องรักษาตัว หลักธรรมที่แท้ไว้ให้ได้ ตีความให้เข้าใจถ่องแท้ ปฏิบัติตามให้ถูกต้อง นี่ก็คือคติจากทั้งหมดที่ได้ผ่านมา ทั้งที่ดูรู้เห็นด้วยตาตนเอง และที่อาตมภาพได้กล่าวเสริม บัดนี้ก็พอสมควรแก่เวลา

พุทธศาสน์เมืองไทย

ฐปีที่ใหม่ ๒๕๓๔*

พุทธศาสนา กำลังวิกฤตจริงหรือ?

ในส่วนองประชาชนเท่าที่ฟังดู มีบางท่านพูดในทำนองว่าเสื่อมศรัทธา อาตมาเองก็ไม่ว่าจะสักซึ แต่ในส่วนองท่านที่เกี่ยวข้องกับอาตมา ก็เห็นมีความศรัทธามั่นคงพอสมควร อาจจะเป็นด้วยอยู่ใกล้กัน ได้ทำความเข้าใจ เมื่อพูดในแง่เหตุผลก็เข้าใจกัน ไม่ว่ายมีปัญหาเรื่องการเสื่อมศรัทธา นี้เป็นเครื่องแสดงอย่างหนึ่ง

ในสมัยโบราณพระสงฆ์กับประชาชนใกล้ชิดกัน แม้จะมีเหตุร้ายๆ เกิดขึ้นประชาชนก็เข้าใจ เพราะมีความใกล้ชิดและ

* คำให้สัมภาษณ์ แก่ผู้สื่อข่าว ลงใน มติชน ฉบับสงปีเก่า ตอนรับปีใหม่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๓๓ ในการพิมพ์ครั้งนี้ ได้แก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงคำที่พิมพ์ผิดพลาด และข้อความที่ไม่ชัดเจนให้ตรงกับควมหมายและความตั้งใจองผู้ให้สัมภาษณ์

ประชาชนมีทุนเดิมที่จะเข้าใจอยู่แล้ว ความใกล้ชิดทำให้พระสงฆ์มีโอกาสจะพูดให้เข้าใจ นอกจากนั้น ชุมชนสมัยก่อนค่อนข้างเล็ก วัดเป็นของหมู่บ้าน พระสงฆ์ต้องอาศัยศรัทธาของชาวบ้าน ต้องประพฤติตัวให้ดี ต้องรักษาศรัทธาของประชาชน ซึ่งเป็นผู้บำรุงเลี้ยงอยู่ตามหลักของพระพุทธศาสนา ทำให้เป็นเหมือนควบคุมความประพฤติไปด้วย

ปัจจุบันนี้ประชาชนกับพระสงฆ์ส่วนมากห่างเหินกัน ความห่างเหินทำให้หลักการควบคุมเปลี่ยนแปลงไป ท่าทีของพุทธศาสนิกชนชักคลาดเคลื่อน ประชาชนเริ่มห่างพระ ห่างพระศาสนา บางทีก็ไม่รู้จุดของตัวเองว่านับถือพระศาสนาเพื่อประโยชน์อะไร บางทีก็เพี้ยนไปเป็นเรื่องของไสยศาสตร์ เรื่องของการได้ลาภ ไปเกี่ยวข้องกับพระเพื่อโชคลาภของตัวเอง กลายเป็นความสัมพันธ์ในทางที่ไม่ใช่ธรรม แต่สัมพันธ์เพื่อผลประโยชน์ ทำให้ไม่คำนึงว่าพระจะเป็นอย่างไร มองเพียงว่าพระจะสนองความต้องการของตนได้หรือไม่ หลักการควบคุมความประพฤติของพระก็หมดไป

นอกจากนั้น ทั้งที่พระที่อยู่ในธรรมวินัยประพฤติปฏิบัติชอบทำประโยชน์จริงจังก็นับไม่น้อย แต่ไม่ค่อยปรากฏ เพราะประชาชนให้ความสนใจแต่พระที่สนองความต้องการด้านโชคลาภ พระเหล่านี้จึงปรากฏโด่งดังขึ้นมา

อีกแง่ที่น่าพิจารณา ประชาชนคือพุทธศาสนิกชนใช้ไหม เมื่อใช้ก็ต้องถือว่าเป็นเจ้าของศาสนาด้วยกัน ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา มรวาส ชายหญิงก็ตาม เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาด้วยกัน ไม่มีใครมีสิทธิ์มากกว่ากัน หากเห็นพระไม่ดีจะเลื่อมศรัทธาในพระรูปนั้นก็ถูกต้อง แต่การไปเลื่อมศรัทธาต่อพุทธศาสนานั้น แสดงว่าคลาดเคลื่อนจากหลักการของพระพุทธศาสนา ตั้งตัวไม่ถูกต้องแล้ว หากเห็นว่ามีคนไม่ดีเข้ามา เขาบวชเป็นพระหรือเป็นอะไรก็ตาม ต้องมองว่าเป็นคนไม่ดีเข้ามาแอบแฝงศาสนาของเรา เรามีสิทธิ์จะปกป้องดูแลพระพุทธศาสนา และเอาคนไม่ดีออกไป วิธีที่ถูกต้องเป็นอย่างนี้

ควรจะคิดอย่างไร

กับเหตุการณ์ไม่ดีต่อพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้น?

เหตุการณ์ร้ายๆ ที่เกิดขึ้น มีเหตุปัจจัยมานาน มาโผล่ตอนนี้ ฉะนั้นโผล่มาก็ดีแล้ว จะได้ว่า ได้สำรวจหาทางแก้ไขพระพุทธศาสนาในเมืองไทยนี้ เรามีความรู้สึกว่าเจริญรุ่งเรืองกัน ไปๆ มาๆ ก็ไม่ค่อยระวังตัว ตกอยู่ในความประมาท ไม่เตรียมการระยะยาว อยู่ในสภาพที่เรียกว่ากินบุญเก่า และเป็นหลักกรรมดา เมื่อสังคมเจริญรุ่งเรืองขึ้น มีความสุขสมบูรณ์

คนก็มักจะหลงระเรีง เกิดความประมาท ดังจะเห็นได้จาก อารยธรรมต่างๆ ที่เจริญมากแล้วก็เริ่มเสื่อมลงแล้วก็ล่มจม พินาศไป แต่ถ้าคนในสังคมนั้นมีความไม่ประมาท หมั่นตรวจสอบเหตุปัจจัยของความเสื่อมความเจริญ ก็จะป้องกัน แก้ไขได้

ถึงแม้จะมัวหลงระเรีง และอยู่มามีเหตุร้ายเกิดขึ้น แต่ถ้าเราเป็นคนมีปัญญาก็รีบลุกขึ้นมาแก้ไขเสียต่อนั้น ก็ยังพอป้องกันภัยพิบัติได้ เหตุร้ายเกิดขึ้นเป็นเครื่องฟ้องแล้วว่ามันเสื่อม แทนที่จะปล่อยเลยตามเลย ท้อแท้ใจ ท้อถอย มาขัดทอดกันอยู่ ก็รีบแก้ไขทำให้มันดี มันก็จะกลับเจริญได้อีก ถ้าไม่มีความรู้สึกอย่างนี้ก็กลายเป็นว่าไม่มีความรับผิดชอบ มัวแต่ปิดอกนอกต้วว่าศาสนาไม่ดี พระไม่ดี เราไม่นับถือ ก็จบกันเลย

มีการวิจารณ์ผู้บริหารคณะสงฆ์ ว่าทำงานอืดอาดแก้ปัญหามิได้?

อันนี้เป็นภาพที่เราเห็นเฉพาะหน้า มันมีปัจจัยลึกซึ้งกว่า ถ้าสืบลึกลงไปจะมองเห็นการแก้ปัญหาระยะยาว เรื่องการศึกษาของพระสงฆ์ต้องรีบแก้ไข ให้พระเณรได้รู้ได้เข้าใจหลักการของพระศาสนา ให้รู้หลักธรรมวินัยให้ชัดเจน ให้รู้ให้เข้าใจ

สภาพปัจจุบัน เพื่อนำหลักการนั้นมาปรับใช้ปฏิบัติต่อสถานการณ์ปัจจุบัน

เรื่องการบริหารนั้น ระยะเวลาสั้น ต้องแก้ไขปรับปรุง ถ้าผู้บริหารอ่อนแอ เราจะต้องหาทางช่วยกัน ฝ่ายไหนทำอะไรได้ก็ต้องทำ จะมีส่วนผลักดันกระตุ้นเตือนฝ่ายบริหารให้เข้มแข็งได้อย่างไร เราต้องพยายาม แต่ในระยะยาว ก็คือตัวต้นเหตุปัจจัยที่ทำให้การบริหารอ่อนแอ ชาวพุทธทั้งหมดต้องไม่มองข้ามตัวเอง ว่ามีส่วนร่วมอย่างไร มีความรับผิดชอบอย่างไร และมีส่วนเป็นเหตุปัจจัยอย่างไร ก็ต้องแก้ไขกันทั้งนั้น เดียวนี้เรามองกันเฉพาะหน้า ใครเป็นตัวเด่นในเหตุการณ์ ก็มุ่งอยู่นั้นแหละ

ต้องถามตัวเองก่อนว่า เราจะมีส่วนช่วยอะไรได้บ้าง ต่อไปก็มองว่าผู้ไหนมีความรับผิดชอบโดยตรง ตอนนี้เล่นงานผู้บริหารได้ก็เอาเข้าไป แต่อย่ามองจำกัดอยู่จุดเดียวแล้วจบมันแก้อะไรไม่ได้

มีข่าวว่าพระชื้อพักคยศกัน ทำให้เกิดความแตกแยก?

อาตมาก็ได้ยินเสียงพูด แต่จะจริงหรือไม่ ไม่มีเวลาไปสอบสวน เพราะมีงานต้องทำมาก แต่ว่าพระมากด้วยกัน ก็คล้ายๆ กับบ้านเมืองนั้นแหละ สภาพปัจจุบันพระสงฆ์มีระบบ

อะไรต่างๆ หลายอย่างใกล้กับมรवास เราก็ได้ยินในระบบของบ้านเมืองมีการซื้อมีการอะไรต่างๆ เรื่องนี้มีส่วนโยงเข้ามาในระบบของพระได้ ถ้ามองในสภาพอย่างนี้ เมื่อเกิดกรณี สมิเจียบ เรื่องพระนิกร หรือเรื่องอะไรแบบนี้ก็เป็นสัญญาณของความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้น แต่เป็นการมองแค่ตัวแหล่งที่เกิดคือพระสงฆ์ ถ้าเรามองกว้างขึ้นอีกนิด จะเห็นสิ่งที่ต้องทำในสังคมไทยมากขึ้น

พระสงฆ์นั้นปกติถือว่า มีจริยธรรมสูงสุดในหมู่ประชาชน คณะสงฆ์เป็นสถาบันตัวแทนจริยธรรมหรือเป็นสถาบันที่ถือกันว่ามีจริยธรรมสูงสุด ทั้งยังมีกรอบช่วยป้องกันรักษามากมาย ทั้งทางวัฒนธรรม ประเพณี และกติกาสังคม ถ้าหากพระสงฆ์เสื่อมโทรม สถาบันสงฆ์เสื่อมโทรมจนกระทั่งปรากฏไปทั่ว ก็เป็นเครื่องฟ้องว่า นี่สถาบันสงฆ์ยังขนาดนี้ แล้วสังคมไทยทั่วไปจะโหมขนาดไหน

ฉะนั้น จะต้องมองว่า ความเสื่อมเสียของพระสงฆ์ ถ้ามีมากขยายกว้าง ก็เป็นสัญญาณอันตราย ที่ฟ้องถึงสภาพของสังคมทั้งหมด ซึ่งสังคมไทยจะต้องรีบตื่นตัวขึ้นมาพิจารณาดูว่า ถ้าส่วนในลึกที่สุดของสังคมของเรายังเสื่อมลงไปถึงเพียงนี้ แล้ว สังคมส่วนใหญ่ที่เป็นวงกว้างหรือรอบนอก จะโหมทราวมหรือฟอนเฟะสักแค่ไหน แล้วรีบช่วยกันหาทางแก้ไข ด้วย

ความไม่ประมาท อย่างนี้จึงจะฉลาดและปฏิบัติถูกต้องต่อสถานการณ์อย่างได้ประโยชน์

ในด้านหนึ่ง มันฟ้องถึงสภาพสติปัญญาของคนไทยว่าการที่พระสงฆ์เหล่านี้เจริญด้วยลาภ ด้วยยศ อะไรขึ้นมาขนาดนี้ ได้รับการยกย่อง จนกระทั่งความประพฤติไม่ดีโผล่ขึ้นมาตอนนี้ ก่อนหน้านั้นเขาได้รับการยกย่องมาได้อย่างไร ทำไมคนอย่างนี้จึงเจริญขึ้นมา แสดงว่าคนไทยยังไม่ได้ใช้สติปัญญาพิจารณาให้เพียงพอ

หากรู้จักพิจารณาว่า พระศาสนาเป็นหลักการสอนอย่างไร พระอย่างไรเป็นบุคคลที่พึงเป็นแบบอย่างที่ชาวพุทธเคารพศรัทธา ถ้าใช้ปัญญาอย่างนี้เราจะต้องยกย่องเชิดชูคนที่เหมาะสมขึ้นมา จะไม่ปล่อยให้มันเป็นมาถึงเช่นนี้

ฉะนั้น เราต้องมองที่เหตุปัจจัย ตัวบุคคลนั้นก็พิจารณาตามคติ ตามกระบวนการยุติธรรม มีความผิดก็ลงโทษไป ก็เสร็จเป็นรายบุคคล แต่สังคมเป็นอย่างไร ควรเอาใจใส่ มันจะเป็นประโยชน์กว่า ที่จะมัวไปพูดถึงคนเลวร้ายทำอย่างนั้นอย่างนั้น ว่ากันไปแล้วก็พูดกันไปสนุกปากกันไปไม่จบและไม่ได้อะไรขึ้นมา

คิดว่าหน่วยงานของรัฐควรเข้ามามีส่วนช่วย ศาสนาตอนนี้อย่างไรบ้าง?

สมัยก่อน ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับพระศาสนายังดี หรือพุทธจักรกับอาณาจักรมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด ถือเป็นหลักรัฐต้องเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุง ให้การสนับสนุนพระที่ประพฤติดีตามพระวินัย โดยยกย่อง เชิดชู อะไรต่างๆ

ในแง่หนึ่งก็คือเป็นสิ่งสำคัญ คือคนที่ไปบวชในคณะสงฆ์ ไปจากชาวบ้าน คือคนของรัฐเข้าไปบวช รัฐต้องระวังว่าใครเข้าไปทำร้ายพระศาสนา จะต้องรักษาพระศาสนาไว้ เพื่อประโยชน์แก่สังคมของตัวเอง เพราะเมื่อพระสงฆ์ประพฤติดี ประพฤติชอบ เอาใจใส่สั่งสอนประชาชน ประชาชนมีศีลธรรมก็อยู่ร่มเย็นเป็นสุข รัฐก็ได้ประโยชน์ ฉะนั้นรัฐต้องรักษาคณะสงฆ์ให้อยู่ในความบริสุทธิ์ผุดผ่อง เจริญมั่นคงให้พระมีการศึกษา ปฏิบัติดี เพื่อจะได้มีความรู้สั่งสอนประชาชน

รัฐต้องบำรุงการศึกษา ถือเป็นเรื่องสำคัญ พระมหากษัตริย์ ในหลวงรัชกาลที่ ๕ ทรงถือเป็นพระราชกรณียกิจ เวลาพระสงฆ์สอบจะต้องเสด็จฯไปดูเอง ไปอำนวยการสอบ ถือว่าต้องอุปถัมภ์เป็นประเพณีสืบมา

ด้านที่หนึ่ง รัฐต้องเอาใจใส่การศึกษาของพระสงฆ์ นอกเหนือจากการบำรุงทั่วไป คือการถวายอาหาร เพื่อให้มีกำลัง

ไปแล้วเรียนและเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนเป็นการบำรุงศาสนกิจ
ด้านที่สอง คือป้องกันคนของตัวเองที่ร้ายไม่ให้เข้าไป
ทำลายพระศาสนา ถ้าเข้าไปทำร้ายต้องไปเอาออกมา พระ
ประพฤติไม่ดี ก็คือคนของรัฐเข้าไปแอบแฝงบวช รัฐต้องไป
เอาออกมาชำระ ไม่มองว่าพระศาสนาเป็นเรื่องของพระ

เดี๋ยวนี้รัฐไม่เข้าใจเรื่องนี้ ไปมองว่าพระประพฤติไม่ดีก็
เป็นเรื่องของพระ

นอกจากนั้น เมื่อพระศาสนาเสื่อมโทรม จะต้องมีการ
ชำระสะสาง เช่น พระสงฆ์ดำริจะสังคายนา ก็เข้าไปอุปถัมภ์
เวลาคนบวชกันมากไปอาศัยวัดหาเลี้ยงชีพ ไม่ศึกษาเล่าเรียน
อย่างสมเด็จพะนารายณ์มหาราช จัดให้คณะสงฆ์ตั้งกรรม-
การขึ้นมาสอบสวนความรู้พระ ไม่มีความรู้จับสึกหมด

มองบทบาทของกรมการศาสนาเป็นอย่างไร ควรแยกออกจากกระทรวงศึกษาหรือไม่?

กระทรวงศึกษาธิการตั้งโดยรัชกาลที่ ๕ เดิมชื่อกระทรวง
ธรรมการ ในกระทรวงนี้มีหน่วยงานหนึ่งชื่อกรมศึกษาธิการ
เพราะในประวัติของสังคมไทยโดยทางรูปธรรม วัดเป็นผู้
ให้การศึกษากับบุตรหลานของประชาชน เป็นศูนย์กลางการ
ศึกษา ฉะนั้น การศึกษาก็อยู่กับพระศาสนา ตัวศาสนาเป็น

แหล่งใหญ่ การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของงานที่เกี่ยวกับศาสนา กระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงเกี่ยวกับพระศาสนา เป็นเรื่องของชีวิตจิตใจคน และกรมศึกษาธิการก็เป็นส่วนหนึ่งอยู่ในกระทรวงนั้น

อันนี้เป็นรูปแบบจำลองสังคมไทยในทางรูปธรรม ชี้หลักการหรือนามธรรมที่สอดคล้องกัน คือ การให้ตัวพระศาสนาเป็นหลัก ให้การศึกษาอิงอยู่กับพระศาสนา อิงอยู่กับหลักของจริยธรรม สำหรับเรื่องความประพฤติดีงามแล้วในหลวง ร.๕ ทรงเน้นมาก การศึกษาหากจัดไม่ดีแล้วสามารถจะทำให้คนโง่ได้มากขึ้น ฉะนั้นต้องถือธรรมเป็นส่วนสำคัญ ในแง่ของหลักการ หรือเนื้อหาทางนามธรรม ท่านต้องการที่จะให้ตัวศาสนา หรือเรื่องของชีวิตจิตใจที่ดีงามมาเป็นส่วนสำคัญที่ครอบคลุมการศึกษาไว้อีกทีหนึ่ง

แต่มาปัจจุบันนี้มันกลับกัน เมื่อสิ้นสมัย ร.๕ เราเปลี่ยนชื่อ กระทรวงธรรมการ เป็น กระทรวงศึกษาธิการ ให้การศึกษาเป็นกิจการใหญ่ แล้วกลับมีชื่อ กรมธรรมการ อยู่ในกระทรวงศึกษาธิการ กรมธรรมการคือการศาสนา ซึ่งต่อมาก็เปลี่ยนชื่อเป็น กรมการศาสนา นั้นเอง

เวลานี้การศาสนาเป็นส่วนหนึ่ง อยู่ในการศึกษาส่วนรวม เราไม่มองในแง่ที่เราต้องการเรื่องของชีวิตจิตใจ เรื่องของ

ความดิ่งามเป็นใหญ่ ไม่ได้มองอย่างนั้น

ปัจจุบันนี้ก็มีอีกแนวความคิดหนึ่ง ให้แยกเรื่องศาสนา เป็นเรื่องหนึ่ง เรื่องการศึกษาเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นี่ว่าควรแยก จากกันไปเลย

แล้วแต่ใครจะมีความคิดอย่างไร แต่เราจะต้องมีแนว ความคิดหรือหลักปรัชญาก่อน จึงมาพิจารณาว่าควรแยกหรือ ไม่แยก อย่างมองดูแลการบริหาร ต้องมองดูความคิดด้วย ว่าความคิดพื้นฐานเป็นอย่างไร ถ้าเรามองแบบ ร. ๕ ก็กลับ กันว่ากรมการศาสนาเป็นกระทรวงใหญ่ กระทรวงศึกษาฯ เป็นกรมในกระทรวงศาสนา ทีนี้เรามีวิธีประสานอย่างไรให้ เป็นประโยชน์

ถ้าเราเห็นว่าแนวคิดแบบรัชกาลที่ ๕ นี้ดี เราจะประสาน อย่างไร ถ้าจะไม่ใช้ระบบของพระองค์ เราต้องมาคิดเอา ไม่ใช่ มาเถียงกันแค่ระบบบริหาร แต่ความสะดวกในการดำเนินงาน เท่านั้นยังไม่พอ ยังเรียกว่าเป็นการดำเนินงานโดยไม่ใช่ความ คิดเท่าไร เอาเพียงมุ่งให้ทำงานสะดวกอะไรอย่างนี้ เดี่ยวนี้ดู เป็นอย่างนั้น เวลาจะพิจารณาอะไร ก็ไม่ได้มองแนวความคิด เนื้อหาหรือเบื้องหลัง และภูมิหลังของสังคม ซึ่งต้องมองให้ทั่ว ไม่ใช่เอาแต่เฉพาะหน้าเท่านั้น

บางทีก็มองกันในแง่บริหาร งบประมาณ หรือจะเอาใจ

พวกนี้ กลุ่มนั้น เอาแค่นี้ก็เป็นเหตุแล้วที่จะมาแบ่งส่วนราชการ จัดสรรใหม่ นี่ก็เป็นตัวอย่าง ก็มีแถมองหลายอย่าง

การศึกษาเป็นเนื้อตัวของพระพุทธศาสนา จะแยกพุทธศาสนาออกจากการศึกษาไม่ได้ ถ้าทำอย่างนั้นจะเป็นความผิดพลาดอย่างร้ายแรงถึงที่สุด ถ้าสมมติว่าจะแยกศาสนา ออกมาตั้งเป็นกระทรวงต่างหากกันจริงๆ ก็ต้องเอาใจใส่พิจารณากันอย่างจริงจังที่จะจัดตั้งกรมกองที่เกี่ยวกับการศึกษาขึ้นให้เพียงพอในกระทรวงใหม่นั้น อย่าให้แพศติการบวชเรียน บวชเพื่อเรียน หรือบวชแล้วต้องเรียนของไทยแต่โบราณ

มีการพูดกันว่า การพัฒนาประเทศปัจจุบันละทิ้งด้านจิตใจ เป็นเหตุให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย?

อันนี้ไม่ได้เป็นเรื่องของสังคมไทยเท่านั้นแต่เป็นปัญหาของสังคมโลกทั้งหมด สังคมที่พัฒนาแล้วอย่างอเมริกาปัจจุบันนี้ รำร้องกันมาก ในวงการศึกษาก็กับมีคำพูดเป็นข้อความว่า “แผ่นดินนี้กำลังทิวศิลาธรรม” นี่คือประเทศอเมริกา บทความทางการศึกษาบางบทความมองว่า ไม่มียุคใดเลย ที่อเมริกาจะต้องการศีลธรรมมากเท่าปัจจุบัน ซึ่งโยงไปถึงเรื่องการศึกษา ว่า จะต้องแก้ไขปรับปรุงให้มีวิชาศาสนามากขึ้น อันนี้อาตมาว่าที่

อเมริกาเด่นมากกว่า ประเทศไทยพูดกันว่าเราได้รับความเสื่อมโทรม กลายเป็นเรากำลังเสื่อมแบบอเมริกา เพราะเราเดินตามอย่างอเมริกา

โลกทั้งโลกก็แบบเดียวกัน ยกตัวอย่างขณะนี้องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้ปี ๒๕๓๑-๒๕๔๐ เป็นทศวรรษโลก เพื่อการพัฒนาเชิงวัฒนธรรม ซึ่งการริเริ่มนี้มาจากข้อปรารถนาสาระสำคัญคือ มองเห็นการพัฒนาในยุคที่ผ่านมา มุ่งความพร้อมทางด้านวัตถุ และการเจริญเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นแกนสำคัญหรือเป็นหลักเป็นตัวเจ้าบทบาท แต่ปรากฏการณ์แสดงผลออกมาว่า การพัฒนาแบบนี้ทำให้เกิดปัญหาแก่โลกเป็นอันมาก จนถึงกับว่าในด้านชีวิตจิตใจ มนุษย์ไม่มีความสุข

ประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างอเมริกา มีปัญหาจิตใจมาก ทำให้เกิดความเครียด มีการฆ่าตัวตายมาก มีโรคจิตมาก ทางร่างกายก็มีโรคหัวใจ มีความดันโลหิตสูง กระทั่งโรคเอดส์ ลังคมมีความรุนแรง

ทางธรรมชาติก็สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมมาก มีเรื่องกรีน-เฮ้าส์ เอฟเฟกต์ มีเรื่องอุณหภูมิของบรรยากาศเพิ่มขึ้น ช่องโหว่ในโอโซนขยายกว้างออกไป มีฝนน้ำกรด ป่าหมด ทะเลไม่มีปลา อะไรเหล่านี้ ซึ่งเกิดจากการพัฒนา ในยุคที่ผ่านมา ซึ่ง

มีลักษณะอย่างที่ว่ากันว่าพัฒนาผิดพลาด แล้วก็อาจจะทำให้ถึงการสูญสิ้นของมนุษยชาติ

ประเทศที่พัฒนาแล้วตื่นตัวเรื่องนี้มาก แต่ประเทศที่กำลังพัฒนายังไม่ค่อยรู้สึกตัว มีการพูดกันบ้างนิดหน่อย แต่ชาวบ้านไม่ค่อยได้นึก เพราะกำลังมุ่งแต่จะสร้างความเจริญพร้อมทางวัตถุ

องค์กรโลกมองในแง่ว่าการพัฒนาในลักษณะนี้ไปไม่รอด เพราะขาดองค์ประกอบทางด้านจิตใจ เลยหันมาให้ความสำคัญการพัฒนาทางด้านจิตใจและวัฒนธรรม เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาในปัจจุบันประสบปัญหาทางด้านจิตใจ และกำลังหันกลับ จึงประกาศทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรมขึ้น

ให้ถือว่าวัฒนธรรมในด้านจิตใจ เป็นแกนกลางของการพัฒนา เปลี่ยนใหม่ไม่ให้เอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นหัวหน้า หรือเป็นเจ้าบทบาทใหญ่ แต่ให้มาเป็นตัวประกอบ

ในระดับโลกคิดกันมาก ส่วนเมืองไทยเราก็เห็นๆ กันอยู่ โดยมากเราไปคิดมองตามเขามากกว่า แถมยังมองไม่ค่อยทัน เสียอีกด้วย

พรปีใหม่

สำหรับชาวไทยทุกคน

ในปีใหม่นี้ มีธรรมอยู่หมวดหนึ่ง เรียกว่า รุ่งอรุณของการศึกษา ซึ่งควรนำมาเป็นหลักนำทางชีวิต โดยถือว่าการเริ่มต้นขึ้นปีใหม่ ก็เหมือนกำลังเข้าอรุณของปี รุ่งอรุณของการศึกษามี ๗ ข้อ คือ

๑. เลือุกหาแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี พุดง่ายๆ ว่าให้มี กัลยาณมิตร สังคมต้องประพฤติตัวเป็นกัลยาณมิตรแก่กัน ในแง่ของแต่ละคนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชนก็พยายามคบหาแหล่งความรู้และแบบอย่างที่ดี คนที่เป็นกัลยาณมิตรของประชาชน คือเป็นแหล่งความรู้ เป็นแบบอย่างที่ดี เช่น สื่อมวลชนที่ดี รัฐบาลจะต้องจัดสรรแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน โดยต้องทำให้รัฐบาลเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชนด้วย สังคมเรากำลังต้องการกัลยาณมิตร ต้องการแบบอย่างที่ดี และผู้ที่จะให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องดีงาม

เป็นประโยชน์

๒. *มีวินัยไว้เพื่อโอกาสที่จะพัฒนา* สังคมไทยกำลังขาดแคลนวินัยมาก ตามสภาพที่เป็นอยู่ล้มส่นวนวายไปหมด ทำอะไรไม่สะดวก การมีวินัยก็เพื่อเปิดโอกาสแก่การที่จะทำงานไม่ได้มีวินัยเพื่อเข้มงวดกวดขันให้ไม่ขยับเขยื้อน วินัยไม่ได้สำเร็จในตัว วินัยคือการจัดสรรชีวิตและสังคมให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม ที่จะทำอะไรต่ออะไรได้ แคล่วคล่องสอดคล้องกัน แล้วการพัฒนาก็จะดำเนินไป

๓. *ก้าวหน้าด้วยแรงจูงใจใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์* เป็นความจริงที่คนไทยเราขาดความใฝ่รู้ใฝ่สร้างสรรค์ มีแรงจูงใจใฝ่บริโภคมาก คนไทยจำนวนมากใฝ่สนุกสนานบันเทิง ไม่ใฝ่รู้แต่ใฝ่เสพสังเวศความสุข ไม่ใฝ่สร้างสรรค์ แต่ใฝ่บริโภค ไม่ใฝ่ผลิต เราจะต้องให้มีแรงจูงใจใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ จึงจะสร้างประเทศให้เจริญได้

๔. *มุ่งมั่นพัฒนาตนให้เต็มศักยภาพ* ทางพุทธศาสนาถือว่าคนมีศักยภาพ จะประเสริฐได้ด้วยการศึกษา จึงให้พัฒนาศักยภาพให้เต็มที่ เน้นให้มีจิตสำนึกในการพัฒนาตน อย่าให้หยุดนิ่ง จะต้องศึกษาพัฒนาตนกันไปจนตลอดชีวิต

๕. *ปรับทัศนคติและค่านิยมให้สมเหตุผล* คือ จะต้องมีการปรับทัศนคติมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย อย่างกรณีสมิเจียบ

กรณีพระนิกร ซึ่งอื้อฉาว ทักตนคติที่ถูกต้อง ไม่ใช่มองเพียงว่าใครจะเป็นอย่างไร ไม่ใช่ว่าตื่นเฮฮาไปตามกัน แต่มองหาเหตุปัจจัยที่เชื่อมโยง ทางสังคม การศึกษา เป็นต้น ที่จะต้องแก้ไขปรับปรุง เนื่องกันไป

๖. มีสติกระตือรือร้นตลอดเวลา คือหลักที่พระเรียกว่าความไม่ประมาท ซึ่งสำคัญมากเกี่ยวกับปีใหม่เพราะเป็นเรื่องของเวลา พระพุทธศาสนาสอนให้ใช้ความไม่ประมาท จะต้องถือว่าไม่ให้เวลาผ่านไปเปล่าๆ เร่งทำกิจหน้าที่ของตน เร่งทำให้ชีวิตมีคุณค่า ให้มีประโยชน์ ไม่ว่างเปล่า

ถ้าจะให้ปีใหม่นี้มีความหมาย ลองทำตามคติพุทธศาสนาว่า “เวลาแต่ละวันอย่าให้ผ่านไปเปล่า ไม่มากก็น้อยต้องให้ได้อะไรบ้าง” ถ้าสำรวจตัวเองและทำให้ได้อย่างนี้ทุกวัน ปีใหม่นี้ชีวิตเจริญแน่

๗. แก้ปัญหาและพึ่งพาตนได้ด้วยความรู้คิด หลักของการพึ่งพาตน จะทำได้ต้องอาศัยแต่ละคนรู้จักคิดหรือคิดเป็น เมื่อคิดเป็นก็จะทำให้รู้จักพึ่งตนเอง เพราะจะทำให้ทำอะไรๆ ด้วยความรู้ความเข้าใจและรู้จักแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง สามารถรับผิดชอบตัวเองได้ อย่างน้อยต้องรู้จักพิจารณาข้อเท็จจริง และคิดหาเหตุผล รู้จักใช้วิจารณ์ญาณ ไม่เอาแต่ตามอารมณ์ แค่ถูกใจ หรือชอบใจไม่ชอบใจ

ข้อ ๑ กับข้อสุดท้ายนี้จะต้องเน้น คือรู้จักเลือกกลยุทธ์-
 มิตร และรู้จักคิด คิดเป็น โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่โลกก้าว
 เข้าสู่ยุคข้อมูลข่าวสาร มีข้อมูลข่าวสารมากมายท่วมท้น จริง
 มั่งเท็จมั่ง จะต้องใช้หลักนี้มาก เวลารับข้อมูล ต้องรู้จักเลือก
 สรรและรู้จักพิจารณาไตร่ตรอง นำมาปรุงเป็นความคิดใหม่ๆ
 ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาชีวิต พัฒนาท้องถิ่นของตน

ตกลงว่าจะต้องมี ๗ ข้อ ถ้าทำได้ ๗ ข้อนี้แล้ว จะเป็นต้น
 ทางของการศึกษา ที่จะนำการพัฒนาไปให้ถูกต้อง การศึกษา
 เป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศชาติ หลักนี้เรา
 เรียกว่า รุ่งอรุณของการศึกษา เมื่อการศึกษาเริ่มอรุณ สังคม
 ก็จะสว่างต่อไป

ประเทศก็พัฒนาได้

(ลงพิมพ์ใน "มติชน" ฉบับ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๓๓)

พระสงฆ์นั้นปกติถือว่า มีจริยธรรมสูงสุดในหมู่ประชาชน
คณะสงฆ์เป็นสถาบันตัวแทนจริยธรรมหรือเป็นสถาบันที่ถือกัน
ว่ามีจริยธรรมสูงสุด ทั้งยังมีกรอบช่วยป้องกันรักษามากมาย
ทั้งทางวัฒนธรรม ประเพณี และกติกาสังคม ถ้าหาก
พระสงฆ์เสื่อมโทรม สถาบันสงฆ์เสื่อมโทรมจนกระทั่งปรากฏ
ไปทั่ว ก็เป็นเครื่องฟ้องว่า นี่สถาบันสงฆ์ยังขนาดนี้ แล้วสังคม
ไทยทั่วไปจะโทรมขนาดไหน

มูลนิธิพุทธธรรม